

Tuomioistuinmaksulaki

MIETINTÖJÄ JA LAUSUNTOJA
BETÄNKANDEN OCH UTLÅTANDEN

Tuomioistuinmaksulaki

KUVAILULEHTI

22.1.2015

Julkaisun nimi	Tuomioistuinmaksulaki
Tekijä	Tuomioistuinmaksutyöryhmä puheenjohtaja Timo Viherkenttä varapuheenjohtaja Jarmo Littunen sihteerit Satu-Maaria Natunen ja Juha Saunamäki
Oikeusministeriön julkaisu	4/2015 Mietintöjä ja lausuntoja
OSKARI numero	OM 8/31/2013
ISSN-L	1798-7105
ISSN (PDF)	1798-7105
ISBN (PDF)	978-952-259-415-0
URN	URN:ISBN:978-952-259-415-0
Pysyvä osoite	http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-259-415-0
Asia- ja avainsanat	tuomioistuimet, oikeudenkäynti, oikeudenkäyntikulut
Tiivistelmä	<p>Mietinnössä ehdotetaan, että tuomioistuinmaksujen tasoa korotetaan ja että maksutta käsiteltävien asiaryhmien määrää vähennetään merkittävästi. Esimerkiksi laajan riita-asian oikeudenkäyntimaksun ehdotetaan olevan jokaisessa tuomioistuinasteessa 500 euroa. Hallinto-oikeusasioissa oikeudenkäyntimaksun ehdotetaan olevan ensimmäisessä asteessa 250 euroa ja korkeimmassa hallinto-oikeudessa 500 euroa. Markkinaoikeuden käsittelemiin julkista hankintaa koskeviin asioihin ehdotetaan hankinnan arvon mukaan porrastettua maksua. Maksut esitetään otettaviksi käyttöön tietyin osin myös vakuutus oikeudessa.</p> <p>Maksusta voisi edelleen vapautua vähävaraisuuden perusteella. Ehdotetut maksut vastaisivat tuomioistuimesta ja asiaryhmästä riippuen keskimäärin 6–39 prosenttia asioiden käsittelykustannuksista.</p>

PRESENTATIONSBLAD

22.1.2015

Publikationens titel	Lag om domstolsavgifter
Författare	Arbetsgruppen för domstolsavgifter ordförande Timo Viherkenttä vice ordförande Jarmo Littunen sekreterarna Satu-Maaria Natunen och Juha Saunamäki
Justitieministeriets publikation	4/2014 Betänkanden och utlåtanden
OSKARI nummer	OM 8/31/2013
ISSN-L	1798-7105
ISSN (PDF)	1798-7105
ISBN (PDF)	978-952-259-415-0
URN	URN:ISBN:978-952-259-415-0
Permanent adress	http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-259-415-0
Sak- och nyckelord	domstolar, rättegång, rättegångskostnader
Referat	<p>I betänkandet föreslås det att domstolsavgifterna höjs och att antalet ärendegrupper som behandlas avgiftsfritt betydligt minskas. Rättegångsavgiften för till exempel omfattande tvistemål föreslås vara 500 euro på varje domstolsnivå. Rättegångsavgiften för ärenden som behandlas i förvaltningsdomstolen föreslås i sin tur vara 250 euro på den första domstolsnivån och 500 euro i högsta förvaltningsdomstolen. I fråga om ärenden som gäller offentlig upphandling och som behandlas i marknadsdomstolen föreslås det att avgiften graderas enligt värdet på upphandlingen. Det framförs att avgifterna till vissa delar även införs för ärenden som behandlas i försäkringsdomstolen.</p> <p>Avgiftsbefrielse kan fortfarande beviljas på grund av medellöshet. Beroende på domstol och ärendegrupp ska de föreslagna avgifterna motsvara i medeltal 6–39 procent av handläggningskostnaderna.</p>

Oikeusministeriölle

Oikeusministeriö asetti 27. marraskuuta 2013 työryhmän laatimaan ehdotuksen tuomioistuinmaksujen käyttöalan laajentamisesta ja maksujen tason korottamisesta sekä mahdollisuuksien mukaan niiden perimisestä ennakolta. Ehdotus tuli laatia hallituksen esityksen muotoon. Työryhmän toimikausi alkoi 1. joulukuuta 2013 ja päättyi 31. joulukuuta 2014. Työryhmä kokoontui 18 kertaa.

Työryhmän puheenjohtajaksi nimitettiin hallintoneuvos Timo Viherkenttä korkeimmasta hallinto-oikeudesta ja varapuheenjohtajaksi oikeusneuvos Jarmo Littunen korkeimmasta oikeudesta. Työryhmän jäseniksi nimitettiin lainsäädäntöneuvosto Tuula Majuri, hallitusneuvos Ahti Penttinen ja hallitusneuvos Anne Hallavainio oikeusministeriöstä, hovioikeudenneuvos Rita Melartin Turun hovioikeudesta, hallinto-oikeustuomari Jaana Hemminki Helsingin hallinto-oikeudesta, kärjäjäätuomari Timo Pirttijärvi Vantaan kärjäoikeudesta, vakuutusosasto Olli Olanterä

vakuutusoikeudesta, ylituomari Kimmo Mikkola markkinaoikeudesta, asianajaja Heini Kotamäki Suomen Asianajajaliitosta ja johtava julkinen oikeusavustaja Arto Tiilikainen Pohjois-Karjalan oikeusaputoimistosta. Työryhmän sihteerinä toimivat hallitussihteeri Satu-Maaria Natunen ja ylitarkastaja Juha Saunamäki oikeusministeriöstä.

Työryhmä kuuli työskentelynsä aikana työtuomioistuinta, valtiovarainministeriötä, Suomen Kuntaliittoa, oikeusministeriön aineistopankki-hanketta ja tuomioistuinten nykyisten asianhallintajärjestelmien asiantuntijoita.

Työryhmä ehdottaa, että tuomioistuinmaksuja nostetaan merkittävästi niin, että ne vastaisivat jatkossa asiaryhmästä riippuen keskimäärin 6-39 % asioiden käsittelykustannuksista. Poikkeuksia asioiden käsittelyn maksullisuudesta tulee olla mahdollisimman vähän. Tämän vuoksi työryhmä ehdottaa sekä maksuttomien asiaryhmien että muiden maksuttomuusperusteiden olennaista vähentämistä.

Työryhmä on laatinut ehdotuksensa uudeksi tuomioistuinmaksulaiksi, muttei ole tehnyt yksityiskohtaisia esityksiä muista asioista, kuten hakemusmaksuja koskevasta tuomioistuinmaksuasetuksen säännöksistä. Työryhmä on kuitenkin lähtenyt siitä, että syyt, joiden vuoksi oikeudenkäyntimaksut on perusteltua pitää asioiden käsittelykustannuksia selvästi matalampina, eivät pääsääntöisesti koske hakemusmaksuja. Työryhmän käsityksen mukaan hakemusmaksujen tason tulisi siten olla maksujärjestelmän yleisten periaatteiden mukaisesti lähellä käsiteltävien asioiden omakustannusarvoa.

Työryhmän tuli selvittää myös mahdollisuus periä tuomioistuinmaksut etukäteen. Työryhmän näkemyksen mukaan etukäteismaksujärjestelmän toteuttaminen tuomioistuinten nyt käytössä oleviin asiankäsittelyjärjestelmiin ei ole tarkoituksenmukaista. Päätös mahdollisesta etukäteismaksuihin siirtymisestä tulisi tehdä niin, että jos järjestelmään siirrytään, se olisi mahdollista uusien asiankäsittelyjärjestelmien käyttöönoton yhteydessä tai pian sen jälkeen. Työryhmän nyt luovutettavaan ehdotukseen ei sisälly muutosta maksujen perimistapaan. Työryhmän laatima, etukäteismaksuja koskeva muistio on mietinnön liitteenä.

Asiaryhmät, joissa työryhmä ehdottaa maksuja otettavaksi käyttöön, liittyvät moneen hallinnonalaan. Eri hallinnonaloja ei ole kuultu esityksen valmisteluvaiheessa. Tästä syystä mietinnöstä tulee lausuntokierroksella kuulla muun muassa eri hallinnonalojen asiantuntijoita.

Saatuaan työnsä valmiiksi työryhmä kunnioittavasti luovuttaa mietintönsä oikeusministeriölle.

Helsingissä 31 päivänä joulukuuta 2014

Timo Viherkenttä

Jarmo Littunen

Tuula Majuri

Ahti Penttinen

Anne Hallavainio

Rita Melartin

Jaana Hemminki

Timo Pirttijärvi

Olli Olanterä

Kimmo Mikkola

Heini Kotamäki

Arto Tiilikainen

Satu-Maaria Natunen

Juha Saunamäki

SISÄLLYS

ESITYKSEN PÄÄASIALLINEN SISÄLTÖ	13
YLEISPERUSTELUT	14
1 Johdanto	14
2 Nykytila	15
2.1 Lainsäädäntö ja käytäntö	15
2.2 Kansainvälinen kehitys	23
2.2.1 Yleistä	23
2.2.2 Ruotsi	24
2.2.3 Norja	27
2.2.4 Tanska	29
2.2.5 Itävalta	31
2.2.6 Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisukäytäntöä	32
2.3 Nykytilan arviointi	34
3 Esityksen tavoitteet ja keskeiset ehdotukset	37
3.1 Tavoitteet	37
3.2 Toteuttamisvaihtoehdot	37
3.2.1 Sääntelytasoa koskevat vaihtoehdot	37
3.2.2 Etukäteismaksun käyttöönotto	39
3.3 Keskeiset ehdotukset	41
3.3.1 Maksujen tason nostaminen	41
3.3.2 Maksujen kattavuuden laajentaminen	45
4 Esityksen vaikutukset	55
4.1 Taloudelliset vaikutukset	55
4.2 Vaikutukset viranomaisten toimintaan	60
4.3 Yhteiskunnalliset vaikutukset	61
5 Asian valmistelu	62
5.1 Valmisteluvaiheet ja -aineisto	62
5.2 Lausunnot ja niiden huomioon ottaminen	63
6 Riippuvuus muista esityksistä	64

YKSITYISKOHTAISET PERUSTELUT	65
7 Lakiehdotusten perustelut	65
7.1 Tuomioistuinmaksulaki	65
7.2 Laki hallinto-oikeuslain muuttamisesta	83
7.3 Laki riita-asioiden sovittelusta ja sovinnon vahvistamisesta yleisissä tuomioistuimissa annetun lain muuttamisesta	83
8 Tarkemmat säännökset ja määräykset	84
9 Voimaantulo	85
10 Suhde perustuslakiin ja säätämisyjärjestys	86
LAKIEHDOTUKSET	88
LAGFÖRSLAG	96
LIITE Etukäteismaksun käyttöönotto tuomioistuinmaksujärjestelmässä	104

ESITYKSEN PÄÄASIALLINEN SISÄLTÖ

Esityksessä ehdotetaan säadettäväksi uusi tuomioistuinmaksulaki, joka korvaisi tuomioistuinten ja eräiden oikeushallintoviranomaisten suoritteista perittävistä maksuista annetun lain (701/1993).

Oikeudenkäyntimaksujen taso esitetään nostettavaksi nykyistä lähemmäs asioiden käsittelyn omakustannusarvoa. Muutoksella tavoitellaan paitsi tuomioistuinten rahoitus-tilanteen paranemista, myös maksujen ohjausvaikutuksen tehostumista. Oikeudenkäyntimaksut olisivat edelleen huomattavasti alle tuomioistuinkäsittelyn omakustannusarvon.

Maksullisuuden ehdotetaan olevan selvä pääsääntö, minkä vuoksi maksulliseksi ehdotetaan muutettavaksi useita nyt maksutta käsiteltäviä asiaryhmiä. Maksutta käsiteltäviä asiaryhmiä on nykyisin paljon etenkin hallintotuomioistuimissa.

Markkinaoikeudessa käsiteltävissä julkista hankintaa koskevissa asioissa esitetään otettavaksi käyttöön hankinnan arvon perusteella määräytyvä oikeudenkäyntimaksu, joka olisi enimmillään 6 000 euroa.

Täysi maksu esitetään perittäväksi jatkossa myös sellaisissa asioissa, jotka jäävät silleen, raukeavat tai jätetään tutkimatta.

Hakemuksesta vireille tulevan asian käsittelystä perittävistä maksuista ehdotetaan säadettävän tuomioistuinmaksulain nojalla oikeusministeriön asetuksella.

Esitys liittyy valtion vuoden 2016 talousarvioesitykseen ja on tarkoitettu käsiteltäväksi sen yhteydessä. Ehdotetut lait on tarkoitettu tulemaan voimaan vuoden 2016 alkupuolella, kuitenkin aikaisintaan kolmen kuukauden kuluttua niiden hyväksymisestä.

YLEISPERUSTELUT

1 Johdanto

Oikeusministeriön 1.6.2012 asettama neuvottelukunta luovutti 27.2.2013 ehdotuksensa oikeudenhoidon uudistamisohjelmaksi vuosille 2013–2025. Ohjelman sisältämistä useista toimenpide-ehdotuksista yksi oli tuomioistuinmaksujen käyttöalan laajentaminen ja maksujen korottaminen. Oikeusturvaohjelman mukaan maksujärjestelmän muutoksilla tavoitellaan tuomioistuinten taloudellisen aseman parantumista ja pyritään tehostamaan maksujärjestelmän ohjausvaikutusta. Neuvottelukunta katsoi, että ohjausvaikutus tehostuu selkeimmin, jos oikeudenkäyntimaksu peritään etukäteen.

Neuvottelukunnan ehdotuksesta pyydettiin laajalti lausuntoja sidosryhmiltä. Lausuntopalautteessa tuomioistuinmaksujen käyttöalan laajentamista ja maksujen korottamista kannatettiin sillä edellytyksellä, että samalla huolehditaan siitä, etteivät maksut muodosta estettä oikeusturvalle.

Tämä esitys sisältää ehdotukset tuomioistuinmaksuja koskevan sääntelyn uudistamiseksi.

2 Nykytila

2.1 Lainsäädäntö ja käytäntö

Suomen perustuslain (731/1999) 81 §:n 2 momentin mukaan valtion viranomaisten virkatoimien, palvelujen ja muun toiminnan maksullisuuden sekä maksujen suuruuden yleisistä perusteista säädetään lailla. Valtion viranomaisten maksullista toimintaa ohjaa yleislakina valtion maksuperustelaki (150/1992). Maksuperustelain yleisperiaatteen mukaan kaikki valtion viranomaisen tuottamat palvelut ja suoritteet ovat lähtökohtaisesti maksullisia, jos palvelu tai suorite tuotetaan asiakkaan tilauksesta.

Maksuperustelain 6 §:n mukaan julkisoikeudellisesta suoritteesta valtiolle perittävän maksun suuruuden tulee vastata suoritteen tuottamisesta valtiolle aiheutuvien kokonaiskustannusten määrää (*omakustannusarvo*). Samanlaatuisista suoritteista voidaan määrätä samansuuruinen maksu silloinkin, kun suoritteen tuottamisesta aiheutuvat kustannukset poikkeavat toisistaan. Tällaisen kiinteän maksun suuruutta määrättäessä on otettava huomioon suoritteiden keskimääräinen kokonaiskustannus. Erityisestä syystä maksu voidaan määrätä tietyltä ryhmältä perittäväksi suoritteen omakustannusarvoa alempana tai jättää kokonaan perimättä. Lisäksi erityisestä syystä maksu, joka muuten määrättäisiin suoritteen omakustannusarvoa vastaavaksi, saadaan määrätä tätä korkeammaksi. Maksu voidaan jättää kokonaan perimättä, jos siihen esimerkiksi oikeudenhoitoon liittyvistä syistä on perusteltua syytä.

Jos muulla lailla tai laissa olevan valtuutuksen nojalla annetaan maksuperustelaista poikkeavia säännöksiä, noudatetaan niitä maksuperustelain sijasta (Maksuperustel 2 §).

Tuomioistuinten maksuista säädetään laissa tuomioistuinten ja eräiden oikeushallinto- viranomaisten suoritteista perittävistä maksuista (701/1993, jäljempänä *tuomioistuinmaksulaki*) ja lain nojalla annetussa valtioneuvoston asetuksessa (1057/2013, *tuomioistuinmaksuasetus*).

Tuomioistuinmaksulain 2 §:n mukaan käsittelymaksua peritään asianosaiselta korvauksena asian käsittelystä ja suoritetuista toimenpiteistä. Oikeudenkäynneistä perittävät maksut on kuitenkin hinnoiteltu pääsääntöisesti huomattavasti omakustannusarvoa alemmiksi, sillä maksut eivät saa rajoittaa mahdollisuuksia hakea oikeusturvaa.

Suoritteista perittävät maksut on lain 2 §:ssä jaettu käsittelymaksuihin ja toimituskirjamaksuihin. Käsittelymaksuja ovat oikeudenkäyntimaksu, hakemusmaksu ja toimitusmaksu. Toimituskirjamaksuja ovat otemaksu, jäljennösmaksu ja todistusmaksu. Oikeudenkäyntimaksuja peritään varsinaisista oikeudenkäynneistä, joilla tarkoitetaan riita-, rikos-, alistus- ja muutoksenhakuasioiden, ylimääräistä muutoksenhakua koskevien asioiden sekä hallinto-oikeuksissa myös muiden lainkäyttöasioiden käsittelyä. Hakemusmaksuja peritään tuomioistuimissa hakemuksesta vireille tulevien asioiden käsittelystä. Toimitusmaksuja peritään haastetiedoksiannosta tai sen yrityksestä todistuksineen sekä asiakirjan toimittamisesta ulkomailla tiedoksi annettavaksi. Toimituskirjamaksuja peritään eri tilauksesta annettavista toimituskirjoista.

Vähän ennen nykyisen tuomioistuinmaksulain säätämistä oli tullut voimaan uusi maksuperustelaki (150/1992), jonka nojalla oikeusministeriö olisi voinut päättää tuomioistuinten suoritteiden tarkoista maksuista asetuksella. Vain toiminnan maksullisuudesta ja perittävien maksujen suuruuden yleisistä perusteista olisi silloisen Suomen Hallitusmuodon (94/1919) 62 §:n mukaisesti (nykyään perustuslain 81 § 2 mom.) ollut tarpeen säätää lailla. Oikeudenkäyntimaksujen tarkat määrät päädyttiin kuitenkin säätämään lain tasolla. Lain esitöissä (HE 241/1992) todettiin perusteena tähän se, että maksut liittyvät läheisesti kansalaisten oikeusturvaan ja voivat tosiasiallisesti estää asianosaista toteuttamasta oikeuksiaan.

Hakemus-, toimitus- ja toimituskirjamaksujen tarkoista määristä säädetään tuomioistuinmaksuasetuksessa. Ne vahvistetaan lain 4 §:n nojalla asetuksella kiinteiksi ja enintään suoritteen tuottamisesta valtiolle aiheutuvien keskimääräisten kokonaiskustannusten suuruiseksi. Myös hakemus- ja toimitusmaksut ovat selvästi alle omakustannushinnan.

Oikeudenkäyntimaksua peritään kaikissa tuomioistuimissa, lukuun ottamatta vakuutus-oikeutta ja valtakunnanoikeutta. Maksuvelvollinen on tuomioistuinmaksulain 5 §:n pääsäännön mukaan asian vireillepanija tai hänen sijaansa tullut.

Oikeudenkäyntimaksujen suuruudet

Maksujen suuruudet on säädetty lain 3 §:ssä. Maksu on ylemmissä tuomioistuimissa korkeampi kuin alemmissä. Lisäksi kärjäoikeudessa käsiteltävän riita-asian oikeudenkäyntimaksu on porrastettu sen mukaan, missä vaiheessa ja minkälaisessa kokoonpanossa asian käsittely päättyy. Porrastusta perusteltiin lainkohdan esitöissä (HE 108/1995) paitsi sillä, että asian käsittelyn laskennallinen kustannus nousee vaihe vaiheelta, myös sillä, että maksuporrastuksella voidaan odottaa edistettävän asian nopeampaa ratkaisemista ja asianosaisten sovintoon pääsemistä.

Oikeudenkäyntimaksujen suuruus on päivitetty viimeksi vuoden 2014 alusta lukien. Kärjäoikeudessa riita-asian oikeudenkäyntimaksu on 86 euroa, jos asian käsittely päättyy kirjallisessa valmistelussa; 122 euroa, jos se päättyy suullisessa valmistelussa;

159 euroa, jos asian käsittely päättyy yhden tuomarin kokoonpanossa toimitetussa pääkäsittelyssä ja 196 euroa, jos se päättyy täysilukuisessa kokoonpanossa toimitetussa pääkäsittelyssä.

Yksipuolisella tuomiolla ratkaistavien niin sanottujen summaaristen riita-asioiden oikeudenkäyntimaksu on 65 euroa, jos asiaa koskevat tiedot on toimitettu vireillepanovaiheessa sähköisesti kärjäoikeuden tietojärjestelmään. Vireillepanotapaan perustuvalla porrastuksella oli muutoslain esitöiden (HE 143/2010) mukaan tavoitteena kannustaa tuomioistuinten asiakkaita toimittamaan haastehakemukset sähköisesti suoraan kärjäoikeuden tietojärjestelmään. Toisaalta porrastus perustui kustannusvastavuuden periaatteeseen: suoraan tietojärjestelmään syötettävien haastehakemusten käsittely työllistää kärjäoikeuden henkilöstöä vähemmän kuin perinteisellä tavalla kärjäoikeuteen saapuvien hakemusten.

Riita-asian oikeudenkäyntimaksu peritään myös eurooppalaisessa vähäisiin vaatimuksiin sovellettavassa menettelyssä ja eurooppalaisessa maksamismääräysmenettelyssä (Euroopan parlamentin ja neuvoston asetus eurooppalaisen maksamismääräysmenettelyn käyttöönotosta EY N:o 1896/2006, Euroopan parlamentin ja neuvoston asetus eurooppalaisesta vähäisiin vaatimuksiin sovellettavasta menettelystä EY N:o 861/2007).

Rikosasian ja ulosottokaaren (705/2007) mukaisen muutoksenhakuasian oikeudenkäyntimaksu on kärjäoikeudessa 86 euroa. Valtaosa rikosasioista käsitellään kärjäoikeuksissa maksutta, koska tuomioistuinmaksulain 6 §:n 1 momentin 6 kohdan (452/2011) mukaan käsittelymaksua ei peritä syyttäjän ajamissa rikosasioissa ensimmäisessä tuomioistuinasteessa. Syyttäjä on vapautettu maksuvelvollisuudesta myös lain 7 §:ssä.

Hovioikeudessa rikosasian oikeudenkäyntimaksu on 97 euroa ja muun asian 196 euroa. Korkeimmassa oikeudessa rikosasian oikeudenkäyntimaksu on 122 euroa ja muun asian 244 euroa.

Hallinto-oikeudessa oikeudenkäyntimaksu on 97 euroa ja korkeimmassa hallinto-oikeudessa 244 euroa. Markkinaoikeudessa ja työtuomioistuimessa oikeudenkäyntimaksu on 244 euroa.

Tuomioistuinmaksulain 11 §:n (974/2001) mukaan oikeudenkäyntimaksujen suuruus tarkistetaan kolmen vuoden välein valtioneuvoston asetuksella rahan arvon muutosta vastaavasti. Myös asetuksessa säädetyt maksut on tarkistettu samoin määräajoin. Maksujen tarkistamisessa on käytetty Tilastokeskuksen julkaisemaa kuluttajahintaindeksiä. Indeksien käytettävissä olevaa tuoreinta lukua on verrattu kolme vuotta aiempaan lukuun ja nostettu maksuja samalla prosentilla kuin kuluttajahinnat ovat indeksin mukaan nousseet. Maksujen suuruudet pyöristetään lähimpään täyteen euroon. Viimeksi maksuja tarkistettiin 1.1.2014 lukien (1058/2013).

Maksutta käsiteltävät asiat

Maksuvelvollisuuteen on säädetty runsaasti poikkeuksia, jotka johtuvat joko asian luonteesta, vireillepanijasta tai lopputuloksesta.

Tuomioistuinmaksulain 6 §:ssä on luettelo maksutta käsiteltävistä asiaryhmistä. Maksuttomat asiaryhmät ovat suurelta osin niin sanottuja sosiaaliasioita tai asioita, joissa vastapuolena on julkinen taho. Yleisissä tuomioistuimissa maksutta käsitellään esimerkiksi yksityishenkilön velkajärjestelyasiat, lähestymiskiellon mukaiset asiat, sakon muuntorangaistusta koskevat asiat, pakkokeinolain mukaiset asiat, syyttömästi vangitulle tai tuomitulle valtion varoista maksettavaa korvausta koskevat asiat, veron tai julkisen maksun ulosmittausta koskevat asiat sekä valan vannomista ja vakuutuksen antamista koskevat asiat.

Hallintotuomioistuimissa maksutta käsitellään esimerkiksi sosiaaliasiat, asumistukiasiat, mielenterveyslain mukaiset asiat, työllistämistukea koskevat asiat, ulkomaalaislain mukaiset asiat, julkisoikeudellista palvelussuhdetta koskevat asiat, siviilipalveluslain mukaiset asiat, vaaleja koskevat asiat, poliisin säilyttämien henkilöiden kohtelusta annetun lain mukaiset valitusasiat sekä tutkintavankeuslain mukaiset asiat. Lisäksi hallinto-oikeudessa käsitellään maksutta verotusta, kunnallisverosta vapauttamista, valtion avustusta ja julkisia maksuja koskevat asiat.

Työtuomioistuimissa käsitellään maksutta valitukset työehtosopimuksen yleissitovuudesta ja työneuvoston oikaisuvaatimukseen antamasta päätöksestä. Markkinaoikeus käsittelee maksutta kuluttajansuojalain mukaiset asiat.

Lisäksi maksutta käsitellään muun muassa kurinpitoasiat, vankeusrangaistuksen täytäntöönpanoa koskevat asiat, oikeudenkäynnin julkisuutta koskevat asiat, oikeusavun myöntämistä koskevat asiat, viranomaisen sisäiset ja sen alaista hallintoa koskevat asiat, täytäntöönpanon kieltoa tai keskeyttämistä koskevat asiat sekä vankeuslain mukaiset asiat.

Myös tuomioistuinmaksuasetuksessa on säädetty eräistä maksuttomista asiaryhmistä. Asetuksen 3 §:n mukaan käräjäoikeudessa käsitellään maksutta lapsen huoltoa ja tapausoikeutta koskevan päätöksen täytäntöönpanosta annetun lain mukaiset asiat, pakkokeinolain mukaiset asiat sekä tuomioistuimen omasta aloitteesta tai toisen viranomaisen ilmoituksesta käsittelemät asiat. Asetuksen 6 §:n mukaan hovioikeudessa maksua ei peritä varatuomarin arvonimen myöntämistä koskevan asian käsittelystä eikä oikeudenkäyntiasiaan liittyvästä sovittelusta.

Lain 7 §:ssä on säädetty vireillepanijaan liittyvistä maksuvapautuksista. Maksuvelvollisuudesta on vapautettu muun muassa tietyt viranomaiset. Maksuvelvollisuutta ei ole oikeusministeriön hallinnonalan viranomaisilla eikä poliisi- ja esitutkintaviranomaisilla, työsuojeluviranomaisilla asioissa, jotka koskevat työsuojelua, ympäristö- ja terveys- suojeluviranomaisilla näiden hoitaessa laissa säädettyä valvontatehtävää eikä valtion ja

kunnan viranomaisilla näiden hoitaessa vesilaissa säädettyä valvontatehtävää. Lisäksi maksujen suorittamisesta ovat vapaat sosiaaliasioita hoitavat kunnalliset viranomaiset sosiaali- tai holhoustoimen asioissa ja lähestymiskielloasioissa sekä maistraatti asioissa, jotka koskevat holhoustointia.

Maksuista on vapautettu myös vieraan valtion viranomaiset, kansalaiset ja oikeushenkilöt sekä kansainväliset toimielimet asioissa, joita käsitellään soveltaen kansainvälistä oikeusapua tai täytäntöönpanoa koskevia sopimuksia ja säännöksiä.

Tuomioistuinmaksua ei peritä myöskään varattomaksi asianmukaisesti todistetulta henkilöltä hänen etuaan ja oikeuttaan koskevassa asiassa. Lisäksi, jos maksun periminen olisi kohtuutonta, asian käsitellyt viranomainen tai maksun määräävä virkamies voi yksittäistapauksessa määrätä, ettei maksua peritä. Asianosaiset on vapautettu käsitelymaksusta myös niissä asioissa, joissa heidät on muualla laissa vapautettu suorittamasta maksuja viranomaisen toimenpiteistä tai toimituskirjoista.

Oikeusapulain (257/2002) 4 §:n mukaan oikeusavun myöntäminen vapauttaa edunsaajan velvollisuudesta suorittaa muun muassa käsitelymaksua ja toimituskirjamaksua asiaa käsittelevässä viranomaisessa. Käsitelymaksusta saavat täyden vapautuksen myös ne, jotka maksavat oikeusavusta omavastuuosuuden. Lain esitöiden (HE 82/2001) mukaan omavastuuta ei nähty tarkoituksenmukaiseksi liittää muihin oikeusavun osiin kuin avustajanpalkkioon, koska muut kustannukset ovat avustajanpalkkioon verrattuna varsin vähäiset ja järjestelmästä olisi tullut tähän nähden tarpeettoman työläs.

Oikeusapua annetaan oikeusapulain 3 §:n (927/2008) mukaan hakemuksesta korvauksetta tai omavastuuosuutta vastaan hakijan taloudellisen aseman perusteella. Sitä ei anneta yrityksille eikä yhteisöille. Oikeusapua voi saada lähes kaikkiin asiatyyppeihin. Asiaryhmiä, joihin oikeusapua ei pääsääntöisesti voi saada, ovat yleisten tuomioistuinten hakemusasiat, yksinkertaiset rikosasiat, verotusta tai julkista maksua koskevat asiat sekä asiat, joissa valitusoikeus perustuu kunnan tai muun julkisyhteisön jäsenyyteen.

Oikeusaputoimisto arvioi hakijan taloudellisen aseman hänen kuukausittain käytettävissään olevien varojen (*käyttövara*) ja varallisuutensa perusteella. Käyttövara laskeaan vähentämällä hakijan nettotuloista kohtuulliset asumismenot, päivähoitomaksut, elatusapumaksut, ulosottosuoritukset ja velkajärjestelyn maksuohjelman mukaiset suoritukset sekä 300 euroa jokaisesta hakijan taloudessa asuvasta alaikäisestä lapsesta. Jos yksinäisen henkilön käyttövara on enintään 600 euroa tai puolisoitten käyttövara enintään 550 euroa henkilöä kohti, hänelle voidaan myöntää oikeusapua ilman omavastuuta. Oikeusapua ei myönnetä, jos yksinäisen henkilön käyttövara on yli 1 300 euroa tai puolisoitten käyttövara yli 1 200 euroa henkilöltä.

Oikeusapua hakiessaan hakijan on itse esitettävä selvitys taloudellisista olosuhteistaan. Lain esitöiden (HE 82/2001) mukaan pääsääntö on, että hakijalla on velvollisuus antaa oikeusaputoimistolle kaikki oikeusapupäätöksen tekemiseen tarvittavat tiedot. Tietojen tarkistamista varten oikeusaputoimistolla on oikeus saada hakijan taloudellista asemaa koskevia tietoja kunnan ja valtion viranomaisilta, laitoksilta ja eräiltä yksityisiltä tahoilta. Oikeusapulain 10 §:n mukaan oikeusaputoimisto voi saada tätä varten veroviranomaisilta ja Kansaneläkelaitokselta salassa pidettäviä henkilötietoja teknisen käyttöyhteyden avulla. Käytännössä teknistä käyttöyhteyttä ei ole toteutettu, vaan tiedot voidaan tarkistaa verottajalta puhelimitse. Omavastuuosuudella oikeusapua saava joutuu maksamaan myös 70 euron oikeusapumaksun.

Oikeusapulain 6 §:n mukaan hakijalle, jonka ei katsota tarvitsevan oikeusavustajaa mutta joka olisi taloudellisen asemansa perusteella oikeutettu oikeusapuun ilman omavastuuosuutta, voidaan oikeusapuna myöntää vapautus käsittelymaksusta. Maksuvapautuksen ulottaminen vain niihin, jotka saisivat oikeusapua ilman omavastuuta, johtuu lain esitöiden mukaan muun muassa siitä, että muut asian käsittelyyn liittyvät kustannukset kuin avustajan palkkiot eivät muodostane varsinaista prosessikynnystä muille kuin kaikkein vähävaraisimmille. Vaarana kattavammassa ratkaisussa nähtiin, että verraten hyvin ansaitsevatkin voisivat hakea oikeusapua vain saadakseen vapautuksen maksukykyynsä nähden suhteellisen vähäisistä maksuista.

Oikeudenkäyntimaksun periminen riippuu myös asian lopputuloksesta. Rikosasian käsittely muutoksenhakutuomioistuimessa on maksutonta, jos tuomioistuin muuttaa alemman tuomioistuimen ratkaisua muutoksenhakijan eduksi. Käräjäoikeudessa muutoksenhakija saa maksuttoman käsittelyn, jos käräjäoikeus muuttaa ulosottomiehen päätöstä muutoksenhakijan eduksi. Hallinto-oikeudessa maksuvelvollisuutta ei ole, jos hallinto-oikeus muuttaa alemman viranomaisen päätöstä muutoksenhakijan eduksi, eikä korkeimmassa hallinto-oikeudessa, jos korkein hallinto-oikeus muuttaa muun alemman viranomaisen kuin keskusverolautakunnan veroa tai julkista maksua koskevaa päätöstä muutoksenhakijan eduksi.

Kun korkein oikeus tai korkein hallinto-oikeus ei myönnä valituslupaa valituslupa-asiassa tai hylkää ylimääräisen muutoksenhakemuksen, säädetyistä maksuista peritään vain puolet. Sama koskee tilanteita, joissa markkinaoikeus ei käsittelylupa-asiassa myönnä käsittelylupaa. Käräjäoikeudessa maksua ei peritä, jos asian käsittely päättyy haastetta antamatta, tietyin poikkeuksin.

Jos muutoksenhakuasia jää sillensä tai raukeaa taikka jää tutkimatta, oikeudenkäyntimaksua ei asianomaisessa tuomioistuimessa peritä. Tästä ovat poikkeuksena markkinaoikeuden ja korkeimman hallinto-oikeuden käsittelemät julkisia hankintoja koskevat asiat, joissa täysimääräinen oikeudenkäyntimaksu peritään, vaikka muutoksenhakuasia poistettaisiin käsittelystä antamatta pääasiasta ratkaisua tai muutoksenhakuasia jäisi tutkimatta.

Oikeudenkäyntimaksua ei peritä, jos ylimääräinen muutoksenhakemus hyväksytään tai asia aineellisia kysymyksiä osaksikaan ratkaisematta palautetaan alemman viranomaisen käsiteltäväksi tai siirretään toimivaltaiselle viranomaiselle.

Maksun määrääminen ja periminen

Maksun määrää asian ratkaisija, esittelijä, pöytäkirjanpitäjä, toimituskirjan antaja tai muu tehtävään määrätty virkamies (9 §). Tuomioistuinmaksut peritään lain 8 §:n mukaan suoritteiden valmistumisen jälkeen, jollei muuta ole säädetty. Asetuksella voidaan säätää muun muassa ennakkomaksujen perimisestä. Tuomioistuinmaksuasetuksen 12 §:n mukaan maksuvelvollinen voi suorittaa maksun myös etukäteen, jos viranomainen tämän hyväksyy. Säännöksellä etukäteen maksamisesta ei liene ollut käytännön merkitystä.

Oikeudenkäyntimaksun voi käytännössä maksaa käteisellä tai laskulla. Viime vuosina käteismaksujen vastaanotto on vähentynyt huomattavasti, ja monissa tuomioistuimissa laskutus on lähes ainoa maksutapa. Maksupäätöksiä on käytössä niissä tuomioistuimissa, joissa käteismaksuja otetaan vastaan merkittävä määrä.

Tuomioistuimet laskuttavat käsittelymaksut itse, mutta Valtion talous- ja henkilöstöhallinnon palvelukeskus hoitaa lasku- ja maksutapahtumien kirjanpidon ja laskuihin liittyvät perintätehtävät.

Tuomioistuinmaksuasetuksen 12 §:n mukaan maksua laskulla perittäessä eräpäivää ei saa määrätä aikaisemmaksi kuin kolmen viikon eikä myöhäisemmäksi kuin kuuden viikon päähän siitä päivästä, jona lasku annetaan asiakkaalle tai postin kuljetettavaksi. Asetuksen 13 §:ssä on säädetty mahdollisuudesta periä viivästysmaksu, jos maksuvelvollinen ei suorita maksua määräajassa. Jos maksua ei maksa, se voidaan periä ulosottoimin (TuomioistuinmaksuL 12 §).

Lain 10 §:ssä säädetään maksua koskevasta muutoksenhausta. Maksuun voi vaatia oikaisua sen määränneeltä virkamieheltä tai viranomaiselta kuuden kuukauden kuluessa maksun määräämisestä. Oikaisuvaatimuksesta annetusta päätöksestä voi valittaa hallinto-oikeuteen 30 päivän määräajassa. Valittaminen hallinto-oikeuteen on maksutonta. Hallinto-oikeuden päätökseen ei saa hakea muutosta.

Tuomioistuinmaksulain tausta ja tavoitteet

Oikeudenkäynti on ollut Suomessa pitkään maksullista. Vielä 1970-luvulla suoritteista perittiin suoraan virkamiehille, esimerkiksi tuomareille, virkasivutuloa, joka muodosti pääosan tuomarien palkkauksesta. Kun tuomioistuinten ylläpito siirtyi 1980-luvulla valtiolle, virkasivutulojärjestelmästä luovuttiin ja tuomioistuinten suoritteista ryhdyttiin

perimään leimaveroja ja toimituskirjamaksuja. Niitä seurasivat säädökset tuomioistuimaksuista.

Laki yleisen alioikeuden, maistraatin ja julkisen notaarin suoritteista perittävien maksujen perusteista (285/1987) tuli voimaan vuonna 1987 ja nyt voimassa oleva tuomioistuimaksulaki vuonna 1993. Voimassa olevaa lakia edeltäneessä hallituksen esityksessä (241/1992) todettiin, että perusajatuksena oli, että tuomioistuinten ja muiden oikeushallintoviranomaisten toiminnasta aiheutuvat menot voitaisiin edelleenkin osittain kattaa palveluksia käyttäviltä asianosaisilta perittävien maksuin. Maksujen suuruus tuli määrittää siten, että niillä ei ole oikeusturvan hakemista estävää tai tarpeettomasti rajoittavaa vaikutusta. Tästä syystä maksujen suuruudet olisivat huomattavasti alle omakustannushinnan. Maksujen suuruus perustuisi kohtuullisuuteen ja asiatyypin keskimääräiseen kokonaiskustannukseen. Maksujen määrittämisessä otettaisiin huomioon suoritteen tuottamisesta aiheutuvien kokonaiskustannusten lisäksi ne tekijät, joiden nojalla maksun suuruus on perusteltua vahvistaa kokonaiskustannuksia alemmaksi.

Toisaalta hallituksen esityksessä todettiin, että asian käsittelylle tuomioistuimessa laskettava omakustannusarvo on korkea, eikä se noudata asioiden painoarvoa, oikeusasetta eikä yleensä mitään kaavaa, joka voitaisiin perustellusti ottaa hinnoittelupohjaksi.

Maksuilla arvioitiin katettavan tuomioistuinten kokonaiskustannuksista noin yksi neljäsosa, kun aiemmin kattavuus oli ollut yksi viidesosa. Hakemusasioissa kustannusvastaavuuden nostivat varsin korkeaksi kiinteistöjen kirjaamisasiat, joita oli paljon ja joiden hakemusmaksu oli säädetty lähelle omakustannusarvoa. Kiinteistöjen kirjaamisasiat siirtyivät vuoden 2010 alussa käräjäoikeuksilta Maanmittauslaitokselle.

Tuomioistuimissa käsiteltävien asiaryhmien omakustannusarvo lasketaan valtion maksuperusteasetuksen (211/1992) 1 §:n mukaisesti. Suoritteen tuottamisesta aiheutuneisiin kokonaiskustannuksiin luetaan suoritteen tuottamisesta aiheutuvien erilliskustannusten lisäksi sen aiheuttama osuus hallinto-, toimitila- ja pääomakustannuksista sekä muista valtion viranomaisen yhteiskustannuksista. Erilliskustannuksia ovat muun muassa työaikakirjanpidon mukaiset asian käsittelijöiden palkkakustannukset, asian käsittelyyn liittyvät mahdolliset lautamiespalkkiot ja asiantuntijapalkkiot sekä matkakulut.

Tuomioistuimaksujen tasoa ei ole korotettu yli elinkustannusindeksillä lasketun rahan arvon muutoksen sitten tuomioistuimaksulain säätämisen. Voimassa olevalla laillaan maksuja ei juuri korotettu aiemmasta, ei myöskään vuonna 1987 säädetyllä lailla.

Asetuksessa säädettyjen hakemusmaksujen tasoa nostettiin vuoden 2014 alusta lukien lähemmäs niiden omakustannushintaa niin, että esimerkiksi avioerohakemusten käsittelyn kustannusvastaavuustaso on nyt noin 43 prosenttia. Toimitus- eli tiedoksiantomaksu kaksinkertaistettiin samassa yhteydessä 60 euroon. Muutoksella tavoiteltiin tiedoksiantojen 85 prosentin kustannusvastaavuustasoa.

Vuonna 2013 tuomioistuinmaksulain ja -asetuksen nojalla perittävistä maksuista kertyi tuloja yhteensä 34,5 miljoonaa euroa. Suurin osa eli 27 miljoonaa euroa (78 %) maksutuotoista kertyi summaaristen riita-asioiden käsittelystä perittävistä maksuista. Muista oikeudenkäyntimaksuista kertyi 2,2 miljoonaa euroa (7 %), hakemusmaksuista 3,3 miljoonaa euroa (10 %), toimitusmaksuista 0,9 miljoonaa euroa (2 %) ja toimituskirjamaksuista 1 miljoonaa euroa (3 %). Valtion talousarviossa tuomioistuinten suoritteista perittävistä maksuista kertyvät tuotot on bruttobudjetoitu tuloarviomomentille 12.25.01 Tuomioistuintulot.

Oikeusministeriön teettämän, lokakuussa 2014 valmistuneen selvityksen mukaan summaariset asiat tulisi siirtää käräjäoikeuksilta ulosottoviranomaiselle, jossa niiden käsittelymaksun tulisi olla merkittävästi alempi kuin käräjäoikeuden käsittelymaksun. Uudistuksen edellyttämät lainsäädäntö- ja tietojärjestelmämuutokset olisi selvitysmiesten mukaan mahdollista toteuttaa niin, että summaariset asiat siirrettäisiin ulosottolaitokselle vuonna 2017. Jos muutos toteutuu, käräjäoikeuksien oikeudenkäyntimaksutuloista valtaosa poistuu.

2.2 Kansainvälinen kehitys

2.2.1 Yleistä

Syyskuussa 2012 julkaistiin Euroopan Neuvoston pysyvän CEPEJ-komitean (European Commission for the Efficiency of Justice) vertailuraportti 47 jäsenvaltion oikeuslaitoksen toimivuudesta. Raportin mukaan tuomioistuinmaksuja peritään Luxemburgia lukuun ottamatta kaikissa EN:n jäsenvaltioissa. Raportista käy ilmi, että tuomioistuinmaksutulot kattoivat vuonna 2010 jäsenvaltioiden tuomioistuinlaitoksen menoista keskimäärin 28,3 % (Suomi 12,9 %). Tuomioistuinmaksuja koskevassa yhteenvedossa todetaan, että suurimmassa osassa Euroopan valtioita maksutulot ovat merkittävä rahoituslähde.

Muissa kuin rikosoikeudellisissa asioissa maksut peritään yleensä ennen asian käsittelyn aloittamista. Useimmissa maissa asiaa ei oteta käsiteltäväksi, ellei maksua ole maksettu. Maksun maksaa asian vireillepanija.

Maksujen suuruudet ja määräytymisperusteet vaihtelevat suuresti. Useissa Euroopan maissa oikeudenkäyntimaksu on porrastettu asian taloudellisen intressin mukaan. Monissa tuomioistuimissa on lisäksi erisuuruiset maksut oikeushenkilöille ja luonnollisille henkilöille. Vaihtelua on siinä, ovatko viranomaiset oikeutettuja ilmaiseen oikeudenkäyntiin. Useimmissa maissa oikeudenkäyntimaksusta voi saada vapautuksen taloudellisin perustein, yleensä sillä perusteella, että on oikeutettu oikeusapuun.

2.2.2 Ruotsi

Ruotsissa oikeudenkäyntimaksuja peritään yleisissä tuomioistuimissa ensimmäisessä asteessa sekä maa- ja ympäristötuomioistuimissa niissä asioissa, jotka tuomioistuin käsittelee ensimmäisenä asteena. Maksun suuruus riippuu asiatyypistä. Maksu peritään etukäteen, eikä tuomioistuin aloita asian käsittelyä, ennen kuin maksu on maksettu. Hallinto-oikeuksissa ja muutoksenhakuasteessa maksuja ei ole.

Oikeudenkäyntimaksun maksaa asian vireillepanija. Maksusta voi valittaa tuomioistuinvirastolle vuoden sisällä päätöksen tiedoksiannosta.

Ruotsin oikeudenkäyntimaksujen taso yli kaksinkertaistui heinäkuun 2014 alussa: tavallisen riita-asian maksu nousi 450 kruunusta 2 800 kruunuun (n. 50 eurosta n. 300 euroon) ja hakemusasiatyyppisten asioiden oikeudenkäyntimaksu 375 kruunusta 900 kruunuun (n. 40 eurosta n. 100 euroon). Samalla erilaisten maksujen määrä supistettiin näihin kahteen (900 kr ja 2 800 kr). Aiemmat maksut olivat olleet muuttumattomina voimassa vuodesta 1995 lukien.

Alempi, noin 100 euron maksu koskee esimerkiksi adoptiota, avioliittoasioita, lasten huolto-, asumis-, elatus ja tapaamisoikeusasioita, isyysasioita, nimiasioita, pesänselvittäjän ja pesänjakajan määräämistä, meriselitysasioita sekä tiettyjä maa- ja ympäristötuomioistuimen asioita. Lisäksi se koskee riita-asioita, joissa vaatimuksen arvo ei nouse yli tietyn enimmäissumman ja joita varten on tavallista yksinkertaisempi oikeudenkäyntimenettely. Summaariset velkomusasiat on Ruotsissa siirretty ulosottoimelle.

Korkeampi, noin 300 euron oikeudenkäyntimaksu koskee muita kuin edellä mainittuja riita-asioita, muita kuin syyttäjän ajamia rikosasioita, konkurssiasioita, yrityssaneerausasioita ja tiettyjä maa- ja ympäristötuomioistuimen käsittelemiä asioita. Joissakin maa- ja ympäristötuomioistuimien käsittelemissä asioissa (mm. vesiasiat) maksut ovat erityislainsäädännön perusteella tätäkin selvästi korkeampia.

Lisäksi lakiin lisättiin lisämaksu (*tilläggsavgift*) sellaisille asioille, jotka pannaan vireille summaarisina riita-asioina ulosotossa ja jotka ulosotto siirtää riitautuneina tuomioistuimiin. Maksuvelvollinen näissä asioissa on asian alun perin vireille pannut. Sama lisämaksu koskee tiettyjen kirjaamisviranomaisien tuomioistuimiin siirtämiä asioita.

Jos henkilölle on myönnetty oikeusapua, hänen ei tarvitse maksaa oikeudenkäyntimaksua. Jos hän on jo maksanut sen, maksu palautetaan. Lisäksi maksuista on vapautettu tietyt kansainväliset tahot. Maksuttoman käsittelyn saa myös konkurssia itse hakeva vireillepanija. Uskotun miehen määräämisissä, edunvalvoja-asioissa, velkasaneerausasioissa ja syyttäjän ajamissa rikosasioissa maksua ei peritä.

Valtiolliset ja kunnalliset viranomaiset ovat tuomioistuimissa maksuvelvollisia.

Vuoden 2014 uudistusten perusteluja

Vuoden 2014 maksumuutosten taustalla oli periaate, että tuomioistuimen palveluita käyttävä taho on velvollinen osallistumaan asioiden käsittelystä aiheutuvien kustannusten kattamiseen (Domstolsverket 2012:1: Ansöknings- och kungörandeavgifter vid allmän domstol). Ruotsissa tuomioistuinmaksut olivat olleet varsin alhaisella tasolla muihin Euroopan maihin verrattuna.

Asiaa valmistelleen tuomioistuinviraston näkemyksen mukaan maksut eivät saa olla niin korkeita, että ne ovat ristiriidassa kansalaisten oikeusturvan kanssa. Toisaalta ne eivät saa olla niin matalia, että tuomioistuimet kuormittuvat ns. tarpeettomilla jutuilla. Maksu ei saa ylittää asian käsittelyn aiheuttamia kustannuksia.

Uudesta maksujärjestelmästä haluttiin looginen ja hallinnollisesti helposti sovellettava, niin että useimmissa tapauksissa kansliahenkilökunta pystyisi määräämään maksun. Maksujen haluttiin edelleen olevan kiinteitä, jotta ne olisivat ennalta arvattavia ja jotta niitä koskevia säännöksiä olisi helppo soveltaa. Monen erisuuruisen maksun sijaan säädettiin kaksi maksuryhmää.

Lähtökohtana oli myös asettaa maksut ensimmäistä kertaa tiettyyn suhteeseen siihen nähden, millaiset kustannukset asioiden käsittelystä aiheutuu, sekä oikeaan suhteeseen toisiinsa nähden. Sitä varten laskettiin kaikkien maksullisten tuomioistuinasioiden keskimääräinen käsittelykustannus. Alempi käsittelymaksu (100 euroa) on noin 10 prosenttia yhden asian keskimääräisistä käsittelykustannuksista, ylempi käsittelymaksu (300 euroa) noin 30 prosenttia.

Säännösten valmisteluaineistossa todetaan, että jonkinlainen yhteys tuomioistuinten maksujen ja kustannuskehityksen välillä tulisi säilyttää myös jatkossa, toisin kuin Ruotsissa tähän mennessä.

Hakemusasiatyyppisten asioiden alempaa maksua perustellaan säännösten esitöissä sillä, että asiat käsitellään yksinkertaisemmassa prosessissa kuin riita-asiat, usein kirjallisessa menettelyssä. Jos osapuolet ovat tehneet avioeroon tai lapsiin liittyvän hakemuksen yhdessä, tuomioistuin tarkistaa yleensä vain, että tietyt muotovaatimukset täytyvät. Näiden asioiden käsittely on tuomioistuimelle halvempaa kuin riita-asioiden. Myös muut perheasiat, esimerkiksi isyyden vahvistaminen, ratkaistaan yksinkertaisemmassa menettelyssä kuin riita-asiat. Kyseisten asioiden käsittelyn alempaa maksua perustellaan esitöissä myös sillä, että perheasioissa tuomioistuinratkaisun saaminen on erityisen tärkeää.

Pienen intressin riita-asioita varten on Ruotsin oikeudessa oma, yksinkertaistettu menettelynsä. Näissä riidoissa ainakin toinen osapuoli on yleensä yksityishenkilö. Yksinkertaistetulla oikeudenkäyntimenettelyllä oli tarkoituksena pitää osapuolten oikeudenkäyntikulut kohtuullisina. Alempi tuomioistuinmaksu on esitöiden mukaan linjassa tämän tavoitteen kanssa.

Muissa riita-asioissa noin 30 prosentin kustannusvastaavuutta vastaavaa maksua perustelee esitöiden mukaan muun muassa se, että aiempaa selvästi korkeampikaan oikeudenkäyntimaksu tuskin estää osapuolia saattamasta asiaa tuomioistuimen käsitteilyyn. Korkeampi maksu voi kuitenkin vähentää kiusantekomielessä tehtyjä kanteita.

Konkurssi- ja yrityssaneerausasiat sekä maa- ja ympäristötuomioistuinten asiat aiheuttavat esitöiden mukaan tuomioistuimissa enemmän työtä kuin perheasiat ja ovat luonteensa puolesta rinnastettavissa riita-asioihin. Siksi niissä otettiin käyttöön sama oikeudenkäyntimaksu kuin riita-asioissa. Sama koski yksityisen ajamia syytteitä.

Etukäteismaksujärjestelmän käytännön toteutus

Ruotsissa asian vireillepanijaa ohjataan tuomioistuinten internet-sivuilla täyttämään ja allekirjoittamaan netistä tulostettava haastehakemus tai hakemuslomake. Ennen hakemuksen lähettämistä vireillepanija maksaa käsittelymaksun tuomioistuimen tilille. Maksuun kirjoitetaan osapuolten nimet ja henkilötunnukset tai organisaation numero sekä asiatyyppi. Maksu voidaan maksaa myös käteisellä käräjäoikeudelle.

Vuonna 2013 noin 15 prosenttia maksuista suoritettiin käräjäoikeudessa paikan päällä (9 200 kappaletta). Loput 60 000 maksua maksettiin käräjäoikeuden tilille.

Maksut ja asiat yhdistetään toisiinsa tuomioistuimessa manuaalisesti. Kansliahenkilökunta noutaa päivittäin tiedot maksetuista maksuista kirjautumalla nettipankkiin. Sieltä saatavat tiedot kirjataan Excel-tiedostoon, johon merkitään myös tieto jutun asianumerosta.

Jos oikeudenkäyntimaksua ei ole maksettu, tuomioistuimesta soimitaan asian vireillepanijalle ja pyydetään tätä maksamaan. Ellei henkilö kuitenkaan maksa tai häntä ei tavoiteta, tuomioistuin lähettää hänelle tiedoksiantotodistuksella määräyksen maksun maksamisesta tiettyyn päivämäärään mennessä. Ellei maksua ole maksettu määräpäivään mennessä, hakemus hylätään.

Jos henkilölle on myönnetty oikeusapua, maksua ei tarvitse maksaa. Käräjäoikeus tutkii asianosaisen oikeusapuhakemuksen.

Tuomioistuinvirasto on vuosia sitten esittänyt maksumenettelyn yksinkertaistamista, mutta toistaiseksi uudistuksia ei ole ollut mahdollista toteuttaa.

Valitusasioiden maksullisuuden harkinta

Ruotsissa on useampaan kertaan selvitetty sitä, tulisiko maksut ottaa käyttöön myös valitusasioissa. Viimeisin asiassa tehty selvitys koskee suunnitelma- ja rakennuslain mukaisia valitusasioita (SOU 2014:14). Selvityksessä katsottiin, että käsittelymaksun

haitat olisivat isompia kuin edut. Maksu vähentäisi todennäköisesti valitusten määrää, mutta olisi vaikea arvioida, kuinka paljon. Maksu voisi vähentää kiusantekomielessä tehtyjä valituksia, mutta samalla se saattaisi muodostua esteeksi panna vireille perusteltu valitusasia. Selvityksessä arvioitiin, että maksu voisi vähentää etenkin sellaisia valituksia, jotka toimivat tyytymättömyyden ilmaisuna viranomaisen ratkaisua kohtaan, ilman että vireillepanija itsekään uskoo, että valitus voisi menestyä.

Jos maksu otettaisiin käyttöön, sen tulisi selvityksen mukaan olla noin 100 euroa eli sama kuin yleisten tuomioistuinten hakemusasiain maksu. Enintään toimeentulotuen verran tuloja saaville käsittelyn tulisi olla maksuton. Jos valitus menestyisi, maksu tulisi palauttaa vireillepanijalle.

Maksun haittapuoleksi todettiin sen mukanaan tuoma hallinnollinen työ tuomioistuimissa sekä maksun maksamisvaiheessa että siinä vaiheessa, kun maksuja joudutaan palauttamaan. Maksujärjestelmän katsottiin tämän vuoksi jopa pidentävän käsittelyaikoja. Selvityksessä todettiin, että toinen vaihtoehto olisi periä Suomen mallin mukaisesti maksu jälkikäteen, mutta silloin maksun ohjausvaikutus kärsisi. Myös maksujen karhuamisesta koituisi jälkikäitelaskutuksessa kustannuksia.

Selvityksessä todettiin, että Ruotsin oikeusperinteen mukaan viranomaisten päätöksistä tulee voida valittaa maksutta. Maksuja ei esitetty otettavaksi käyttöön.

Myös hovioikeuksiin ja korkeimpaan oikeuteen on aiemmin ollut esillä käsittelymaksu, jonka maksaminen olisi edellytys asian käsittelyyn ottamiselle. Asioissa, joissa on vastapuoli, maksu olisi tullut korvattua vireillepanijalle osana oikeudenkäyntikustannuksia. Muissa asioissa tuomioistuin olisi maksanut maksun takaisin, jos valitus olisi menestynyt. Asiaa koskevassa selvityksessä (SOU 1995:124, s. 318) katsottiin, että jo melko matala maksu voisi vaikuttaa useassa tapauksessa niin, että valituksen perusteita mietittäisiin tarkemmin ja niiden kokonaismäärä laskisi. Lausunnonantajat eivät kuitenkaan kannattaneet maksuja, eikä niitä otettu käyttöön. Asian harkinnassa todettiin muun muassa, että maksu ei vähentäisi perusteettomia valituksia ja että se olisi hallinnollisesti monimutkainen. (Prop. 1998/99:37, s. 39)

2.2.3 Norja

Norjassa asetettiin tavoitteeksi 1980-luvun alussa tuomioistuinmaksulakia valmisteltaessa, että maksut kattaisivat tuomioistuinkäsittelyn aiheuttamat kulut lähes kokonaan, lukuun ottamatta rikosasioita. Toinen tavoite oli yksinkertaistaa säännöksiä niin, että sekä maksun määrittäminen että kirjanpito helpottuisivat. Aiemmassa maksujärjestelmässä maksut nousivat asteittain tai ne laskettiin tiettyinä prosenttina asian intressistä.

Norjassa päädyttiin ottamaan käyttöön oikeudenkäynnin perusmaksu, *rettsgebyret*, joka kerrotaan eri kertoimilla asiatyypin ja pääkäsittelyn keston mukaan. Hovioikeudessa ja korkeimmassa oikeudessa kertoimet ovat korkeampia kuin kärjäoikeudessa. Hallinto-oikeudelliset asiat käsitellään yleisissä tuomioistuimissa.

Uuden sääntelytavan etuna pidettiin muun muassa sitä, että maksujen suuruutta voidaan nostaa yksinkertaisesti perusmaksua korottamalla.

Oikeudenkäyntimaksun maksaa asian vireillepanija. Maksusta ovat vapautettuja ne, jotka ovat taloudellisella perusteella oikeutettuja ilmaiseen oikeusapuun. Pääsääntö on, että käsittelymaksu on maksettava etukäteen. Kantajan, jolla ei ole avustajaa, on maksettava oikeudenkäyntimaksu etukäteen sillä uhalla, että tuomioistuin ei muuten ota asiaa käsiteltäväkseen.

Maksutta käsitellään muun muassa isyys-, avioero-, huolto-, tapaamisoikeus-, holhous- ja elatusasiat, vuokrasopimuslain mukaiset asiat, kärjäoikeuden käsittelemät työriita-asiat, terveys- ja sosiaalisektorin hallinnollisia pakkotäytäntöönpanoja koskevat asia, vakuutetun vireille panemat eläke- ja sosiaalilainsäädäntöön asiat, työntekijän työnantajaan vastaan nostamat, työ- ja palvelusolosuhteita koskevat asiat sekä asiat, jotka koskevat varusmiespalveluksesta vapautumista vakaumussyistä. Myöskään rikosasioissa ei ole tuomioistuinmaksua.

Oikeudenkäynnin perusmaksu on nyt 860 kruunua eli noin 95 euroa. Tavallisessa riita-asiassa vähimmäismaksu on 5 kertaa perusmaksu eli 4 300 kruunua (n. 470 €). Jos asian pääkäsittely kestää enemmän kuin päivän, maksu nousee joka päivä 3 perusmaksun verran eli 2 580 kruunua (n. 285 €), kuudennesta oikeudenkäyntipäivästä lähtien 4 perusmaksun verran (3 440 kr eli 380 €). Esimerkiksi kolmen päivän oikeuskäsittely maksaa näin ollen 9 460 kruunua (1 040 €) ja kuuden päivän käsittely 18 060 kruunua (1 980 €). Vähäiset riita-asiat käsitellään erityisessä menettelyssä (*småkravsprocess*). Siinä oikeudenkäyntimaksu on 3,5 kertaa perusmaksu eli 3 010 kruunua (330 €). Sovittelun hinta on yksi perusmaksu eli 860 kruunua (95 €).

Jos asia sovitaan aiemmin kuin neljä viikkoa ennen pääkäsittelyä, oikeudenkäyntimaksu on 2 perusmaksua eli 1 720 kruunua (190 €). Jos se sovitaan myöhemmin mutta kuitenkin ennen pääkäsittelyä, maksu on 2,5 kertaa perusmaksu eli 2 150 kruunua (235 €). Jos asia sovitaan pääkäsittelyn aikana, maksu on puolet täydestä maksusta.

Konkurssimenettelyn oikeudenkäyntimaksu on 25 kertaa perusmaksu eli 21 500 kruunua (2 360 €).

Hovioikeudessa ja korkeimmassa oikeudessa yleinen vähimmäismaksu on 24 kertaa perusmaksu eli 20 640 kruunua (2 265 €). Maksu nousee samalla tavalla kuin kärjäoikeudessa: toisesta pääkäsittelypäivästä lähtien 2 580 kruunua (285 €) päivässä ja kuudennesta pääkäsittelypäivästä lähtien 3 440 kruunua (380 €) päivässä. Jos hovioikeus

poistaa käräjäoikeuden antaman tuomion ja palauttaa asian käräjäoikeuteen, hovioikeusvaiheen oikeudenkäyntimaksu on 4 kertaa perusmaksu eli 3 440 kruunua (380 €).

Asioissa, joissa maksu on maksettava etukäteen, vireillepanija toimittaa asiansa esimerkiksi postitse tai sähköpostilla tuomioistuimeen. Kun tuomioistuin on ottanut asian vastaan, se kirjaa asian vireille tulleeeksi ja tekee kirjanpitojärjestelmässä sille laskun. Lasku lähtee automaattisesti vireillepanijalle seuraavana päivänä. Järjestelmä antaa kaikille laskuille yksilöllisen asiakasnumeron, joka yhdistää laskun tiettyyn tuomioistuimeen ja tiettyyn asiaan. Maksu tapahtuu kaikkien Norjan tuomioistuinten yhteiselle tilille. Yksityishenkilö voi myös maksaa maksun tuomioistuimen vastaanottoon joko debit-kortilla tai käteisellä. Näissä tapauksissa maksu rekisteröidään manuaalisesti kirjanpitojärjestelmään.

Asian käsittelijät voivat seurata kirjanpitojärjestelmästä, onko maksu maksettu. Asia otetaan käsittelyyn vasta maksamisen jälkeen.

Jos oikeudenkäyntimaksun suuruus ei ole etukäteen tiedossa, virkamies määrää siitä maksettavan ennakon. Jos ennakkoa ei ole maksettu asian pääkäsittelyajankohdasta päätettäessä, tuomioistuin asettaa maksun suorittamiselle määräajan. Jos maksua ei suoriteta määräajassa, asia voidaan hylätä.

Vaikka pääsääntö on käsittelymaksun maksaminen etukäteen, asianajajilla on enimäkseen oikeus maksaa jälkikäteen. Näin ollen käytännössä suurin osa asioista maksetaan jälkikäteen.

2.2.4 Tanska

Tanskassa peritään oikeudenkäyntimaksu niin käräjäoikeudessa kuin valitusasteessaakin. Muutoksenhaussa maksut ovat korkeampia kuin ensimmäisessä asteessa. Erityistä hallintotuomioistuinta ei ole, vaan hallinto-oikeudelliset asiat käsitellään yleisissä tuomioistuimissa. Maksu maksetaan asian vireillepanovaiheessa.

Maksutta käsitellään esimerkiksi perheoikeudelliset asiat, kuten adoptio-, avioero-, isyys-, holhous- ja huoltoasiat, sekä muut kuin asianomistajan ajamat rikosasiat. Maksuvelvollisuus ei koske niitä, jotka on vapautettu maksuista oikeusapulaissa, eikä niitä, joilla vakuutus kattaa oikeudenkäynnin kustannukset. Maksuista on vapautettu myös virkamiehet, jotka panevat asian vireille virkansa puolesta.

Tanskassa oikeudenkäyntimaksun suuruus on vuodesta 1916 lähtien ollut sidoksissa asian intressiin. Vuonna 1989 säädettiin vireillepanovaiheen maksun lisäksi maksettava toinen maksu, joka maksetaan, kun asian käsittelyajankohdasta on sovittu. Se on yhtä suuri kuin vireillepanovaiheen maksu. Toisen vaiheen maksun tarkoituksena on kannustaa osapuolia selvittämään sovinnon mahdollisuus niin aikaisessa vaiheessa kuin

mahdollista. Menettelytapa on sama jokaisessa oikeusasteessa. Asioissa, joissa intressi on korkeintaan 50 000 kruunua (noin 6 700 euroa), maksetaan vain vireillepanovaiheen maksu.

Käräjäoikeudessa enintään 50 000 kruunun (6 700 e) intressin asioissa tuomioistuinmaksu on 500 kruunua (70 €). Yli 50 000 kruunun intressin asioissa maksu on 750 kruunua (100 €) sekä 1,2 prosenttia intressin 50 000 kruunua (6 700 €) ylittävästä arvosta. Maksun enimmäissuuruus on kuitenkin 75 000 kruunua (n. 10 100 €). Asian arvoa määritettäessä lasketaan eri vaatimusten arvo yhteen. Jos vaatimuksia korotetaan maksun maksamisen jälkeen, myös maksua korotetaan.

Ensimmäisessä tuomioistuinasteessa tuomioistuin palauttaa kolmanneksen (kuitenkin vähintään 500 kruunua / 70 €) siitä tuomioistuinmaksusta, joka on maksettu asian käsittelypäivämäärästä päätettäessä, jos asia päättyy sovintoon tai yksipuoliseen tuomioon tai vastaaja myöntää vaatimukset oikeiksi.

Valitusasteessa alle 50 000 kruunun (6 700 €) asioissa tuomioistuinmaksu on 750 kruunua (100 €), ja se maksetaan, kun asia pannaan vireille. Yli 50 000 kruunun asioissa tuomioistuinmaksu on 1 000 kruunua (135 €) sekä 1,2 % riidan intressistä, kun asia pannaan vireille. Sama summa maksetaan, kun tuomioistuin määrää pääkäsitteilyn ajankohdan. Tuomioistuinmaksun yläraja on 75 000 kruunua (10 100 €).

Korkeimmassa oikeudessa alle 50 000 kruunun (6 700 €) intressin asioissa oikeudenkäyntimaksu on 1 500 kruunua (200 €), ja se maksetaan, kun asia tulee vireille. Yli 50 000 kruunun asioissa peritään oikeudenkäyntimaksu sekä vireillepanovaiheessa että pääkäsitteystä päätettäessä, ja se on 50 prosenttia korkeampi kuin ensimmäisessä valitusasteessa.

Maksullisissa rikosasioissa oikeudenkäyntimaksut määräytyvät samalla tavalla kuin siviiliasioissa.

Viranomaistoimintaa koskevissa asioissa (hallinto-oikeudelliset asiat; lain esitöissä mainitaan kanne oikeudesta kotiapuun ja varhaiseläkettä koskevat asiat) oikeudenkäyntimaksu määräytyy samoin perustein kuin siviiliasioissa, kuitenkin sillä erotuksella, että enimmäismaksu on 2 000 kruunua (270 €) ja korkeimmassa oikeudessa 3 000 kruunua (405 €).

Rekisteröintityyppisten asioiden kuten rasitteiden, osittaisten käyttöoikeuksien ja asiakirjan kuoletusten oikeudenkäyntimaksu on ensimmäisessä asteessa 400 kruunua (55 €), ensimmäisessä valitusasteessa 750 kruunua (100 €) ja korkeimmassa oikeudessa 1 500 kruunua (200 €).

Tanskan tuomioistuinmaksuja alennettiin vuonna 2004. Taustalla oli pyrkimys helpottaa oikeuden saatavuutta. Pienempien riitojen tuomioistuinmaksuja alennettiin, ja isoihin riitoihin asetettiin maksulle yläraja. Hallinto-oikeudellisten asioiden oikeudenkäyntimaksulle asetettiin aiempaa alhaisempi yläraja. Tätä perusteltiin sillä, ettei valtion pidä kerätä suuria maksuja siitä, että tuomioistuin suorittaa hallinnon ja lainsäädäntövallan valvomiseen liittyviä perustuslaillisia tehtäviään. Tuomioistuinmaksu ei saa olla esteenä oikeudenkäynnin vireille saattamiselle varsinkaan niissä tapauksissa, joissa kanne nostetaan viranomaista vastaan.

Maksusäännösten esitöissä pohditaan perusteluja sekä käräjäoikeutta matalammille että korkeammille tuomioistuinmaksuille valitusasteessa. Jos tuomioistuinmaksu valitusasteessa olisi alempi kuin ensimmäisen asteen tuomioistuimessa (esitöissä viitataan Englantiin sekä Ruotsiin, jossa valitusasteessa ei ole lainkaan oikeudenkäyntimaksua), ensimmäisen asteen maksu kattaisi tavallaan myös käsittelyn valitusasteessa. Jos suhde olisi päinvastainen, se viestisi lainsäätäjän näkemyksestä, jonka mukaan asian käsittely yhdessä instanssissa riittää, ja sen, joka haluaa asiansa käsiteltäväksi toisessa asteessa, on maksettava lisää.

Esitöissä todetaan edelleen, että taloudellisten tavoitteiden lisäksi tuomioistuinmaksujen tavoitteena on ehkäistä perusteettomia tuomioistuinkäsittelyjä ja kannustaa ratkaisemaan riidat oikeusistuimen ulkopuolella.

2.2.5 Itävalta

Itävallassa riita-asian oikeudenkäyntimaksu riippuu riidan intressin suuruudesta. Alioikeudessa alin maksu on 21 euroa. Se maksetaan riidoissa, joissa intressi on enintään 150 euroa. Kiinteitä, intressin perusteella määräytyviä maksuja on 12 erisuuruista. Niistä korkein on 6 615 euroa, joka peritään, kun riidan arvo on 280 000–350 000 euroa. Kun riidan arvo on yli 350 000 euroa, oikeudenkäyntimaksu on 1,2 prosenttia riidan arvosta plus 2 525 euroa.

Maksu maksetaan asian vireillepanovaiheessa. Jos vaatimuksia eli riidan arvoa korotetaan oikeudenkäynnin aikana, tuomioistuin saattaa määrätä maksettavaksi lisämaksun. Myös muutoksenhakuasteissa maksu on maksettava valituksen toimittamisen yhteydessä. Poikkeuksena ovat joissakin tapauksissa muut kuin riitaoikeudenkäynnit, joissa peritään vaademaksun sijasta päätösmaksu.

Perustuslakituomioistuimen oikeudenkäyntimaksu on 220 euroa. Sekin maksetaan oikeudenkäynnin alussa.

Itävallassa oikeusapuun voi kuulua vapautus oikeudenkäyntimaksuista. Päätöksen oikeusavun myöntämisestä tekee asiaa ensimmäisenä oikeusasteena käsittelevä tuomioistuimisto. Oikeusapua myönnetään, jos henkilöt tulot, taloudelliset olosuhteet ja elatusvelvollisuus ovat sellaiset, ettei hän pysty vastaamaan oikeudenkäyntikuluista vaarantamatta perustoimeentuloaan.

Maksutta käsitellään esimerkiksi edunvalvonta-asiat sekä huoltajuuteen ja tapaamisoi-keuteen liittyvät asiat. Myös laitokseen sijoittamista koskevan lain ja laitoshoidon koskevan lain mukaiset asiat käsitellään maksutta.

2.2.6 Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisukäytäntöä

Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisukäytännössä oikeudenkäyntimaksuja on tarkasteltu Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan mukaisen oikeuteen pääsyn näkökulmasta. Artiklan mukaan jokaisella on oikeus kohtuullisen ajan kuluessa oikeudenmukaiseen ja julkiseen oikeudenkäyntiin laillisesti perustetussa riippumattomassa ja puolueettomassa tuomioistuimessa silloin, kun päätetään hänen oikeuksistaan ja velvollisuuksistaan tai häntä vastaan nostetusta rikossyytteestä.

EIT on todennut, että oikeus päästä tuomioistuimeen ei ole ehdoton, vaan valtio voi rajoittaa tätä oikeutta valitsemillaan keinoilla taatakseen tehokkaan pääsyn tuomioistuimeen EIS 6 artiklan mukaisesti. Tuomioistuimeen pääsulle voidaan asettaa myös taloudellisia rajoituksia. Rajoituksilla täytyy kuitenkin olla hyväksyttävä tavoite, ja käytettyjen keinojen tulee olla oikeassa suhteessa tavoitteisiin. Valitusasteissa taloudelliset rajoitukset voivat olla tiukempia, koska asia on jo tutkittu ensiasteessa.

EIT:llä on ratkaisukäytäntöä tapauksista, joissa muutoksenhakutuomioistuimisto on asettanut valituksen tutkimisen edellytykseksi sen, että valittaja maksaa tietyn summan joko oikeudenkäyntimaksuna tai vakuutena. EIT ei suhtaudu kielteisesti etukäteismaksun vaatimiseen. Etukäteismaksu voidaan kuitenkin nähdä ongelmana, jos sillä rajoitetaan olennaisesti tuomioistuimeen pääsyä ja rajoitteelta puuttuu hyväksyttävä tarkoitus. Maksun suuruuden tulee olla kohtuullinen ja etukäteismaksukäytännölle tulee olla hyväksyttävät tavoitteet ja perustelut.

EIT on katsonut EIS:n 6 artiklan tulleen rikotuksi, jos käsittelymaksu tai vastapuolen kulujen korvaamiseksi asetettu vakuus on ollut niin suuri, että sen vaatiminen ennakkoon on muodostanut tosiasiallisen esteen päästä oikeuteen. EIT on joissakin ratkaisuissaan todennut, että ennakkoon maksettavaksi vaadittu summa on ollut suuruudeltaan kohtuuton. Kohtuuttomuus on näissä tapauksissa liittynyt vaaditun summan suuruuteen suhteessa valittajan taloudelliseen asemaan.

Esimerkiksi tapauksessa Kreuz v. Puola (2001) yksityishenkilön vahingonkorvauskanne kuntaa vastaan oli rauennut, koska kantaja oli jättänyt maksamatta häneltä prosessin alkamisen edellytyksenä vaaditun lähes 24 000 euron suuruisen oikeudenkäyntimaksun. EIT totesi, että tällaisen maksun edellyttäminen siviiliasioissa ei automaattisesti ollut vastoin 6 artiklaa. Maksu oli kuitenkin liian suuri olosuhteisiin, esimerkiksi valittajan maksukykyyn nähden. Vaadittu maksu vastasi vuoden keskipalkkaa Puolassa.

Vastaavalla tavalla liian korkeita olivat varattomalta yhtiöltä etukäteen vaadittu noin 2 400 euron oikeudenkäyntimaksu (Podbielski & PPU Polpure v. Puola 2005) – vaikka oikeudenkäyntimaksua kanteen nostamisen tai valituksen tekemisen yhteydessä ei voida pitää itsessään EIS 6 artiklan vastaisena – ja heikossa taloudellisessa asemassa olleelta yhtiöltä valituksen tutkimisen edellytyksenä vaadittu lähes 3,8 miljoonan euron vakuus verovalitusasiassa (Belgia v. Loncke 2007). Viimeksi mainitussa tapauksessa vakuusvaatimuksella oli ollut tarkoituksena estää viivyttelytarkoituksessa tehdyt valitukset. Vakuus oli kuitenkin EIT:n mukaan poikkeuksellisen suuri ja valituksen tutkimatta jättäminen siksi, ettei vakuutta ollut asetettu, suhteeton toimenpide. Valittajalta oli tosiasiallisesti evätty pääsy valitusasteeseen.

Tapauksissa Manibardo v. Espanja (2000) ja di Gussola, Desbordes & Omer v. Ranska (2000) EIT katsoi, että etukäteen vaaditulla summalla oli hyväksyttävä tarkoitus, kun sillä oli pyritty välttämään asioiden ruuhkautuminen tuomioistuimessa taikka turvaamaan velkojien edut, estämään viivytystarkoituksessa tehdyt valitukset, vahvistamaan ylioikeuksien auktoriteettia ja samalla varmistamaan hyvä oikeudenhoito. Kyseisissä tapauksissa EIS 6 artiklaa katsottiin kuitenkin rikutun, koska vaaditut summat olivat olleet liian suuria valittajien taloudellisiin oloihin nähden.

Ensin mainitussa tapauksessa vahingonkorvausta maksamaan tuomitun piti tallettaa tuomittu summa korkoineen ja kuluineen, jotta hän sai valittaa päätöksestä. EIT totesi, että rajoituksilla ei saanut loukata tuomioistuimeen pääsyn olennaisilta kohdilta. Asianosaisille on taattava tehokas pääsy tuomioistuimeen varsinkin päätöksistä, jotka koskevat heidän yksityisluonteisia oikeuksiaan ja velvollisuuksiaan.

Jälkimmäisessä tapauksessa valitus oli jätetty käsittelemättä muutoksenhakutuomioistuimessa, koska valittaja ei ollut täyttänyt valituksenalaista päätöstä. EIT totesi, että valituksen tutkimatta jättäminen oli ollut tavoiteltuihin päämääriin nähden suhteeton toimenpide ja valittajilta oli estetty tehokas pääsy ylimpään tuomioistuimeen.

Liian suurena etukäteismaksuna EIT ei pitänyt Saksan perustuslakituomioistuimen vaatimaa 750 euron kuluennakkoa (Reuther v. Saksa 2003) eikä Iso-Britannian valitustuomioistuimen määräämää noin 157 000 euron vakuutta vastapuolen kuluista (Tolstoy Miloslavsky v. Iso-Britannia 1995). Jälkimmäisessä tapauksessa EIT totesi, että vaikka vakuuden määrä oli huomattava ja sen asettamiselle varattu aika suhteellisen lyhyt, mikään ei viitannut siihen, että vastapuolen kulujen kohdalla olisi tehty kohtuuton arvio.

2.3 Nykytilan arviointi

Tuomioistuinten toiminnasta aiheutuvat kokonaiskustannukset olivat vuonna 2013 yhteensä 267,5 miljoonaa euroa. Nykytilanteessa tuomioistuintulot vastaavat noin 13 %:a tuomioistuinlaitoksen kustannuksista. Kun ei oteta huomioon riidattomia saatavia koskevia summaarisia asioita, joiden osalta vastaavuus on korkea (96 %), maksutulot vastaavat vain 3 %:a asioiden käsittelykustannuksista. Kun ei oteta huomioon myöskään hakemusmaksuja, varsinaisissa oikeudenkäyntiasioissa (pois lukien summaariset asiat) oikeudenkäyntimaksut vastaavat 1 %:a käsittelyn aiheuttamista kokonaiskustannuksista.

Vastaavuusprosentin alhaisuus johtuu siitä, että tuomioistuinkäsittely on laajalti maksutonta muun muassa rikosasioissa kärjäoikeudessa ja huomattavassa osassa hallintolainkäyttöasioita. Esimerkiksi hallinto-oikeuksissa vuonna 2013 ratkaistuista asioista noin 90 prosenttia käsiteltiin eri perusteilla maksutta. Siltä osin kuin maksuja peritään, ne vastaavat yleensä vain hyvin pientä osaa suoritteiden tuottamisen kustannuksista.

Tuomioistuinten menot ovat yli kaksinkertaistuneet tuomioistuinmaksulain säätämisen jälkeen. Vuonna 1991 ne olivat yhteensä 132 miljoonaa euroa ja kuluvana vuonna 268 miljoonaa euroa. Maksutulojen kertymässä ei ole kyseisten vuosien välillä tapahtunut juuri muutosta, lukuun ottamatta summaaristen riita-asioiden maksukertymän huomattavaa kasvua viime vuosina. Vuonna 1991 maksutuloja kertyi noin 28 miljoonaa euroa ja vuonna 2014 noin 33 miljoonaa euroa. Vuonna 2014 summaaristen asioiden määrä on kääntynyt laskuun.

Menojen kasvuun ovat vaikuttaneet muun muassa henkilökunnan palkkauksen kehitys, toimitilakannan uudistaminen ja vuokrien kasvu sekä automaattiseen tietojenkäsittelyyn kohdistuvien kustannusten kasvu. Tuloja on vähentänyt sellaisten asioiden siirtyminen pois tuomioistuimista, joissa asiakkailta on peritty lähes täysi omakustannushinta. Tällaisia asiaryhmiä olivat kiinteistöjen kirjaamisasiat. Selvityksen alla on parhaillaan myös riidattomien velkomusasioiden siirtäminen kärjäoikeuksilta ulosottolaitoksen hoidettaviksi. Myös nämä asiat on hinnoiteltu lähes omakustannusarvoonsa.

Julkisen oikeusaputoiminnan laajentuminen koskemaan keskituloisia on osaltaan vähentänyt mahdollisten maksuvelvollisten osuutta.

Oikeudenkäyntimaksujen kokonaiskattavuus (missä määrin maksut kattavat toiminnan kokonaiskustannukset) ja maksullisen toiminnan kustannusvastaavuus (missä määrin maksuilla katetaan maksullisen toiminnan kustannukset) ovat varsin alhaisia verrattuna esimerkiksi siihen tasoon, mikä niille alun perin asetettiin tuomioistuinmaksulainsäädännön valmistelussa 1980- ja 1990-luvuilla.

Hallituksen esityksessä (HE 145/1986) yleisen alioikeuden, maistraatin ja julkisen notaarin suoritteista perittäviä maksuja koskevaksi lainsäädännöksi todetaan, että kiinteän maksun suuruuden tulee kattaa yleisessä alioikeudessa käsiteltävissä riita- ja rikosasioissa (*varsinaisasioissa*) vähintään 20 prosenttia suoritteiden keskimääräisistä kokonaiskustannuksista ja muissa yleisen alioikeuden käsittelemissä asioissa vähintään 60 prosenttia. Asetusta annettaessa suoritekohtaiset hinnat olisivat muissa kuin varsinaisasioissa lähellä täyttä keskimääräistä kokonaiskustannusarvoa ja varsinaisasioissa noin 25 prosenttia kokonaiskustannusarvosta.

Hallituksen esityksessä (HE 241/1992) laiksi tuomioistuinten ja eräiden oikeushallintoviranomaisten suoritteista perittävistä maksuista arvioidaan, että tuomioistuimissa kertyvien tulojen kattavuus nousee 20 prosentista 26 prosenttiin. Tuomioistuimittain tulojen suhteen kustannuksiin arvioitiin vaihtelevan 1,7 prosentin (läninoikeudet) ja 47,2 prosentin (alioikeudet ja maistraatit) välillä.

Laaja maksuttomuus ja alhainen maksujen taso mahdollistavat myös sellaisten asioiden saattamisen tuomioistuin käsittelyyn, joilla ei vireillepanijansa näkökulmasta ole juuri menestymisen mahdollisuuksia. Asioiden maksuttomuus ja maksujen alhaisuus eivät nykyisellään kannusta osapuolia ratkaisemaan erimielisyyksiään tuomioistuimen ulkopuolella niissäkään asioissa, joissa se olisi tarkoituksenmukaisinta. Kun tuomioistuimeen ohjautuu asioita, joissa oikeusturvan tarve ei ole suuri, joilla ei vireillepanijankaan näkökulmasta ole menestymisen mahdollisuuksia tai joissa asia voitaisiin ratkaista kevyemmin menettelyin esimerkiksi sopimalla, tuomioistuimet ruuhkautuvat ja myös merkittävän oikeusturvaintressin asioiden käsittely hidastuu.

Kun vielä otetaan huomioon valtion taloustilanteen jatkuva heikentyminen ja samalla tuomioistuinlaitoksen talouden kiristyminen lähivuosina ja tarve suunnata vähenevät voimavarat asioihin, joissa oikeusturvan tarve on suurin, maksullisen toiminnan kattavuuden lisäämiselle ja maksujen tason nostamiselle on tarvetta sekä tuomioistuinten rahoituksellisesta että maksujärjestelmän ohjausvaikutuksen näkökulmasta. Nykyinen maksujärjestelmä toteuttaa hyvin oikeusturvan saatavuutta koskevia tavoitteita, mutta ei kaikilta osin tehokkaasti fiskaalisia tai ohjaustavoitteita.

Tuomioistuinmaksulain säännöksiä on tarpeen ajantasaistaa myös sen vuoksi, että voimassa olevassa laissa maksuttomiksi säädettyjen asioiden joukko on hyvin heterogeeninen ja sirpalemainen sekä maksuttomuusperusteet osin sattumanvaraisia ja myös vanhentuneita. Niitä on lisätty maksuttomia asiaryhmiä koskevaan lain 6 §:ään lain säätämisen jälkeen yksi kerrallaan ilman, että kokonaisuutta olisi arvioitu missään vaiheessa uudelleen. Maksuttomia asiaryhmiä koskevat säännökset on tästäkin syystä tarpeen ajantasaistaa ja arvioida eri asioiden maksuttomuus nykypäivän kriteerein.

Myös tuomioistuinmaksulain asetuksenantovaltuussäännökset edellyttävät sekä sisällöllistä että teknistä tarkistusta. Tuomioistuinmaksulaki on säädetty ennen perustuslain (731/1999) voimaantuloa, eivätkä sen asetuksenantovaltuudet vastaa kaikilta osin perustuslain 80 §:n asettamia vaatimuksia. Laki edellyttää myös eräiltä kohdin lakitekniistä ajantasaistamista.

Koska sekä sisällöllisiä että lainsäädäntötekniisiä muutostarpeita voimassa olevaan lakiin on runsaasti, nykyinen tuomioistuinmaksulaki tulisi korvata kokonaan uudella tuomioistuinmaksulailla.

3 Esityksen tavoitteet ja keskeiset ehdotukset

3.1 Tavoitteet

Esityksen tavoitteena on vahvistaa oikeusturvaa parantamalla tuomioistuinten rahoitusasemaa ja tehostamalla maksujen ohjausvaikutusta niin, että tuomioistuimissa vähenevät ne asiat, joissa oikeusturvaintressi on pieni. Silloin tuomioistuinten resurssit saadaan suunnattua aiempaa paremmin niihin asioihin, joissa oikeusturvan tarve on suuri.

Tavoitteena on kattaa tuomioistuinten toiminnasta aiheutuvat menot aiempaa suuremmalta osin palveluksia käyttäviltä asianosaisilta perittävin maksuin. Maksujärjestelmän uudistuksella pyritään myös vähentämään tuomioistuinten palvelujen ilmeisen perusteetonta käyttämistä ja saamaan asianosaiset punnitsemaan asian tuomioistuimeen tai muutoksenhakuasteeseen viemistä silloin, kun se ei ole välttämätöntä.

Oikeudenkäyntimaksujen suuruudesta päättämisen pääkriteerinä ei kuitenkaan jatkosakaan voi olla suoritteen tuottamisesta aiheutuvien kustannusten peittäminen. Maksujen tulisi oikeusturvan saatavuuden näkökulmasta olla yleensä selvästi alle omakustannusarvon, mutta toisaalta järkevässä suhteessa kustannuksiin. Maksujärjestelmä ei saa estää oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin saamista, vaan maksuista on edelleen oltava mahdollisuus saada vapautus vähävaraisuuden ja pienituloisuuden tai maksun yksittäistapauksellisen kohtuuttomuuden perusteella.

Tavoitteena on myös yksinkertainen ja selkeä maksujärjestelmä.

3.2 Toteuttamisvaihtoehdot

3.2.1 Sääntelytasoa koskevat vaihtoehdot

Esityksen valmisteluvaiheessa on ollut esillä mahdollisuus säätää lain tasolla jatkossa pelkästään oikeudenkäyntimaksujen suuruuden yleisistä perusteista, mikä vastaisi perustuslain mukaisia maksusääntelyn periaatteita. Maksujen tarkat määrät säädettäisiin valtioneuvoston tai oikeusministeriön asetuksella. Laissa voitaisiin säätää tietty yläraja oikeudenkäyntimaksuille. Esimerkiksi ulosottomaksuista annetun lain (34/1995) 3 §:ssä

on säädetty velalliselta ja velkojalta perittävien ulosottomaksujen enimmäismäärät. Maksujen tarkat määrät on säädetty ulosottomaksuista annetussa asetuksessa (35/1995).

Toisaalta esillä on ollut se vaihtoehto, että myös nyt asetuksessa säädetty hakemusmaksut nostettaisiin selkeyden vuoksi lain tasolle.

Tuomioistuinmaksuille on päädytty esittämään kuitenkin nykyisenlaista sääntelymallia, jossa varsinaisten oikeudenkäyntimaksujen suuruudet säädetään tarkasti lain tasolla. Oikeudenkäyntimaksut liittyvät kiinteästi perustuslain 21 §:n mukaiseen oikeuteen saada oikeuksiaan ja velvollisuuksiaan koskeva päätös tuomioistuimen tai muun riippumattoman lainkäyttöelimen käsiteltäväksi.

Hakemusmaksut jätettäisiin sen sijaan edelleen säädettaviksi asetuksen tasolla, sillä hakemusasiat eivät luonteensa puolesta ole yhtä lähellä oikeusturvan ja lainkäytön ydintä kuin niin sanotut varsinaiset oikeudenkäyntiasiat. Hakemusasioissa on perusteltua periä lähempänä omakustannusarvoa oleva maksu kuin varsinaisissa oikeudenkäyntiasioissa, ja maksujen suuruutta voidaan muuttaa tarpeen mukaan joustavasti laissa olevan asetuksenantovaltuuden puitteissa.

Hakemusmaksuja koskeva asetuksenantovaltuus osoitettaisiin oikeusministeriölle. Laissa säädetttäisiin hakemusasioissa perittävien maksujen suuruuden yleisistä perusteista sekä perusteista, joilla asetuksessa voidaan säätää vapautus hakemusmaksusta. Voimassa olevan tuomioistuinmaksuasetuksen on antanut valtioneuvosto. Hakemusasioita koskevat maksut eivät kuitenkaan ole niin laajakantoinen eivätkä periaatteellisesti tärkeä asia, että niitä koskeva asetuksenantovaltuus tulisi edelleen antaa valtioneuvostolle.

Valtion viranomaisten suoritteista perittävistä maksuista säädetään yleensä ministeriön asetuksella valtion maksuperustelain nojalla. Myös hakemusmaksuista olisi mahdollista säätää maksuperustelain nojalla. Maksuperustelain 6 §:ään sisältyy mahdollisuus määrätä maksu perittäväksi yleisesti suoritteen omakustannusarvoa alempana tai jättää maksu kokonaan perimättä, jos siihen on esimerkiksi sosiaalisiin tarkoituksiin tai oikeudenhoitoon liittyviä syitä.

Hakemusmaksuista katsotaan kuitenkin jatkossakin olevan tarkoituksenmukaisinta säätää tuomioistuinmaksulain asetuksenantovaltuutuksen nojalla. Oikeudenkäynti- ja hakemusmaksujen tulisi määräytyä saman lain nojalla, sillä niillä on kiinteä yhteys toisiinsa: jos hakemuksesta vireille tullut asia siirretään riitaisena istuntokäsittelyyn, siitä peritään maksu kuten riita-asiassa. Tuomioistuinmaksulain maksuttomuussäännösten on lisäksi tarpeen koskea samalla tavalla hakemus- kuin oikeudenkäyntimaksujakin.

Nyt valtioneuvoston asetuksessa säädetyistä toimitus- eli tiedoksiantomaksuista, toimituskirjamaksuista ja erillisistä kustannuksista esitetään sen sijaan säädettäväksi oikeusministeriön asetuksella maksuperustelain nojalla. Asiaa koskevaa asetuksenantovaltuutta ei siksi ehdoteta otettavaksi tuomioistuinmaksulakiin. Toimituskirjoja eli todistuksia, otteita ja jäljennöksiä koskevat tilaukset ja toimitukset eivät ole lähellä lainkäyttöä, eikä niistä ole perusteita säätää eri säädöstasolla tai erilaisella valtuutuksella kuin muiden viranomaisten maksullisista suoritteista. Ne on jo voimassa olevassa tuomioistuinmaksuasetuksessa hinnoiteltu omakustannusarvoonsa. Myös tiedoksiantomaksut on voimassa olevassa asetuksessa hinnoiteltu lähelle omakustannusarvoaan.

Tuomioistuinmaksuasetuksessa olevia toimituskirjamaksusäännöksiä on sovellettu myös syyttäjälaitoksessa. Koska toimituskirjamaksuja koskevaa asetuksenantovaltuutusta ei otettaisi tuomioistuinmaksulakiin, syyttäjälaitos ei enää kuuluisi lain soveltamisalaan.

Maksuperustelain nojalla annettavassa oikeusministeriön asetuksessa voitaisiin säätää myös valaa, vakuutusta ja varatuomarin arvonimeä koskevista maksuista. Valan vannonamista ja vakuutuksen antamista koskevat asiat on säädetty nyt maksuttomiksi tuomioistuinmaksulain 6 §:n 1 momentin 18 kohdassa. Varatuomarin arvonimen myöntämistä koskevan asian käsittelyn maksuttomuudesta säädetään nyt tuomioistuinmaksuasetuksen 6 §:n 2 momentissa.

Tuomioistuinten, syyttäjälaitoksen ja ulosottolaitoksen maksulliset suoritteet voitaisiin jatkossa lisätä oikeusministeriön asetukseen oikeusministeriön ja eräiden hallinnonalalla toimivien viranomaisten maksullisista suoritteista (1020/2013), lukuun ottamatta niitä suoritteita, joista perittävistä maksuista säädetään erikseen.

3.2.2 Etukäteismaksun käyttöönotto

Hallituksen esityksen valmisteluvaiheessa selvitettiin mahdollisuutta periä tuomioistuinmaksut etukäteen. Maksu perittäisiin asian vireille panon yhteydessä, ja asian käsittely aloitettaisiin vasta, kun maksu olisi maksettu. Jos vireillepanija olisi tulo- ja varallisuustasonsa perusteella oikeutettu julkiseen oikeusapuun, maksua ei perittäisi. Asiaa koskeva tarkempi tuomioistuinmaksutyöryhmän (OM 8/31/2013) muistio on tämän esityksen liitteenä.

Etukäteismaksujärjestelmä tehostaisi maksujen ohjausvaikutusta verrattuna nyt käytössä olevaan jälkikäteislaskutukseen. Se todennäköisesti lisäisi asiakkaan harkintaa asian vireillepanovaiheessa etenkin niissä tapauksissa, joissa asian menestymismahdollisuus on hyvin vähäinen tai asian taloudellinen intressi ja oikeusturvaintressi huomattavan pieni.

Käytännössä etukäteismaksujärjestelmän luominen tarkoittaisi nykyaikaisten sähköisten vireilletulohakemusten ja maksamisen menetelmien käyttöönottoa tuomioistuimissa. Järjestelmä voisi säästää työtä tuomioistuimessa vähentämällä etenkin taloushallinnon ja laskutuksen nykyisiä manuaalityövaiheita, kun jo vireilletulovaiheessa kirjattavat asiakas- ja laskutustiedot siirtyisivät automaattisesti asianhallintajärjestelmän ja laskutusjärjestelmän välillä. Etukäteismaksun käyttöönotto myös vähentäisi viivästyneiden maksujen laskutus- ja perintätehtävistä tuomioistuimille aiheutuvia menoja sekä muiden valtion viranomaisten työmäärää.

Jos maksun suorittaminen asetettaisiin asian käsiteltäväksi ottamisen edellytykseksi, olisi kuitenkin otettava tarkoin huomioon lähtökohta, jonka mukaan kansalaisilla tulee olla mahdollisuus saada oikeudelliset asiansa tuomioistuimen käsiteltäväksi. Etukäteismaksujärjestelmän heikkoutena voidaan pitää sitä, että tuomioistuimen päätös saatetaan saada vasta huomattavan pitkän ajan päästä maksun suorittamisesta. Lisäksi etukäteismaksujen edut jäävät vähäisemmiksi silloin, kun lopullinen maksuvelvollisuus tai maksun suuruus on riippuvainen asian vireille panon jälkeisistä seikoista kuten asian käsittelytavasta tuomioistuimessa tai lopputuloksesta.

Edellä mainituista ongelmista huolimatta etukäteismaksuihin siirtymisen katsottiin esityksen valmisteluvaiheessa olevan lähtökohtaisesti tavoiteltava kehittämissuunta. Periaatteellisia, muun muassa oikeuteen pääsyyn liittyviä kysymyksiä ei ole pidettävä esteinä etukäteismaksuille, kun otetaan huomioon maksujen suuruusluokka ja pienituloisten maksuvapautukset sekä sosiaaliasioiden jääminen laajasti maksuttomiksi. Etukäteismaksun käyttöönotolla voisi yhdessä maksujen korottamisen kanssa olla ohjausvaikutusta, joka ei kuitenkaan heikentäisi oikeusturvaa.

Etukäteismaksujärjestelmää ei kuitenkaan vielä tässä vaiheessa esitetä otettavaksi käyttöön, sillä tuomioistuinten nykyiset asiankäsittelyjärjestelmät ovat elinkaarensa loppuvaiheessa. Niihin ei ole järkevää toteuttaa etukäteismaksujärjestelmää tukevia muutoksia. Syyttäjälaitoksen ja yleisten tuomioistuinten uusi asiankäsittelyjärjestelmä (aineistopankki, AIPA) otetaan käyttöön vaiheittain vuosina 2015–2018. Hallintotuomioistuimissa vastaavanlainen hanke on käynnistetty vuonna 2014. Lisäksi tuomioistuimissa otetaan vuoden 2016 lopulla käyttöön valtion yhteinen talous- ja henkilöstöhallinnon järjestelmä (Kieku).

Etukäteismaksujärjestelmään olisi käytännössä tarkoituksenmukaisinta siirtyä sitä mukaa kun uudet asiankäsittelyjärjestelmät otetaan käyttöön eri tuomioistuimissa ja asiarhmissä.

3.3 Keskeiset ehdotukset

3.3.1 Maksujen tason nostaminen

Tuomioistuinmaksujen tasoa ehdotetaan nostettavaksi nykyisestä selvästi niin, että maksut olisivat lähempänä asioiden käsittelyn kustannuksia. Maksu ei saa kuitenkaan koskaan muodostua ehdottomaksi esteeksi tai kohtuuttomaksi rajoitukseksi perustuslain 21 §:ssä tarkoitetun tai siihen verrattavan oikeusturvakeinon käyttämiseksi saatettaessa asia tuomioistuimeen. Ehdotetut uudet maksutasot jäisivät useimmissa tapauksissa siksi edelleen kauas asioiden käsittelyn omakustannusarvosta.

Maksuja määriteltäessä ei ole noudatettu tiettyä kaavaa, esimerkiksi laskettu tiettyä prosenttiosuutta asiaryhmän keskimääräisistä kappalekohtaisista käsittelykustannuksista, vaan kukin asiatyypin on arvioitu erikseen. Maksujen määrittämisessä on otettu huomioon esimerkiksi kohtuullisuus, asiatyypin käsittelyn aiheuttamat keskimääräiset kustannukset ja asianosaisten maksukyky.

Ehdotetut uudet maksut vastaisivat keskimäärin asiaryhmittäin arvioituna 6–39 prosenttia asioiden käsittelyn omakustannusarvosta, kun summaarisia riita-asioita ei oteta lukuun. Vuonna 2013 muiden kuin summaaristen riita-asioden keskimääräinen kustannusvastaavuus oli asiaryhmittäin 3–10 prosenttia. Ehdotettavia maksutasoja ei ole perusteltua pitää kohtuuttomina, kun otetaan huomioon esimerkiksi se, että monessa asiatyypissä yksittäinen ihminen asioi tuomioistuimessa hyvin harvoin. Varsinkaan yleisissä tuomioistuimissa ja markkinaoikeudessa tuomioistuinmaksu ei yleensä ole merkittävä kustannuserä verrattuna oikeudenkäynnin asianosaiselle aiheuttamiin muihin kuluihin. Oikeudenkäyntimaksu ei ainakaan riita-asioissa siten ratkaisse sitä, viekö henkilö tai yhteisö asian tuomioistuimeen vai ei. Mahdollista järjestelmän väärinkäyttöä, esimerkiksi kiusantekomielessä tehtyjä vahingonkorvauskanteita, uudelle tasolle asetettu maksu voi kuitenkin riita-asioissakin vähentää.

Maksut olisivat kiinteitä, niin että osapuolten olisi helppo arvioida ne etukäteen. Kiinteät maksut ja mahdollisimman yksinkertaiset säännökset helpottavat myös maksuihin liittyvää hallinnollista työtä.

Käräjäoikeuden riita-asioden oikeudenkäyntimaksuja ehdotetaan yksinkertaistettaviksi siten, että ratkaisuvaiheen mukaisesta maksun porrastuksesta luovutaan. Porrastuksen yhtenä tarkoituksena on ollut kannustaa osapuolia ratkaisuun mahdollisimman aikaisessa vaiheessa. Maksuluokkien erot ovat kuitenkin niin pienet, enimmillään 110 euroa, ettei niillä ainakaan isojen oikeudenkäyntikulujen riidoissa liene merkitystä. Vireille paneva osapuoli ei myöskään aina itse voi vaikuttaa siihen, missä vaiheessa asian käsittely päättyy.

Asian valmisteluvaiheessa oli esillä maksun porrastaminen ainakin käräjäoikeuksissa käsittelyn keston mukaan. Kaikista käräjäoikeuksien laajoista riita-asioista kuitenkin vain pieni osa etenee pääkäsittelyyn asti, eikä näille asioille olisi siksi mielekäästä rakentaa erilaisia aikaan perustuvia luokituksia.

Markkinaoikeuden käsittelemissä julkisia hankintoja koskevissa asioissa maksun suuruus olisi muista tuomioistuimista ja asiaryhmistä poiketen sidoksissa hankinnan arvoon. Myös oikeudenhoidon uudistamisohjelmaa valmistellut neuvottelukunta katsoi, että esimerkiksi markkinaoikeuden käsittelemissä asioissa oikeudenkäyntimaksu voisi olla mahdollista sitoa kysymyksessä olevan asian intressiin.

Hankinta-asioihin asian suuruusluokkaan sidottu oikeudenkäyntimaksu sopii hyvin siksi, että hankinnan arvo on yleensä yksiselitteisesti määritettävissä. Hankinnan arvo ei tosin ole sama kuin asian intressi. Myös muissa markkinaoikeuden käsittelemissä asioissa taloudelliset intressit voivat olla suuria, esimerkiksi kymmeniä miljoonia euroja. Niihin asian euromääräiseen suuruuteen perustuva maksu ei sovellu kuitenkaan yhtä hyvin, koska esimerkiksi patenttiasiaissa intressin suuruus voi olla vaikeasti määritettävissä. Maksujärjestelmän on oltava niin yksinkertainen, ettei maksua määritettäessä tule kiistaa esimerkiksi käsillä olevan asian euromääräisestä arvosta.

Asian valmisteluvaiheessa markkinaoikeuden intressiperusteisessa maksussa nähtiin myös ongelmia. Voidaan kysyä, onko tarvetta rakentaa korotettujen maksujen järjestelmä, jonka tuotto ei asioiden suhteellisen vähäisen määrän vuoksi nousisi kovin suureksi. Maksut olisivat myös huomattavan korkeita verrattuna muiden, taloudellisesti ehkä suurempienkin asioiden maksuihin. Isonkin intressin asioissa voisi esiintyä myös tilanteita, joissa maksu olisi vireillepanijan olosuhteisiin nähden suuri. Toisaalta korkein ehdotettu, 6 000 euron maksu olisi enimmilläänkin alle promille hankinnan arvosta.

Asian valmisteluvaiheessa oli esillä ajatus maksun porrastamisesta asian intressin mukaan myös hallintotuomioistuinten käsittelemissä maankäyttö- ja kaavoitusasioissa. Maankäyttö- ja kaavoitusasioissa yleensä jo valmisteluprosessit ovat vuosien mittaisia, intressit ovat usein suuria ja valituksia tehdään herkästi. Näissä asioissa esiintyy valituksia, joiden ainoana tarkoituksena on hidastaa ja hankaloittaa prosesseja. Oikeudenkäynti saattaa kestää useita vuosia. Valitusten tekemiseen liittyy usein kilpailevaa yritystoimintaa, eikä oikeussuojan tarve ole niissä yhtä vahva kuin valittajan välitöntä omaa etuutta koskevissa valituksissa. Maksu voisi karsia jonkin verran valitusoikeuden väärinkäyttöä. Maksu voisi olla alempi silloin, kun asia liittyy yksityisen tahon oikeussuojan tarpeeseen.

Asiaryhmään ei kuitenkaan katsota aiheelliseksi esittää tässä vaiheessa korkeampaa oikeudenkäyntimaksua kuin muihin hallinto-oikeusasioihin, paitsi maksun porrastusperusteiden määrittämiseen liittyvien kysymysten vuoksi, myös koska ympäristöministeriö käynnistää lähiaikoina selvityksen maankäyttö- ja rakennuslain muutoksenhakusäännösten muutostarpeista. Ympäristöministeriön julkaisemassa arvioinnissa

maankäyttö- ja rakennuslain toimivuudesta 2013 todettiin tarve tutkia, tulisiko jatkovalitusmahdollisuutta asemakaava-asioissa ja rakentamisen lupa-asioissa rajoittaa ja tulisiko valitusoikeutettujen piiriä maankäyttö- ja rakennuslain mukaisissa asioissa muuttaa.

Oikeudenkäyntimaksuja ehdotetaan nostettavan oheisessa taulukossa esitetyllä tavalla.

Tuomioistuin	Alin maksu nyk.	Ylin maksu nyk.	Uusi ehdotetta- va maksu
Korkein oikeus			
- oikeudenkäyntimaksu	61	244	500
- oikeudenkäyntimaksu, markkinaoikeusasia	122	244	2 000
- oikeudenkäyntimaksu, jos hankinnan arvo vähintään 1 miljoona euroa (markkinaoikeusasia)	122	244	4 000
- oikeudenkäyntimaksu, jos hankinnan arvo vähintään 10 miljoonaa euroa (markkinaoikeusasia)	122	244	6 000
Korkein hallinto-oikeus			
- oikeudenkäyntimaksu	122	244	500
- oikeudenkäyntimaksu, markkinaoikeusasia	122	244	2 000
- oikeudenkäyntimaksu, jos hankinnan arvo vähintään 1 miljoona euroa (markkina-oikeusasia)	122	244	4 000
- oikeudenkäyntimaksu, jos hankinnan arvo vähintään 10 miljoonaa euroa (markkinaoikeusasia)	122	244	6 000
Hovioikeudet			
- oikeudenkäyntimaksu	196	196	500
- oikeudenkäyntimaksu rikosasia, lähestymiskielto, ulosottoasia sekä asia, jossa sovinto ei sallittu	97	97	250
Hallinto-oikeudet			
- oikeudenkäyntimaksu	97	97	250
Käräjäoikeudet			
- oikeudenkäyntimaksu	86	196	500
- oikeudenkäyntimaksu rikosasia, lähestymiskielto, ulosottoasia sekä asia, jossa sovinto ei sallittu	86	86	250
Markkinaoikeus			
- oikeudenkäyntimaksu	244	244	2 000
- oikeudenkäyntimaksu, yksityishenkilö	244	244	500
- oikeudenkäyntimaksu, jos hankinnan arvo vähintään 1 miljoona euroa	244	244	4 000
- oikeudenkäyntimaksu, jos hankinnan arvo vähintään 10 miljoonaa euroa	244	244	6 000
Työtuomioistuin			
- oikeudenkäyntimaksu	244	244	2 000
- oikeudenkäyntimaksu, yksityishenkilö	244	244	500
Vakuutus oikeus			
- oikeudenkäyntimaksu	0	0	500
- oikeudenkäyntimaksu, yksityishenkilö	0	0	250

Täysi oikeudenkäyntimaksu tulisi nykyisestä poiketen maksaa myös niissä tapauksissa, joissa korkein oikeus tai korkein hallinto-oikeus ei valituslupa-asiassa myönnä valituslupaa tai markkinaoikeus käsittelylupa-asiassa käsittelylupaa. Korkeimmissa oikeuksissa jo pelkän valitusluvan käsittelyn kustannukset ovat keskimäärin korkeammat kuin mitä korkeimpiin oikeuksiin nyt ehdotettava oikeudenkäyntimaksu on. Valitusluvan saaneella asialla on myös usein ennakkotapausarvoa, eikä valittajan tulisi joutua maksamaan tällaisen asian käsittelystä enempää kuin ehkä alkujaankin menestymismahdollisuuksia vailla olleesta valituksesta, joka ei ole saanut valituslupaa. Tasamaksua puoltaa myös pyrkimys mahdollisimman yksinkertaiseen järjestelmään.

Markkinaoikeudessa käsittelyluvan vaativat asiat ovat niin pieni asiaryhmä, ettei siitäkään syystä ole perusteltua säätää vaille käsittelylupaa jääviin asioihin normaalista oikeudenkäyntimaksusta poikkeavaa maksua.

Hovioikeudessa jatkokäsittelylupaa edellyttävissä asioissa peritään jo nykyään täysi maksu, vaikka jatkokäsittelylupaa ei myönnettäisi. Näin tehtäisiin myös vastaisuudessa.

Täysi maksu tulisi aiemmasta poiketen maksettavaksi myös silloin, kun käräjäoikeudessa käsiteltävä muutoksenhakuasia tai asia muussa tuomioistuimessa jää sillensä tai raukeaa taikka jää tutkimatta. Asian sillensä jääminen johtuu yleensä siitä, että valitus tai kanne peruutetaan. Esimerkiksi markkinaoikeudessa jopa 20 prosenttia kaikista vireille tulevista asioista perutaan. Asia jää usein sillensä myös siitä syystä, että valittaja jättää saapumatta asian suulliseen käsittelyyn. Asia jää sillensä myös silloin, kun asianosaiset pääsevät sovintoon.

Peruutettava asia on saattanut aiheuttaa tuomioistuimessa jo paljonkin työtä, vaikka-kaan aina näin ei ole. Tuomioistuimelta säästyy aina osa työstä, jos tuomiota ei tarvitse kirjoittaa; toisaalta asian käsittely voi aiheuttaa merkittäviä kustannuksia jo ennen tuomion kirjoittamista. Esimerkiksi kun valittaja jää pois hovioikeuden pääkäsittelystä, tuomioistuimelle aiheutuvien turhien kustannusten määrä on merkittävä.

Valituksen tai kanteen peruuttamiseen ja sovinnon tekoon tulisi kannustaa, mutta toisaalta maksu-uudistuksen tarkoituksena on kannustaa aiempaa vankempaan harkintaan jo ennen asian vireille panoa. Vaikka sillensä jäävästä asiasta perittäisiin täysi oikeudenkäyntimaksu, peruuttamiseen kannustaisi jatkossakin se, että oikeudenkäyntikuluja ei kertyisi niin paljon kuin käsiteltävästä asiasta.

Käräjäoikeudessa asian peruuttaminen ja sen vuoksi sillensä jääminen ei nykyiselläänkään poista maksuvelvollisuutta, ellei peruutus tapahdu ennen haasteen antamista tai ellei kyseessä ole muutoksenhakuasia. Myös sovintoon pääsevien on siten käräjäoikeudessa maksettava täysimääräinen käsittelymaksu.

Toinen lain valmisteluvaiheessa esillä ollut vaihtoehto oli, että maksua ei peritä tai että se puolitetaan, jos asia jää sillensä tarpeeksi varhaisessa vaiheessa, jolloin se ei ole vielä ehtinyt työllistää tuomioistuinta kuin vähän. Tällaista vaihetta on kuitenkin vaikea määritellä yleisesti, kaikki tuomioistuintyyppit kattavasti.

Myös asetuksessa säädettäviä hakemusmaksuja tulisi lain hyväksymisen jälkeen korottaa olennaisesti lähemmäs niiden käsittelyn aiheuttamia keskimääräisiä kokonaiskustannuksia. Konkurssiasioissa keskimääräinen kustannusvastaavuus on nyt noin 46 prosenttia, yrityssaneerausasioissa 22 prosenttia ja muissa hakemusasioissa noin 40 prosenttia. Hakemusasioista valtaosa on avioeroasioita. Syyt, joiden vuoksi oikeudenkäyntimaksut on perusteltua pitää asioiden käsittelykustannuksia selvästi matalampina, eivät pääsääntöisesti koske hakemusmaksuja. Sen vuoksi hakemusmaksujen tason tulisi olla maksujärjestelmän yleisten periaatteiden mukaisesti lähellä käsiteltävien asioiden omakustannusarvoa.

3.3.2 Maksujen kattavuuden laajentaminen

Maksuttomia asiaryhmiä esitetään vähennettäväksi voimassa olevaan lakiin verrattuna merkittävästi niin, että oikeudenkäyntimaksu määrättäisiin jatkossa pääsääntöisesti kaikissa asiaryhmissä. Nykyisin etenkin hallinto-oikeuksissa huomattava osa asioista käsitellään maksutta. Oikeusturvan kannalta on tärkeää, että perittävän maksun suuruus ei tosiasiallisesti rajoita muutoksenhakemista vääräksi koettuun viranomaisen päätökseen. Hallintotuomioistuimissa on kuitenkin kohtalaisen runsaasti myös sellaisia asioita, joissa intressi on huomattavan pieni verrattuna asian tuomioistuinkäsittelystä aiheutuviin kustannuksiin.

Kun maksullisuudesta tulisi pääsääntö ja siitä tehtävien poikkeusten määrä vähenisi, säännökset yksinkertaistuisivat. Maksulaki olisi soveltajalleen silloin nykyistä selkeämpi.

Hallinnossa on viime vuosina voimakkaasti kehitetty hallinnon sisäistä oikaisuvaatimusmenettelyä, joka on yksi keino jälkikäteisen oikeusturvan tehostamiseen. Viranomaisen päätöksestä tehdyn oikaisuvaatimuksen käsittelee useimmiten sama viranomainen, joka on tehnyt ratkaisun, tai joissakin tapauksissa valitusten käsittelyä varten perustettu muutoksenhakuelin. Asioista valittamisen maksullisuutta tällaisissa asioissa hallinto-oikeuksissa puoltaa osaltaan sen, että hallintoviranomaisen päätökseen tyytymätön on jo kertaalleen saanut oikeussuojaa. Tällaisissa tapauksissa korostuu maksun ohjaava vaikutus, kun asianosainen harkitsee sitä, onko valituksella menestymisen mahdollisuuksia.

Maksullisuutta puoltaa joissakin nyt maksuttomissa asiaryhmissä sekin, että maksu peritään jo viranomaisen päätöksestä, esimerkiksi oleskeluluvasta, tai päätöstä koskevan oikaisuvaatimuksen käsittelystä.

Maksuttomina esitetään edelleen säilyvän keskeisimpien sosiaaliasioiden, henkilöiden itsemääräämisoikeuteen liittyvien asioiden ja eräiden muiden asiaryhmien, joiden maksuttomuudelle on riittävät perustelut.

Kaikissa nyt maksuttomiksi säädetyissä sosiaaliasioissa valittaja ei tyypillisesti ole vähävarainen, eivätkä kaikki sosiaaliasioiksi luokiteltavat asiat koske vähävaraisten perusturva. Myöskään se, että julkinen taho on asiassa vireillepanijan vastapuolena, ei ole yksinään riittävä syy säätää asioita käsiteltäviksi maksutta.

Maksullisiksi muutettavat asiaryhmät

Voimassa olevassa tuomioistuinmaksulaissa maksutta käsiteltäviksi on säädetty useita sosiaaliasiatyyppejä asiaryhmiä, jotka nyt esitetään muutettavan maksullisiksi.

Nykyisen tuomioistuinmaksulain 6 §:n 1 momentin 11 a kohdan mukaiset luottojen maksuhelpotusta, vapaaehtoista velkajärjestelyä tai valtion takautumisvaatimuksesta luopumista koskevat maaseutuelinkeinotukiasiat ehdotetaan muutettaviksi hallintotuomioistuimissa maksullisiksi. Maatalousyrittäjät ovat rinnastettavissa yksityisiin elinkeinonharjoittajiin, joita puolestaan koskee yrityssaneerauslaki. Yrityssaneerlauslain mukaiset asiat ovat maksullisia. Vuoden 2015 alusta lukien yksityishenkilön velkajärjestely on mahdollinen myös yrittäjälle, jos yritystoiminta on melko pienimuotoista ja perustuu pääasiassa yrittäjän omaan työpanokseen. Jos maatalousyrittäjä hakisi yksityishenkilön velkajärjestelyä, tuomioistuinkäsittely olisi maksuton.

Voimassa olevan lain 6 §:n 1 momentin 13 kohdassa säädetään maksuttomasta käsitteystä pienyrittäjän vuosilomarahasta annetun lain ja maatalousyrittäjän lomituspalveluista annetun lain mukaisissa asioissa. Nykylainsäädäntö ei tunne pienyrittäjän vuosilomarahaa. Maatalousyrittäjän lomituspalvelu liittyy yrittäjän samaan tukeen, eikä siitä valittamisen maksuttomuudelle ole riittäviä perusteita.

Tuomioistuinmaksulain 6 §:n 1 momentin 14 kohdassa on säädetty maksuttomiksi työväilylain 3 a §:ssä tarkoitettua avustusta ja työllisyysasetuksen mukaista työttömälle henkilölle annettua työllistämistukea koskevat asiat. Työväilylain 3 a § koski työttömälle tai työttömyysuhan alaiselle työnhakijalle myönnettävää matkakustannusten korvausta, kun työnhakija tekee matkan työpaikkaan tutustumista, työsopimusneuvottelua tai uuteen työpaikkaan siirtymistä varten. Vastaavanlaisesta korvauksesta on säädetty nyt julkisesta työvoima- ja yrityspalvelusta annetun lain 10 luvun 1 §:ssä. Tätä maksuttomuuskohtaa ei esitetä otettavaksi uuteen lakiin.

Aiemmin voimassa olleen työllisyysasetuksen mukaan työttömälle työnhakijalle annettuja työllistämistukia olivat yrittäjäksi ryhtyvälle myönnetty tuki ja tuki työelämään työpaikalla harjaantuvalla. Nyt laissa julkisesta työvoima- ja yrityspalvelusta on säädetty starttirahasta, mutta sen saannin edellytyksenä ei ole työttömyys. Starttirahasta valittamisen ei siksi ole perusteltua olla maksutonta. Työtön työnhakija voi saman lain

nojalla mennä työkokeiluun ja saada samaa etuutta kuin työttömänä; työttömyyspäivärahaa ja työmarkkinatukea koskeviin päätöksiin voi hakea viime kädessä muutosta vakuutusoikeudesta. Vakuutusoikeuden käsittelyn esitetään edelleen olevan maksutonta yksityishenkilöille, jos asia koskee henkilön oikeutta etuuteen, etuuden suuruutta tai sen takaisinperintää.

Maksullisiksi myös hallinto-oikeudessa ehdotetaan muutettaviksi voimassa olevan lain 6 §:n 1 momentin 15 a kohdassa lueteltujen asioiden, jotka koskevat yleishyödyllisen rakentamisen ja peruskorjaamisen tukemista. Asiaryhmät eivät ole niin lähellä vähävaraisten ihmisten perusturvaa, että vastaavien tai aiemmat lait korvanneiden lakien mukaisten asioiden muutoksenhaun tulisi olla maksutonta.

Maksullisiksi esitetään muutettaviksi voimassa olevan lain 6 §:n 1 momentin 4 kohdassa mainittujen verotusta, valtion avustusta ja julkista maksua koskevien asioiden sekä julkisoikeudellista palvelussuhdetta koskevien asioiden. Asiaryhmien maksuttomuutta on aiemmin perusteltu sillä, että niissä on vastapuolena julkinen taho.

Verotusta koskevien muutoksenhakuasioiden maksullisuutta harkittaessa on otettava huomioon myös se, että tuloverotusta, kiinteistöverotusta sekä perintö- ja lahjavero- tusta koskeviin päätöksiin haetaan ensin muutosta verotuksen oikaisulautakunnalta. Ennen tuomioistuinvaihetta viranomaisen päätökseen on siis saatu jo yksi muutoksenhakuasteen ratkaisu. Nykyisen maksulain 6 §:n 1 momentin 4 kohdassa mainittuun kunnallisverosta vapauttamista koskevaan päätökseen ei saa hakea muutosta (VeronkantoL 609/2005 38 a ja 38 b §).

Julkisoikeudellista palvelussuhdetta koskevien asioiden käsittelyn maksullisuudesta säädettäessä tulee ottaa huomioon, että yksityisoikeudellista palvelussuhdetta koskevien asioiden käsittelykin on maksullista. Erytyypisistä palvelussuhteista aiheutuvia erimielisyyksiä ei ole perusteltua kohdella maksullisuusarvioinnissa eri tavoin.

Myös kurinpitoasioiden käsittely (nyt 6 § 1 mom. 6 b kohta) esitetään muutettavaksi maksulliseksi, koska ei ole painavia perusteita asioiden käsittelylle maksutta. Kurinpitopäätöksistä valitetaan hallinto-oikeuteen. Niitä esiintyy ainakin virkamiesoikeudessa ja oppilaitoksissa. Tietyillä valtion sektoreilla on erityissäännöksiä kurinpitorangeistuksista: ammattisotilas, rajavartiomies tai poliisimies voidaan erottaa virantoimituksesta määrääjäksi, jos hän toimii olennaisesti tai toistuvasti vastoin virkavelvollisuuksiaan tai laiminlyö niitä. Perusopetuslain 36 §:ssä kurinpitorangeistuksiksi on säädetty kirjallinen varoitus ja oppilaan määräaikainen erottaminen. Perusopetuslain mukaisissa kurinpitorangeistuksissa kurinpidon kohteet ovat alaikäisiä, joten suurin osa valittajista olisi vähävaraisuutensa vuoksi vapautettu maksuista.

Myöskään vankeusrangaistuksen täytäntöönpanoa (nyt lain 6 § 1 mom. 7 kohta) koskevia asioita ei käsiteltäisi enää maksutta, ei myöskään poliisin säilyttämien henkilöiden kohtelusta annetun lain 17 luvun mukaisia valitusasioita (6 § 1 mom. 22 a kohta)

eikä vankeuslain 20 luvun ja tutkintavankeuslain 15 luvun mukaisia valitusasioita (6 § 1 mom. 23 kohta).

Vangilla on vankeuslain 20 luvun mukaan oikeus hakea muutosta valittamalla käräjäoikeuteen päätöksestä, jolla ehdonalaista vapauttamista on lykätty. Valituksen hallinto-oikeuteen voi tehdä vankeuslain ja tutkintavankeuslain nojalla erilaisista vankeuden täytäntöönpanoon liittyvistä päätöksistä, jotka koskevat esimerkiksi varmuusosastolle sijoittamista, siirtämistä avolaitoksesta suljettuun vankilaan, omaisuuden hallussapitoa, tapaamiskieltoa ja poistumislupaa. Suurimmassa osassa näitä asioita oikaisuvaatimus on tehtävä ensin aluevankilan johtajalle, jonka päätökseen saa hakea muutosta valittamalla hallinto-oikeuteen. Poliisin säilyttämien henkilöiden kohtelusta annetun lain mukaiset valitusasiat ovat samantyyppisiä kuin edellä mainitut valitusasiat. Niissä oikaisuvaatimus on tehtävä ensin poliisilaitoksen poliisipäällikölle. Poliisipäällikön päätöksestä voi valittaa hallinto-oikeuteen.

Vankeuslain mukaisia valituksia hallinto-oikeuksiin tehtiin vuonna 2013 44 kappaletta ja sitä edellisenä vuonna suunnilleen yhtä paljon.

Parhailtaan eduskunnan käsiteltävänä olevassa hallituksen esityksessä vankeutta ja tutkintavankeutta koskevan lainsäädännön muuttamiseksi (HE 45/2014) ehdotetaan vankeuslakia muutettavaksi niin, että laissa säädettäisiin kattavasti muutoksenhakukelpoisista päätöksistä ja muutoksenhakukielloista. Tutkintavankeuslakiin tehtäisiin vastaavanlaiset muutokset. Hallinto-oikeuden päätöksestä voisi nykyisestä poiketen valittaa korkeimpaan hallinto-oikeuteen, jos se myöntäisi valitusluvan.

Vankeuslain, tutkintavankeuslain ja poliisin säilyttämien henkilöiden kohtelusta annetun lain mukaiset valitusasiat koskevat päätöksiä, jotka liittyvät vankeusrangaistuksen, tutkintavankeuden tai säilössäpidon käytännön toimeenpanoon. Niissä ei siten enää ole kyse itse vapaudenmenetystä koskevasta päätöksestä. Ne ovat suurimmaksi osaksi vapautensa menettäneen asemaan liittyviä hallinnollisia ratkaisuja, eikä asianosaisen oikeusturva näissä asioissa ehdottomasti edellytä muutoksenhaun maksuttomuutta.

Vankeusrangaistuksista yhä suurempi osa suoritetaan avovankiloissa, jolloin vangeilla on myös ansaintamahdollisuus. Suurin osa vangeista olisi todennäköisesti kuitenkin vapautettu maksun maksamisesta vähävaraisuutensa vuoksi. Vankeuslain 20 luvun 15 §:n mukaan vangille voidaan myöntää vankeuslain mukaisissa valitusasioissa oikeusapua niin kuin oikeusapulaissa säädetään. Oikeusapulaissa tarkoitettua selvitystä taloudellisista olosuhteista ei tarvitse esittää. Oikeusavun pääsäännöstä poiketen oikeusavun myöntämisestä päättää näissä tapauksissa tuomioistuin. Pykälän on ehdotettu sisältyvän vankeuslakiin myös vastaisuudessa.

Vaikka suurin osa vangeista saisi asiansa käsiteltyä maksutta, maksujen ulottamisella vankeuteen liittyviin valitusasioihin tavoitellaan ohjausvaikutusta. Maksuilla voitaisiin yrittää vähentää etenkin tässä asiaryhmässä sellaisten henkilöiden valituksia, jotka

valittavat runsaasti ja vähin perustein. Maksujen ongelmallisuutta oikeusturvan saamiseen nähden näissä asioissa vähentää osaltaan se, että päätökseen on voinut jo kerran hakea maksutta oikaisua.

Syyttömästi vangitulle tai tuomitulle valtion varoista maksettavaa korvausta koskevat asiat esitetään muutettaviksi maksullisiksi. Korvaus on luonteeltaan vahingonkorvaus, minkä vuoksi asiaryhmä rinnastuu muihin riita-asioina käsiteltäviin vahingonkorvaus-asioihin. Korvausta haetaan Valtiokonttorista, jonka päätökseen tyytymätön voi nostaa kanteen valtiota vastaan käräjäoikeudessa. Asiaryhmän maksuttomuudesta on nyt säädetty tuomioistuinmaksulain 6 §:n 1 momentin 8 kohdassa.

Maksullisiksi ehdotetaan muutettavan myös veron tai julkisen maksun ulosmittausta koskevat asiat, koska muutkin ulosmittausta koskevat asiat ovat maksullisia. Jo nykyisen lain esitöissä on katsottu, ettei ulosmittausta koskevissa muutoksenhakuasioissa ole perusteita täydelle maksuttomuudelle.

Myös väestökirjanpitoa koskevien asioiden käsittely (nyt 6 § 1 mom. 14 kohta) olisi jatkossa maksullista, samoin kuin oikeudenkäyntimaksua koskeva muutoksenhaku (nyt 6 § 1 mom. 21 kohta).

Oikeudenkäyntimaksu koskisi jatkossa myös viranomaisen sisäisiä ja sen alaista hallintoa koskevia asioita, jotka tuodaan tuomioistuimen käsittelyyn (nyt 6 § 1 mom. 17 kohta).

Myös lähestymiskiellosta annetun lain mukaiset asiat ehdotetaan muutettavan maksullisiksi. Niiden maksuttomuudesta on säädetty nyt tuomioistuinmaksulain 6 §:n 1 momentin 22 kohdassa. Lähestymiskielloasiat ovat käräjäoikeuksissa huomattavan työllistävä asiaryhmä, koska hakijat tekevät lähestymiskiellohakemuksensa usein ilman avustajaa ja käräjäoikeus joutuu siksi täydennyttämään niitä. Asiaryhmän maksulliseksi saattaminen saattaisi vähentää kiusantekomielessä tehtyjä hakemuksia, jollaisia saattaa liittyä esimerkiksi huoltajuusriitoihin. Hakemuksia tehdään tyypillisesti hyvinkin vähäisellä harkinnalla, ja niitä peruutetaan paljon. Yleensä hakemus on ehditty antaa jo tiedoksi vastapuolelle ennen sen peruuttamista, joten se on aiheuttanut työtä käräjäoikeudelle. Maksu olisi omiaan edistämään aiempaa vakaampaa harkintaa.

Myös itsenäisinä asioina tuomioistuimessa vireille tulevista täytäntöönpanon kieltoa tai keskeyttämistä koskevista asioista perittäisiin asia- ja tuomioistuintyyppin mukainen perusmaksu. Jos asia liittyisi samassa tuomioistuimessa vireillä olevaan pääasiaan, sen käsittely sisältyisi pääasian oikeudenkäyntimaksuun. Esimerkiksi markkinaoikeuden käsittelemissä IPR-asioissa eli teollis- ja tekijänoikeudellisissa riita- ja hakemusasioissa sekä teollisoikeudellisissa valitusasioissa on yleistä, että täytäntöönpanon kieltoa tai keskeyttämistä koskeva asia tulee vireille ilman, että se liittyy tuomioistuimessa jo vireillä olevaan pääasiaan. Täytäntöönpanon keskeyttämistä haetaan myös asiaryhmissä, jotka säilyisivät maksuttomina, esimerkiksi rikosasioissa. Tällaisissa tapauksissa täytäntöönpanon kieltoa ja keskeyttämistä koskeva asiakin käsiteltäisiin maksutta.

Kuluttajansuojalain mukaiset asiat käsitellään markkinaoikeudessa nyt maksutta (TuomioistuinmaksuL 6 § 1 mom. 5 kohta). Niissä kanneoikeus on kuluttaja-asiamiehellä, lukuun ottamatta kuluttajansuojalain 2 luvun 18 §:n mukaisia asioita, joissa kanneoikeus on elinkeinonharjoittajalla. Näissä asioissa on kyse aluehallintoviraston elinkeinonharjoittajalle määräämästä kiellosta jatkaa asunnon tai muun kulutushyödykkeen hinnan ilmoittamisesta annettujen säännösten vastaista menettelyä tai kiellosta uudistaa vastaavanlaista menettelyä. Kuluttaja-asiamiehen maksuvapautuksesta markkinaoikeudessa ehdotetaan säädettävän lain 9 §:ssä, samoin kuin muista viranomaisten maksuvapautuksista. Elinkeinonharjoittajan vireille panemat kuluttajansuojalain mukaiset asiat markkinaoikeudessa muuttuisivat maksullisiksi.

Maksullisiksi muutettaisiin myös valan vannomista ja vakuutuksen antamista koskevat asiat (nyt 6 § 1 mom. 18 kohta). Valat ja vakuutukset liittyvät yleensä elinkeinon harjoittamiseen, eikä niiden maksuttomuudelle ole perusteita. Asiat eivät ole lainkäyttöasioita, joten niiden maksuista ei ole tarpeen säätää lain tasolla. Ne voidaan hinnoitella valtion maksuperustelain mukaisesti oikeusministeriön asetuksella.

Oikeudenkäyntimaksun käyttöönotto vakuutusoikeudessa

Oikeudenkäyntimaksu esitetään otettavaksi käyttöön myös vakuutusoikeudessa, jossa nyt ei peritä lainkaan käsittelymaksuja. Yhden tuomioistuimen jättämiselle kokonaan maksujärjestelmän ulkopuolelle ei katsota enää olevan sosiaalisia eikä oikeudenhoidollisia syitä, etenkin kun hallinto-oikeudessakin esitetään maksullisuutta entistä kattavammasi pääsäännöksi. Oikeudenkäyntimaksut esitetään otettaviksi käyttöön vakuutusoikeudessa siinä laajuudessa kuin se on mahdollista vaarantamatta kansalaisten perustoimeentuloturvan oikeudenmukaista toteutumista ja aiheuttamatta maksutulon ylittävissä määrin kustannuksia aiheuttavaa lisätyötä.

Vakuutusoikeus ratkaisee vuosittain noin 6 000–7 000 asiaa. Suurimmassa osassa asioita on kyse vähävaraisten muutoksenhakijoiden oikeudesta perustoimeentulon turvaavaan etuuteen. Näiden asioiden käsittelyn maksullisuudelle ei löydy edelleenkään sosiaalisesti eikä oikeudenhoidollisesti kestäviä perusteita.

Vakuutusoikeus ratkaisee kuitenkin myös asioita, joissa ei ole kysymys muutoksenhakijan välittömästä toimeentuloturvasta. Tällaisia asioita ovat muun muassa ne, joissa muutoksenhakijana on muu kuin yksityishenkilö sekä asiat, jotka koskevat vakuuttamisvelvollisuutta, vakuutusmaksuja taikka työnantajalle tai yhteisölle maksettavia korvauksia. Muutoksenhakijana voi olla esimerkiksi työeläkelaitos, vakuutusyhtiö, Kansaneläkelaitos, työttömyyskassa tai muu vastaava etuuslaitos, työnantaja tai ammatinharjoittaja. Oikeudenkäyntimaksu esitetään otettavaksi käyttöön näissä asioissa. Sääntely olisi yhdenmukainen hallinto-oikeuksiin esitettävän maksusääntelyn kanssa: sosiaali- ja terveysasioissa vain yksityishenkilöiden vireille panemat, heidän omaa välitöntä etuuttaan tai palveluaan koskevat asiat käsiteltäisiin maksutta.

Etuuslaitosten ja työnantajien vireille panemia valitusasioita ratkaistaan vakuutusoi-
keudessa vuosittain noin 100 kappaletta. Joinakin vuosina niitä saapuu vakuutusoi-
keen huomattavan suurina erinä. Tällaisia tiettyä työnantajaa, työntekijäryhmää tai va-
kuutusjärjestelyä koskevia valituksia voi tulla vireille lyhyellä aikavälillä jopa sadoittain.
Kyseiset asiat ovat yleensä työläitä käsitellä ja ratkaista. Niissä maksujen vuotuinen
tuottokin voisi olla merkityksellinen.

Maksullisiksi esitetään muutettavan myös päätöksen poistamista koskevien asioiden,
silloinkin, kun asiat ovat yksityishenkilöiden vireille panemia. Vakuutusoi-
keus ratkaisee vuosittain noin 70–90 vakuutusoi-
keuden tai muutoksenhakulautakunnan lainvoimai-
sen päätöksen poistamista koskevaa asiaa. Näistä noin kolmasosa tulee vireille etuus-
laitoksen ja kaksi kolmasosaa yksityishenkilön hakemuksesta. Vuosittain keskimäärin
vain yksi yksityishenkilön tekemä poistohakemus hyväksytään. On tavallista, että sa-
mat henkilöt hakevat vakuutusoi-
keudelta päätöksen poistamista toistuvasti. Näillä ha-
kijoilla on vain harvoin perusteltu oikeussuojan tarve. Samojen asianosaisten toistuvien
hakemusten ratkaiseminen työllistää vakuutusoi-
keutta suhteettoman paljon myös asi-
oiden merkitykseen nähden.

Etuudenhakijoilla on mahdollisuus hakea uuden selvityksen perusteella asiansa uudel-
leen käsittelyä suoraan etuuslaitokselta, joka ratkaisee asian uudelleen valituskelpoi-
sella päätöksellä. Tätä kautta hakijat saisivat edelleen asiansa toistamiseen maksutta
myös vakuutusoi-
keuden tutkittavaksi. Oikeudenhoidollisesti tämä menettelytapa olisi
tarkoituksenmukaisin.

Hallituksen esityksen valmisteluvaiheessa oli esillä käsittelymaksujen ulottaminen va-
kuutusoi-
keudessa jo tässä vaiheessa myös kaikkiin sellaisiin asioihin, joissa maksu olisi
sosiaalisesti tai oikeudenhoidollisesti perusteltu. Vakuutusoi-
keuden käsittelemistä yk-
sityishenkilöiden tekemistä valituksista merkittävä osa koskee asioita, joilla ei ole olen-
naista merkitystä muutoksenhakijan toimeentuloturvan kannalta ja joissa intressi muu-
toksenhakijalle on muutoinkin vähäinen. Monet vakuutusoi-
keuden muutoksenhakijat
ovat myös maksukykyisiä. Pienikin maksu voisi lisätä asianosaisten harkintaa asian vi-
reillepanovaiheessa, jolloin sen kerääminen kannattaisi, vaikka maksutuotto jäisi pie-
neksi.

Tuntuva hyötyä ja säästöä koituisi myös sitä kautta, että vakuutusoi-
keuteen päätyisi
aiempaa vähemmän sellaisia asioita, joita ei ole tarkoituksenmukaista käsitellä ylim-
mässä muutoksenhakutuomioistuimessa. Näin vakuutusoi-
keus voisi keskittyä kansa-
laisten oikeusturvan kannalta keskeisimpiin asioihin.

Perusturvaan etäisemmin liittyvien ja toisaalta maksukykyisten henkilöiden vireille pa-
nemien asioiden erottaminen muista asioista ei ole kuitenkaan yksinkertaista, koska
niitä on tasaisesti kaikissa asiaryhmissä. Tapauskohtainen maksuharkinta, etenkin
muutoksenhakijan varattomuuden arviointi, työllistäisi vakuutusoi-
keutta runsaasti ja

aiheuttaisi siten tuntuvia lisäkustannuksia. Maksujärjestelmä työllistäisi lisäksi oikeusaputoimistoja. Kun nyt valtaosa vakuutusoikeuden muutoksenhakijoista hoitaa asiansa itse, olisi vaarana, että moni hakisi oikeusapua ainoastaan saadakseen vapautuksen tuomioistuinmaksusta.

Nyt esitettävää kattavampi oikeudenkäyntimaksu ei voisi myöskään olla kovin suuri, mistä syystä maksutuotto ei todennäköisesti riittäisi kattamaan edes aiheutuvan lisätyön kustannuksia. Kun oikeudenkäynti vielä maksettaisiin jälkikäteen eikä maksun tehokas perintäkään olisi taloudellisesti tarkoituksenmukaista, maksun ohjausvaikutus voisi jäädä pieneksi.

Kun muissa tuomioistuimissa saadaan vakiinnutettua tehokas ja yksinkertainen vähävaraisuuden toteamisen järjestelmä, maksut on syytä ottaa nyt ehdotettavaa kattavammin käyttöön myös vakuutusoikeudessa. Erityisesti mahdollinen tehokkaan ohjausvaikutuksen omaava etukäteismaksujärjestelmä puoltaisi kattavaa maksujärjestelmää.

Muita ehdotuksia

Asianosaisiin liittyvät maksuvapautukset ehdotetaan säilytettävän pääosin ennallaan. Perittävät maksut eivät edelleenkään saisi muodostua tosiasialliseksi esteeksi hakea oikeussuojaa. Siksi vireillepanija vapautettaisiin maksuvelvollisuudesta, jos hän on huonossa taloudellisessa asemassa.

Kun maksut nousisivat ja etenkin kun suuri osa hallinto-oikeuden nyt maksuttomista asiaryhmistä muuttuisi maksullisiksi, aiempaa useampi hakisi todennäköisesti vapautusta oikeudenkäyntimaksusta pienituloisuuden perusteella. Oikeusapulain 6 §:n mukaan hakijalle, jonka ei katsota tarvitsevan oikeusavustajaa, mutta joka olisi taloudellisen asemansa perusteella oikeutettu oikeusapuun ilman omavastuusuutta, voidaan oikeusapuna myöntää vapautus käsittelymaksusta pääasiaa käsittelevässä viranomaisessa. Tällaisia oikeusapupäätöksiä on nykyään vain jokunen prosentti kaikista oikeusapupäätöksistä. Ei ole toivottavaa, että pelkkää maksuvapautusta koskevien oikeusapuhakemusten määrä oikeusaputoimistoissa kasvaisi uudistuksen vuoksi. Tuomioistuimiin on siksi luotava kevyempi menettely vähävaraisuuden ja pienituloisuuden toteamiseen.

Lakiin ehdotetaankin voimassa olevan lain mukaista kohtuullisuussäännöstä, jonka nojalla viranomainen tai maksun määräävä virkamies voisi yksittäistapauksessa määrätä, ettei maksua peritä, jos maksun periminen olisi kohtuutonta. Maksun perimisen tulisi olla ilmeisen kohtuutonta maksuvelvollisen taloudellisen aseman tai muiden olosuhteiden vuoksi. Maksun määrääjän tekemä kohtuuttomuusarviointi voisi perustua esimerkiksi siihen, että vireillepanijan esittämän selvityksen nojalla olisi ilmeistä, että hän olisi taloudellisen asemansa perusteella ollut oikeutettu oikeusapuun ilman omavastuusuutta.

Asian valmisteluvaiheessa harkittiin lakiin otettavaksi nyt ehdotettavaa kohtuullisuussäännöstä tarkkarajaisempi säännös siitä, millä edellytyksin tuomioistuin voisi päättää, ettei maksua vireillepanijan taloudellisen tilanteen vuoksi määrätä maksettavaksi. Asiassa päädyttiin kuitenkin siihen, ettei tuomioistuimia pidä rasittaa uusin hallinnollisin menettelyin.

Myös omavastuuosuutta vastaan oikeusapua saavat on oikeusapulain nojalla vapautettu kokonaan käsittelymaksuista asiaa käsittelevässä viranomaisessa. Tulevaisuudessa tulisi harkita, olisiko tuomioistuinmaksut syytä ulottaa niihin, jotka maksavat saamaansa oikeusavusta omavastuuosuuden.

Oikeudenkäynti- ja hakemusmaksuvapautukset koskisivat samoja viranomaisia kuin nytkin, lukuun ottamatta eräitä oikeusministeriön hallinnonalan viranomaisia. Muualla kuin oikeusministeriön hallinnonalalla ja esitutkinnassa maksuvapautukset on jo voimassa olevassa laissa rajattu tarkasti koskemaan tiettyjä viranomaisia ja tiettyjä asioita. Oikeusministeriön hallinnonalalla maksuvapautus rajoitettaisiin jatkossa koskemaan syyttäjä- ja ulosottoviranomaisia.

Lisäksi sosiaalasioita hoitavien kunnallisten viranomaisten maksuvapautus rajoitettaisiin koskemaan holhoustoimi- ja lähestymiskieltoasioita, kun maksuttomuus voimassa olevan lain mukaan koskee myös sosiaalitoimen asioita. Sosiaalitoimeen liittyvien tuomioistuinasioiden maksuttomuudelle ei ole riittäviä perusteita silloin, kun vireillepanijana on viranomainen.

Asian lopputuloksesta riippuvasta maksusta säädettäisiin sisällöllisesti muuten samalla tavalla kuin voimassa olevassa laissakin, mutta korkeimmassa hallinto-oikeudessa muutoksenhakija vapautuisi velvollisuudesta maksaa käsittelymaksua nykyistä laajemmin, kun korkein hallinto-oikeus muuttaa viranomaisen päätöstä muutoksenhakijan eduksi. Tämä vastaa sääntelyä alueellisissa hallinto-oikeuksissa. Korkeimmassa hallinto-oikeudessa muutoksenhakija vapautuu maksuvelvollisuudesta nyt vain verotusta ja julkisia maksuja koskevissa asioissa, kun valitus menestyy. Lopputuloksesta riippuva maksuvapautus ehdotetaan ulotettavaksi myös vakuutusoikeuteen, jossa maksut tulisivat käyttöön nyt ensimmäistä kertaa.

Asiansa voittavan muutoksenhakijan maksuvapautusta perustelee maksujen tason nostaminen sekä se, että hallintolainkäytössä vastapuoli määrätään korvaamaan asiansa voittaneen osapuolen oikeudenkäyntikulut vain harvoin. Hallintolainkäyttölain 74 §:n mukaan asianosainen on velvollinen korvaamaan toisen asianosaisen oikeudenkäyntikulut kokonaan tai osaksi, jos erityisesti asiassa annettu ratkaisu huomioon ottaen on kohtuutonta, että tämä joutuu pitämään oikeudenkäyntikulunsa vahinkonaan. Harkittaessa julkisen asianosaisen korvausvelvollisuutta on otettava erityisesti huomioon, onko oikeudenkäynti aiheutunut viranomaisen virheestä. Yksityistä asianosaista ei saa velvoittaa korvaamaan julkisen asianosaisen oikeudenkäyntikuluja, ellei yksityinen asianosainen ole esittänyt ilmeisen perusteetonta vaatimusta.

Verohallinto ja keskusverolautakunta antavat eri verolajeja koskevia maksullisia ennakkoratkaisuja. Nykyisin korkeimmassa hallinto-oikeudessa peritään oikeudenkäyntimaksu keskusverolautakunnan antamista ratkaisuksista tehdyistä valituksista muista veroasioista poiketen silloinkin, kun ennakkoratkaisua muutetaan valittajan eduksi. Samaa periaatetta ehdotetaan sovellettavaksi hallinto-oikeudessa ja korkeimmassa hallinto-oikeudessa kaikissa ennakkoratkaisuja koskevissa veroasioissa. Kun Verohallinnon ja keskusverolautakunnan ennakkoratkaisut ovat hakijalle maksullisia niiden sisällöstä riippumatta, myöskään niitä koskevien valitusten tuomioistuinkäsittelyn maksullisuutta ei ole perusteltua sitoa ratkaisun lopputulokseen. Ennakkoratkaisuja, joita on noudatettava sitovasti verotuksessa vain hakijan vaatimuksesta, koskevat valitukset poikkeavat luonteeltaan tyypillisistä hallintolainkäyttöasioista, joissa on kysymys lopullisen hallintopäätöksen laillisuuden arvioinnista.

Yleisten tuomioistuinten käsittelemissä ulosottovalituksissa maksuttomuus ulotettaisiin kaikkiin oikeusasteisiin, kun valitus menestyy. Tämä vastaisi sääntelyä rikosasioissa. Nykylain nojalla ulosottoasian muutoksenhakija vapautuu käsittelymaksusta vain käräjäoikeudessa, kun valitus menestyy.

Markkinaoikeudessa samanlaista tarvetta maksuvapautukselle valituksen tai kanteen menestyessä ei ole, vaikka maksut nousisivatkin ja vaikka markkinaoikeudessa sovelletaan vastapuolen kulujen korvaamiseen hallintolainkäyttölain 74 §:ää. Markkinaoikeudessa asian hävinnyt osapuoli määrätään yleensä korvaamaan vastapuolen oikeudenkäyntikulut, jos vastapuoli sitä vaatii. Oikeudenkäyntikulut pitävät sisällään mahdollisen oikeudenkäyntimaksun.

Työtuomioistuinlain 33 a §:n mukaan asianosainen, joka häviää asian, voidaan velvoittaa korvaamaan vastapuolen oikeudenkäyntikulut kokonaan tai osaksi. Milloin asian epäselvyyden vuoksi asianosaisilla on ollut perusteltua aihetta oikeudenkäyntiin, voidaan määrätä, että he saavat pitää oikeudenkäyntikulunsa vahinkonaan.

4 Esityksen vaikutukset

4.1 Taloudelliset vaikutukset

Oikeudenkäynti- ja hakemusmaksuista arvioidaan vuonna 2014 kertyvän valtiolle 30 miljoonan euron maksutulot. Esityksessä ehdotetaan tuomioistuinten oikeudenkäyntiasioiden maksullisuuden laajentamista ja oikeudenkäyntimaksujen korottamista. Tarkoituksena on lisäksi, että tuomioistuinten hakemusmaksujen tasoa nostetaan lähelle hakemusasioiden käsittelykustannuksia.

Jos tuomioistuinten määrärahamomentit olisivat valtion talousarviossa nettobudjetoituja, maksujen korotukset ja maksupohjan laajennukset merkitsisivät tuomioistuinten käytössä olevien määrärahojen kasvua. Oikeudenkäynti- ja hakemusmaksut eivät kuitenkaan tule tuomioistuimille, vaan maksut tuloutetaan valtion talousarvion tulomomentille. Näin ollen maksujen korotuksen ja maksuttomuuksien poistamisen vuoksi kasvavien maksutulojen kanavoituminen tuomioistuinten toiminnan turvaamiseen edellyttää tuomioistuinten toimintamäärärahamomenttien tason nostamista.

Maksutason korottamisesta aiheutuvat maksutulojen lisäykset

Tuomioistuinten oikeudenkäyntimaksujen tasoa ehdotetaan korotettavaksi, lukuun ottamatta käräjäoikeuksien summaarisia velkomusasioita. Ehdotetun mukaisista maksujen korotuksista arvioidaan nykyisellä asiamäärätasolla kertyvän lisätuloja yhteensä 7,8 miljoonaa euroa. Yleisissä tuomioistuimissa käsiteltävistä asioista arvioidaan lisätuloja kertyvän korkeimmassa oikeudessa 0,4 miljoonaa euroa, hovioikeuksissa 0,6 miljoonaa euroa ja käräjäoikeuksissa 4,0 miljoonaa euroa. Hallintotuomioistuimissa käsiteltävissä asioissa maksutason korotuksista arvioidaan aiheutuvan lisätuloja korkeimmassa hallinto-oikeudessa 0,5 miljoonaa euroa ja hallinto-oikeuksissa 0,4 miljoonaa euroa. Markkinaoikeudessa käsiteltävistä asioista perittävien oikeudenkäyntimaksujen korotuksista maksutulojen arvioidaan lisääntyvän 1,6 miljoonaa euroa ja työtuomioistuimissa 0,3 miljoonaa euroa.

Laskettaessa maksutason korotuksen vaikutuksia maksutulojen kertymään perusteena on käytetty vuonna 2013 tuomioistuimissa ratkaistujen asioiden määrää kussakin asiar ryhmässä. Niiden lainkäyttöasioiden määrä, joiden käsittelystä oikeudenkäyntimaksu peritään, on ollut vuosittain melko vakaa.

Maksullisuuden laajentamisesta aiheutuvat maksutulojen lisäykset

Esityksessä ehdotetaan lisäksi, että eräät tuomioistuinten aiemmin maksutta käsittelemät asiaryhmät muuttuisivat maksullisiksi. Maksuttomuussäätelyn osittaisesta purkamisesta arvioidaan kertyvän lisätuloja yhteensä 1,4 miljoonaa euroa.

Käräjäoikeuksissa ratkaistaan vuosittain noin 3 000 lähestymiskieltoasiaa. Asiaryhmä ehdotetaan muutettavan maksulliseksi. Maksutuottojen lisääntymistä laskettaessa on arvioitu, että lähestymiskieltoasioista puolet käsiteltäisiin edelleen maksutta vireillepanijan vähävaraisuuden perusteella. Lähestymiskieltoasioista aiheutuva maksutulojen lisäys olisi arviolta 0,4 miljoonaa euroa.

Korkeimmassa hallinto-oikeudessa ratkaistaan vuosittain noin 1 000 ulkomaalaisasiaa, joista noin puolet on sellaisia, joiden esitetään muuttuvan maksullisiksi. Lisäksi noin 200 muuta korkeimmassa hallinto-oikeudessa käsiteltävää asiaa, kuten julkisoikeudellista palvelussuhdetta ja oikeusavustajan palkkiota koskevat asiat, muuttuisi maksulliseksi.

Hallinto-oikeuksissa ratkaistaan vuosittain noin 3 300 ulkomaalaisasiaa, joista noin 2 300 muuttuisi maksullisiksi. Julkisoikeudellista palvelussuhdetta ja oikeusavustajan palkkiota koskevia asioita ratkaistaan hallinto-oikeuksissa vuosittain noin 500. Lisäksi hallinto-oikeuksissa muuttuisivat maksullisiksi veroa ja julkisoikeudellista maksua koskevat asiat, joita ratkaistaan vuosittain yhteensä noin 4 000.

Hallintotuomioistuinten maksutuottojen lisääntymistä laskettaessa on arvioitu, että edellä mainituista korkeimman hallinto-oikeuden noin 700:sta maksulliseksi muuttuvasta asiasta ja hallinto-oikeuksien noin 6 800:sta maksulliseksi muuttuvasta asiasta puolet käsiteltäisiin edelleen maksutta vireillepanijan vähävaraisuuden perusteella. Lisäksi on arvioitu, että korkeimmassa hallinto-oikeudessa 12 %:ssa ja hallinto-oikeuksissa 20 %:ssa asioista päätöstä muutetaan valittajan eduksi tai asia palautetaan uudelleen käsiteltäväksi tai siirretään muulle viranomaiselle, jolloin käsittelymaksua ei perittäisi. Maksullisuuden laajentamisesta aiheutuvan maksutulojen lisäyksen arvioidaan olevan korkeimman hallinto-oikeuden asioissa 0,2 miljoonaa euroa ja hallinto-oikeuksien asioissa 0,7 miljoonaa euroa.

Vakuutuslaitosten maksullisiksi muuttuisivat etuuslaitosten ja työnantajien vireillepanemat valitusasiat sekä lainvoimaisen päätöksen poistamista koskevat asiat. Näitä ratkaistaan yhteensä noin 200 vuodessa. Maksutulot olisivat arviolta 0,1 miljoonaa euroa.

Korkeimmassa oikeudessa, hovioikeuksissa, markkinaoikeudessa ja työtuomioistuimessa maksullisuuden laajentamisen vaikutukset ovat vähäisiä, eikä kyseisiä tuomioistuimia ole siksi otettu huomioon maksullisuuden laajentamisesta johtuvaa maksutulokertymää arvioitaessa.

Taulukko. Oikeudenkäyntimaksujen tulokertymät ja maksutulojen lisäys tuomioistuimittain

Tuomioistuin	Tulokertymä 2013	Ehdotuksen mu- kainen tulokertymä	Maksutulojen lisäys
Korkein oikeus	107 000	510 000	403 000
Korkein hallinto-oikeus	270 000	900 000	630 000
Hovioikeudet	358 000	990 000	632 000
Hallinto-oikeudet	221 000	1 290 000	1 069 000
Käräjäoikeudet	1 009 000	5 420 000	4 411 000
Markkinaoikeus	99 000	1 724 000	1 625 000
Työtuomioistuin	33 000	380 000	347 000
Vakuutus oikeus	0	85 000	85 000
Yhteensä	2 096 000	10 891 000	9 203 000

Ehdotuksen mukaisen maksullisuuden laajentamisesta ja maksutason korottamisesta aiheutuvan valtion maksutulojen lisäyksen arvioidaan olevan yhteensä 9,2 miljoonaa euroa. Jos arvioidaan, että maksujen ohjausvaikutuksen tehostuminen alentaisi tuomioistuimissa käsiteltävien asioiden määrää 5 %:lla, valtion maksutulojen lisäys olisi 8,7 miljoonaa euroa.

Esityksessä ehdotetaan lisäksi, että tuomioistuinten hakemusasioiden käsittelystä perittävistä maksuista säädetään tuomioistuinmaksulain mukaan oikeusministeriön asetuksella. Hakemusasiat eivät ole varsinaisia lainkäyttöasioita, joten maksujen tason tulisi maksujärjestelmän yleisten periaatteiden mukaisesti olla lähellä käsiteltävien asioiden omakustannusarvoa. Jos oletetaan, että hakemusmaksujen tasoa nostettaisiin noin 90 %:iin asioiden käsittelyn omakustannusarvosta, hakemusmaksujen korotuksista voidaan arvioida kertyvän 4–5 miljoonan euron lisätulot.

Maksujen kustannusvastaavuus

Ehdotuksen yhtenä tavoitteena on nostaa oikeudenkäyntimaksujen taso lähemmäs asioiden käsittelyn omakustannusarvoa. Niissä asiaryhmissä, joihin esitetään maksujen korottamista, kustannusvastaavuus on nykyisellä maksutasolla ollut 3 % – 7 %. Esitettyjen perusmaksutasojen, 250 euroa, 500 euroa ja 2 000 euroa, osalta asiaryhmien kustannusvastaavuus olisi pienimmillään hovioikeuksissa 6 % – 7 % ja suurimmillaan erityistuomioistuimissa 38 % – 39 %.

Tuomioistuin	Käsittely- maksu, euroa	Käsittely- kustannus keskimäärin, euroa	Kustannus- vastaavuus, %
Korkein oikeus			
- oikeudenkäyntimaksu	500	3 488	14 %
Korkein hallinto-oikeus			
- oikeudenkäyntimaksu	500	2 565	19 %
Hovioikeudet			
- oikeudenkäyntimaksu	500	7 494	7 %
- oikeudenkäyntimaksu rikosasia, lähestymis- kielto, ulosottoasia sekä asia, jossa sovinto ei sallittu	250	4 173	6 %
Hallinto-oikeudet			
- oikeudenkäyntimaksu	250	1 706	15 %
Käräjäoikeudet			
- oikeudenkäyntimaksu	500	3 575	14 %
- oikeudenkäyntimaksu rikosasia, lähestymis- kielto, ulosottoasia sekä asia, jossa sovinto ei sallittu	250	1 056	24 %
Markkinaoikeus			
- oikeudenkäyntimaksu	2 000	5 315	38 %
- oikeudenkäyntimaksu, yksityishenkilö	500	5 315	9 %
Työtuomioistuin			
- oikeudenkäyntimaksu	2 000	5 095	39 %
- oikeudenkäyntimaksu, yksityishenkilö	500	5 095	10 %
Vakuutus oikeus			
- oikeudenkäyntimaksu	500	1 323	38 %
- oikeudenkäyntimaksu, yksityishenkilö	250	1 323	19 %

Tuomioistuinmaksuja koskevan aiemman lainsäädännön valmistelussa 1980- ja 1990-luvuilla pidettiin tavoitteena, että tuomioistuimissa perittävistä maksuista kertyvät tulot vastaisivat noin viidennestä tuomioistuinten kokonaismenotasosta. Myös tuomioistuinmaksujärjestelmän kehittämislinjauksia pohtinut työryhmä (OM 75/2012) piti tavoiteltavana tuomioistuinmaksutulojen 20 %:n kokonaisvastaavuutta.

Nyt esitettävien oikeudenkäyntimaksujen korotusten jälkeen oikeudenkäyntimaksujen tulot vastaisivat 5 %:a asioiden käsittelykustannuksista. Jos hakemusmaksuja korotettaisiin vastaavasti lähemmäs omakustannusarvoa, tuomioistuinmaksutulot voisivat vastata 18 %:a tuomioistuinten kokonaiskustannuksista. Kokonaisvastaavuus jäisi hieman tavoitetasoa alemmaksi, koska summaaristen velkomusasioiden käsittelymaksuihin ei esitetä muutoksia.

Taloudelliset vaikutukset vireillepanijoiden näkökulmasta

Asioita tuomioistuimissa vireille panevien näkökulmasta maksujen korotukset ja maksujen kattavuuden laajentaminen lisäävät oikeudenkäyntien kustannuksia. Kustannusten nousu olisi kuitenkin vähäinen suhteessa yleisissä tuomioistuimissa oikeudenkäynnistä aiheutuviin kokonaiskustannuksiin. Lisäksi useimmissa asiatyypeissä yksittäinen ihminen asioi tuomioistuimessa hyvin harvoin, ja oikeudenkäyntimaksu on tyypillisesti kertaluonteinen meno.

Tilanteissa, joissa maksu uhkaa muodostaa tosiasiallisen esteen oikeuteen pääsulle vireillepanijan vähävaraisuuden vuoksi, käytettävissä on maksuvapautusmenettely. Oikeusturvan saatavuus ei näin ollen heikentyisi merkittävästi. Lisäksi valitusasioissa, joissa muutoksenhakemus on ollut perusteltu ja menestyy, maksua ei tarvitse maksaa.

Käräjäoikeuksien käsittelemissä oikeudenkäyntiasioissa, pois lukien summaariset asiat, maksu nousisi asiasta riippuen 54–414 euroa. Eniten maksu nousisi kirjallisessa valmistelussa ratkaistavissa riita-asioissa. Hovioikeuksissa maksut nousisivat 54–304 euroa, korkeimmassa oikeudessa asiaryhmästä ja valituslupapäätöksen sisällöstä riippuen 256–439 euroa.

Lisäksi olisi joitakin yksittäisiä asioita, joissa maksu nousisi kaikissa oikeusasteissa 500 euroa, kun kokonaan maksuttomasta maksulliseksi muutettavassa asiaryhmässä perittäisiin 500 euron maksu. Näitä olisivat syyttömästi vangitulle tai tuomitulle valtion varoista maksettavaa korvausta koskevat asiat sekä itsenäisinä asioina tuomioistuimissa vireille tulevat täytäntöönpanon kieltoa tai keskeyttämistä koskevat asiat.

Hallinto-oikeuksissa maksut nousisivat 153–250 euroa ja korkeimmassa hallinto-oikeudessa 256–500 euroa riippuen siitä, onko asiaryhmä ollut aiemmin täysin maksuton. Perustoimeentuloon ja peruspalveluihin liittyvät asiat säilyisivät maksuttomina.

Työtuomioistuimen ja markkinaoikeuden yksityishenkilöltä perimä oikeudenkäyntimaksu nousisi 256 euroa ja muulta kuin yksityishenkilöltä 1 756 euroa, paitsi markkinaoikeuden käsittelemissä julkisia hankintoja koskevissa asioissa, joissa korotus voisi olla myös 3 756 tai 5 756 euroa. Vakuutus-oikeudessa muissa kuin yksityishenkilöiden vireille panemissa, heidän omaa etuuttaan koskevissa asioissa maksu nousisi 250 tai 500 euroa.

4.2 Vaikutukset viranomaisten toimintaan

On luultavaa, että ehdotetut maksujärjestelmän muutokset vähentäisivät tuomioistuimissa vireille tulevien asioiden määrää jossakin määrin. Maksujen ohjausvaikutus lienee kuitenkin erilainen eri tuomioistuimissa ja eri asiaryhmissä, ja vaikutuksen määrää on vaikea arvioida. Yleisissä tuomioistuimissa oikeudenkäyntikynnystä nostaa omien ja vastapuolen oikeudenkäyntikulujen korvaamisen riski, ei luultavasti niinkään nykyistä korkeampikaan oikeudenkäyntimaksu. Hallintotuomioistuimissa maksujen ohjausvaikutus voi olla suurempi.

Tuomioistuinten maksujärjestelmiin ehdotetut muutokset merkitsevät vain pieniä uudistuksia, lukuun ottamatta vakuutus oikeutta, jossa maksuja ryhdyttäisiin perimään nyt ensimmäistä kertaa.

Maksujen kattavuuden lisääminen ja tason nostaminen voi aiheuttaa asiakasmäärän kasvua oikeusaputoimistoissa, vaikka tätä ei tavoitella. Oikeusapupäätös vapauttaa maksamasta viranomaisten käsittelymaksuja, ja saattaa olla, että aiempaa useampi kääntyy oikeusaputoimiston puoleen pelkästään käsittelymaksuvapautuksen saadaksesen. Tätä vaikutusta rajoittaa kuitenkin se, että maksun määräävä viranomainen voisi edelleen vapauttaa asianosaisen maksuvelvollisuudesta kohtuullisuusharkinnan perusteella.

Korotetut maksut ja maksuvapautusten vähentäminen johtavat myös viranomaisten lisääntyviin oikeudenkäyntikustannuksiin. Viranomaisten vireille panemat asiat ovat kuitenkin suhteellisen harvinaisia, eikä oikeudenkäyntimaksu siten tule yksittäisen viranomaisen maksettavaksi kuin harvoin. Ei ole todennäköistä, että viranomaisten vireille panemien oikeudenkäyntien määrä vähenee merkittävästi maksujen tehostuvan ohjausvaikutuksen vuoksi.

Jos maksujärjestelmän ohjausvaikutus vähentää hallintotuomioistuinten käsittelemien asioiden määrää, tällä on työn määrään liittyviä seurausvaikutuksia myös muissa viranomaisissa. Hallinto-oikeus pyytää käsittelemissään asioissa lähtökohtaisesti aina lausunnon valituksenalaisen päätöksen tehneeltä viranomaiselta. Jos asiat vähenevät, myös viranomaisten lausuntoja pyydetään aiempaa vähemmän.

Ehdotettavan lain täytäntöönpano edellyttäisi maksujärjestelmän käytännön toteuttamista vakuutus oikeuteen. Kaikista maksumuutoksista tulisi ennen niiden voimaantuloa tiedottaa laajasti.

4.3 Yhteiskunnalliset vaikutukset

On mahdollista, että tuomioistuinmaksujen korotus ja maksullisuuden laajentaminen heikentävät oikeusturvan saatavuutta asian vireillepanijan näkökulmasta. Oikeusturvan saatavuuteen liittyviä ongelmia arvioitaessa on kuitenkin otettava huomioon, että vähävaraiset vapautuvat maksun suorittamisvelvollisuudesta. Etenkään yleisissä tuomioistuimissa maksut eivät edelleenkään olisi merkittävä osa oikeudenkäynnin aiheuttamista kokonaiskustannuksista. Hallintotuomioistuimissa puolestaan maksullisiksi tulisi muun muassa sellaisia asiaryhmiä, joissa alkuperäisen päätöksen tekevä viranomaisen perii jo nyt maksun. Suuri osa tuomioistuinten yksityishenkilöasiakkaista panee asian vireille tuomioistuimessa vain kerran tai harvoja kertoja elämässään, joten myös tuomioistuinmaksun aiheuttama kustannus on usein ainutkertainen.

Maksujen ohjausvaikutuksen tehostuminen mahdollistaisi tuomioistuinten käytettävissä olevien rajallisten voimavarojen kohdentamisen nykyistä tarkoituksenmukaisemmalla tavalla niihin asioihin, joissa oikeusturvaintressi on suurin. Se voisi lyhentää oikeudenkäyntien kestoa ja siten parantaa oikeusturvaa.

Ohjausvaikutuksella voi olla myös tuomioistuimen asiakkaan kannalta paitsi taloudellisia myös henkisiä voimavaroja säästävä vaikutus, kun hän esimerkiksi päätyy ratkaisemaan oikeusriitansa sopimalla tai jättämään vailla todellisia menestymismahdollisuuksia olevan muutoksenhakemuksensa tekemättä. Yleisissä tuomioistuimissa ja erityistuomioistuimissa korotetut oikeudenkäyntimaksut nostavat jommankumman osapuolen maksettaviksi tulevia oikeudenkäyntikustannuksia. Riski joutua korvaamaan vastapuolen oikeudenkäyntimaksu osana oikeudenkäyntikulujen korvausta saattaa kannustaa myös vireillepanijan vastapuolta sopimaan asian tuomioistuimen ulkopuolella.

5 Asian valmistelu

5.1 Valmisteluvaiheet ja -aineisto

Oikeusministeriö asetti 26.1.2012 työryhmän arvioimaan tuomioistuinten suoritteiden maksuperusteita sekä maksujärjestelmän ja maksutulojen budjetoinnin kehittämistarpeita ja -mahdollisuuksia. Työryhmä luovutti raporttinsa (OM 75/2012) oikeusministeriölle 15.11.2012. Työryhmä ehdotti raportissaan tuomioistuinten maksujen kattavuuden lisäämistä, maksujen tason nostamista niin, että tuotot ja kustannukset vastaisivat toisiaan aiempaa paremmin sekä etukäteismaksun käyttöönottoa.

Oikeusministeriö asetti 1.6.2012 neuvottelukunnan valmistelemaan ehdotukset pitkän aikavälin oikeusturvaohjelmaksi ja valtioneuvoston vuosien 2013–2016 kehyspäätöksen edellyttämäksi sopeuttamisohjelmaksi. Neuvottelukunta luovutti ohjelmaehdotuksensa (OM 16/2013) oikeusministeriölle 27.2.2013. Neuvottelukunta esitti muun muassa tuomioistuinmaksujen käyttöalan laajentamista ja maksujen korottamista.

Neuvottelukunnan ehdotuksesta pyydettiin laajalti lausuntoja sidosryhmiltä (Lausunto-tiivistelmä OM 51/2013). Suurin osa yleisistä tuomioistuimista ja muista lausunnonantajista kannatti tuomioistuinmaksujen käyttöalan laajentamisen selvittämistä ja maksujen korottamista, kunhan asiassa edetään maltillisesti ja huolehditaan siitä, että oikeudenkäyntimaksut eivät muodosta tosiasiallista estettä tuomioistuimeen pääsulle. Lausuntopalautteen mukaan oikeudenkäyntimaksut tulisi porrastaa asianosaisten, asian laadun ja siitä aiheutuvan työmäärän mukaan, eikä maksujen perimiseen liittyvää tuomioistuinten työmäärää tule lisätä vaan mieluummin vähentää hyödyntämällä maksujen perimisessä sähköisiä menetelmiä.

Osa hallintotuomioistuimista suhtautui ehdotuksiin hieman varauksellisemmin. Niidenkin mukaan tuomioistuinmaksuja koskevaa lainsäädäntöä voitaisiin kuitenkin kehittää maltillisesti ja asiaryhmäkohtaisesti siten, että menoja katetaan nykyistä enemmän tuomioistuintuloilla. Päätösten maksullisuuteen todetaan vaikuttavan kuitenkin asioiden laatu ja sisältö.

Hallituksen esitys on valmisteltu oikeusministeriön 27.11.2013 asettamassa työryhmässä, jossa ovat olleet edustettuina oikeusministeriön lisäksi korkein hallinto-oikeus, korkein oikeus, Turun hovioikeus, Helsingin hallinto-oikeus, Vantaan kärjäoikeus, vakuutus-oikeus, markkinaoikeus, oikeusaputoimistot ja Suomen Asianajaliitto.

5.2 Lausunnot ja niiden huomioon ottaminen

Oikeusministeriö pyysi työryhmän mietinnöstä ja siihen sisältyvästä ehdotuksesta tuomioistuinmaksulakia koskevaksi hallituksen esitykseksi lausunnot Lausuntonsa antoivat...

6 Riippuvuus muista esityksistä

Oikeusministeriö on vuonna 2014 selvittänyt mahdollisuutta keskittää käräjäoikeuksien käsittelemät riidattomat velkomusasiat eli niin sanotut summaariset riita-asiat muutamaaan käräjäoikeuteen tai siirtää koko asiaryhmä ulosottoviranomaisen käsiteltäväksi. Ministeriön asettamat selvitysmiehet esittivät (OM 52/2014), että summaariset riita-asiat siirretään ulosottoviranomaiseen. Asian jatkovalmistelusta päätettäneen vuonna 2015.

Riidattomien velkomusasioiden käsittelyä koskevat mahdolliset lainmuutokset tulee ottaa huomioon tuomioistuinmaksulain valmistelussa. Selvitysmiesten näkemyksen mukaan käräjäoikeuteen voisi edelleen ohjautua riidattomia velkomusasioita, vaikka ne olisikin tarkoitus keskittää ulosottoviranomaiselle. Velkojat ohjattaisiin käyttämään ulosottoviranomaisen niin sanottua vahvistusmenettelyä sillä, että ulosottoviranomaisessa asian käsittelymaksu olisi merkittävästi alhaisempi kuin käräjäoikeudessa.

Eduskunnan käsittelyssä on parhaillaan hallituksen esitys (HE 324/2014) sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämislainsiksi. Lailla muodostettaisiin uudenlainen palvelurakenne julkiselle sosiaali- ja terveydenhuollolle. Jos laki tulee voimaan esitetynlaisena, se tulisi ottaa huomioon tuomioistuinmaksulaissa maksuttomien sosiaali- ja terveysasioita koskevien valitusten määrittelyssä.

YKSITYISKOHTAISET PERUSTELUT

7 Lakiehdotusten perustelut

7.1 Tuomioistuinmaksulaki

1 §. Soveltamisala. Pykälässä säädettäisiin lain soveltamisala. Lakia sovellettaisiin yleisten tuomioistuinten, hallintotuomioistuinten ja erityistuomioistuinten oikeudenkäynti- ja hakemusasioissa. Valtakunnanoikeuden päätökset olisivat edelleen maksuttomia.

Voimassa olevasta laista poiketen nyt ehdotettavaa lakia ei sovellettaisi tuomioistuinten muihin suoritteisiin kuin oikeudenkäynti- ja hakemusasioihin eikä syyttäjälaitoksen suoritteisiin, ei myöskään haastemieslain (505/1986) 6 §:n 1 momentissa tarkoitettujen tiedoksiantoon oikeutettujen virkamiesten suoritteisiin. Niistä ehdotetaan säädettävän vastaisuudessa oikeusministeriön asetuksella valtion maksuperustelain (150/1992) nojalla. Tällaisia muita suoritteita ovat tuomioistuimissa tiedoksiannot ja toimituskirjat eli otteet, jäljennökset ja todistukset ja syyttäjälaitoksessa toimituskirjat. Lisäksi voimassa olevassa tuomioistuinmaksuasetuksessa (1057/2013) on säädetty eräiden tuomioistuimille aiheutuvien erillisten kustannusten korvaamisesta.

2 §. Oikeudenkäyntimaksu ja hakemusmaksu. Pykälässä säädettäisiin oikeudenkäyntimaksun ja hakemusmaksun perimisen tarkoituksesta ja maksujen kattavuudesta. Oikeudenkäyntimaksu tarkoittaisi tässä tuomioistuinten niin sanottujen varsinaisasioiden eli lainkäyttöasioiden käsittelystä perittävää maksua. Hakemusmaksu perittäisiin tuomioistuimessa hakemuksesta vireille tulevien asioiden käsittelystä. Maksu perittäisiin korvauksena asianosaiselta asian käsittelystä ja suoritetuista toimenpiteistä. Se sisältäisi kaikki pääasiaan liittyvät toimenpiteet.

Pykälän 2 momentti vastaisi nykyistä sääntelyä. Oikeudenkäynti- tai hakemusmaksu sisältäisi korvauksen asiassa annettavasta ratkaisun tai välipäätöksen sisältävästä toimituskirjasta, joka voi olla päätös, jäljennös päätöksestä, tuomio, jäljennös tuomiosta, todistus tai muu toimituskirja. Maksu sisältäisi edelleen korvauksen myös muusta asian käsittelyyn liittyvästä viranomaisen toimenpiteestä, jollei siitä lailla tai asetuksella säädetä perittäväksi eri maksua tai kustannusten korvausta. Näitä toimenpiteitä ovat esimerkiksi kuulutukset, tiedoksiannot ja muille viranomaisille tehtävät ilmoitukset.

Erillisten kustannusten perimisestä säädettäisiin jatkossa oikeusministeriön asetuksella valtion maksuperustelain nojalla. Voimassa olevassa valtioneuvoston asetuksessa tuomioistuinten ja eräiden oikeushallintoviranomaisten suoritteista perittävistä maksuista on säädetty erillinen korvaus perittäväksi esimerkiksi kuuluttamisesta tietyissä asioissa ja erityisistä tiedoksiantokustannuksista ulkomailla.

Oikeudenkäyntimaksun sisältämistä asian käsittelyyn liittyvistä toimenpiteistä mainitaisiin pykälän 3 momentissa ne, jotka on voimassa olevissa laissa ja asetuksessa erikseen säädetty maksuttomiksi: oikeudenkäyntiasiaan liittyvä sovittelu sekä pääasiaan liittyvän täytäntöönpanon kieltoa tai keskeyttämistä koskevan asian käsittely.

Täytäntöönpanon kieltoa ja keskeyttämistä koskevat asiat sisältyisivät sen pääasian oikeudenkäyntimaksuun, johon liittyen ne on saatettu tuomioistuimessa vireille. Yleensä täytäntöönpanon kieltoa tai keskeyttämistä haetaan asioissa, jotka ovat samaan aikaan muutenkin vireillä samassa tuomioistuimessa, esimerkiksi kärjäoikeudessa ulosottovalituksen yhteydessä. Täytäntöönpanon keskeytysvaatimus voi olla myös yksi monista vireilletuloasiakirjassa esitetyistä vaatimuksista. Erillisenä asiana tuomioistuimessa vireille tullessaan täytäntöönpanon kieltoa tai keskeyttämistä koskevat asiat olisivat maksullisia.

Myös oikeudenkäynnin julkisuutta koskevat asiat olisivat pääasian yhteydessä käsiteltyinä edelleen maksuttomia, vaikka niitä ei enää erikseen säädettäisi maksuttomaksi asiaryhmäksi. Erikseen valitusasiana vireille pantaessa oikeudenkäynnin julkisuutta koskevat asiat olisivat maksullisia.

3 §. Oikeudenkäyntimaksun suuruus. Pykälässä säädettäisiin oikeudenkäyntimaksujen euromääristä. Pykälän 1 momentin mukaan oikeudenkäyntimaksu perittäisiin aiempaan tapaan tuomioistuinten lainkäyttöasioissa eli riita-, rikos- ja muutoksenhakuasioissa, ylimääräistä muutoksenhakua koskevista asioista sekä hallinto-oikeudessa ja kärjäoikeudessa myös muissa lainkäyttöasioissa. Muu lainkäyttöasia voisi olla esimerkiksi alistusasia. Alustusasioiden määrä on vähentynyt, mutta alustusmenettelystä tuomioistuimelle säädetään edelleen esimerkiksi mielenterveyslaissa (1116/1990), päihdehuoltolaissa (41/1986) ja yhteisaluelaissa (758/1989). Koska muut kuin lainkäyttöasiat jäisivät tässä pykälässä säädettyjen maksujen ulkopuolelle, esimerkiksi meriselitysasioissa maksua ei edelleenkään perittäisi.

Kaikki maksut olisivat edelleen selvästi alle suoritteiden omakustannusarvon, lukuun ottamatta kärjäoikeuksien summaarisia riita-asioita, joista perittäviin maksuihin ei nyt ehdoteta muutoksia.

Korkeimmassa oikeudessa ja korkeimmassa hallinto-oikeudessa oikeudenkäyntimaksu olisi ehdotuksen mukaan kaikissa asioissa 500 euroa. Tasokorotus noin nelinkertaistaisi rikosasian käsittelymaksun korkeimmassa oikeudessa. Muiden asioiden käsittelymaksu

noin kaksinkertaistuisi korkeimmissa oikeuksissa. Voimassa olevasta laista poiketen täysi maksu tulisi maksaa myös niissä tapauksissa, joissa korkein oikeus tai korkein hallinto-oikeus ei valituslupa-asiassa myönnä valituslupaa.

Laajan riita-asian oikeudenkäyntimaksua ehdotetaan nostettavan myös hovioikeudessa ja kärjäoikeudessa 500 euroon. Laaja riita-asia on hyvin työllistävä asiatyyppi. Sen keskimääräinen käsittelykustannus on hovioikeuksissa noin 7 500 euroa ja kärjäoikeuksissa noin 3 500 euroa. Uusi laajan riita-asian maksu kattaisi siten hovioikeuksissa keskimäärin 7 prosenttia käsittelykustannuksista ja kärjäoikeuksissa keskimäärin 14 prosenttia. Hovioikeudessa ehdotettu muutos noin 2,5-kertaistaisi riita-asian oikeudenkäyntimaksun. Kärjäoikeudessa korotus lähes kuusinkertaistaisi kirjallisessa valmistelussa ratkaistavan riita-asian maksun ja noin 2,5-kertaistaisi täysilukuisessa kokonpanossa toimitetussa pääkäsittelyssä päättyvän riita-asian oikeudenkäyntimaksun.

Rikosasiassa, lähestymiskieltoasiassa, ulosottokaaren mukaisessa muutoksenhakuasiassa ja asiassa, jossa sovinto ei ole sallittu, oikeudenkäyntimaksu olisi sekä hovioikeudessa että kärjäoikeudessa 250 euroa. Asioita, joissa sovinto ei ole sallittu eli niin sanottuja indispositiivisia asioita ovat esimerkiksi isyyden vahvistamis- ja kumoamisasiat, lapsen huoltoa koskevat asiat ja edunvalvonta-asiat. Näissä asianosaiset eivät voi saada aikaan tavoiteltavaa oikeusseuraamusta ilman viranomaisen vahvistamista. Käsitteen on tarkoitus kattaa tässä yhteydessä myös asiat, joista asianosaiset voivat sopia keskenään, mutta joissa he eivät enää tuomioistuinvaiheessa saa vapaasti määrätä sovinnon ehdoista. Näitä asioita ovat lähinnä lapsia koskevat huolto- ja tapaamisoikeusasiat, joissa tuomioistuimen on viran puolesta otettava huomioon lapsen etu. Asiaryhmään kuuluisivat myös lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevan päätöksen täytäntöönpanosta annetun lain mukaiset asiat, jotka nykyään käsitellään tuomioistuinmaksuasetuksen nojalla maksutta. Asioista, joista sovinto ei ole sallittu, moni tulee kärjäoikeudessa vireille hakemusasiana. Jos asia ei riitaannu, siitä peritään asetuksen mukainen hakemusmaksu. Hakemusmaksun sijaan tulee perittäväksi oikeudenkäyntimaksu, jos asia siirretään riitaisena istuntokäsittelyyn.

Alempaa käsittelymaksua tässä asiaryhmässä puoltaa muun muassa se, että asian vireillepanija ei voi aina itse vaikuttaa siihen, onko sovinto mahdollinen. Lapsia koskevissa asioissa molemmat osapuolet vastaavat pääsäännön mukaan omista kuluistaan, joten hakemuksen vireille pannut osapuoli joutuu maksamaan oikeudenkäyntimaksun. Vireillepanijat ovat yleensä maksukykyisiä eivätkä siten oikeusapuun oikeutettuja. Monissa uusissa oikeusturvavakuutuksissa huoltoriitojen tapaiset oikeudenkäyntiasiat on jätetty vakuutuksen ulkopuolelle.

Rikosasian oikeudenkäyntimaksu tulee käytännössä maksettavaksi kärjäoikeudessa vain silloin, kun syytetty ajaa yksityishenkilö. Asianomistajan ajamia rikosasioita on kärjäoikeuksissa hyvin vähän, alle 20 vuodessa. Toisaalta ne ovat asiatyyppinä hyvin työllistävä ryhmä. Syyttäjä olisi vapautettu oikeudenkäyntimaksuista lain 9 §:n nojalla. Syyttäjän maksuvapautuksen vuoksi myöskään rikosasian asianomistajan ei tarvitsisi

maksaa ensimmäisessä tuomioistuinasteessa oikeudenkäyntimaksua, jos asianomistajan yksityisoikeudellista vaatimusta ajetaan syyttäjän ajaman syyteasian yhteydessä.

Hovioikeudessa rikosasian oikeudenkäyntimaksulla on enemmän käyttöalaa kuin kärjäoikeudessa, sillä valittajana on yleensä vastaaja. Rikosasian riita-asioita alempaa käsittelymaksua perustelee muun muassa se, että hovioikeuteen valitetaan myös melko pienen intressin asioissa, kun vastaaja ei ole esimerkiksi osannut tuoda esiin kaikkia päiväsakkojen suuruuteen vaikuttavia asianhaaroja kärjäoikeuden kirjallisessa menettelyssä tai valittaa ajokiellon pituudesta. Huomioon on otettava myös rikoksista tuomituille esitetty rikosuhrimaksu, jota koskeva hallituksen esitys (HE 293/2014) annettiin eduskunnalle syksyllä 2014.

Lähestymiskieltoasiat ehdotetaan muutettavan maksullisiksi, koska ei ole erityisiä perusteita poiketa niiden kohdalla maksullisuuden pääsäännöstä. Lähestymiskieltoasian käsittelystä tuomioistuimessa on soveltuvien osin voimassa, mitä oikeudenkäynnistä rikosasiassa säädetään, joten oikeudenkäyntimaksun lähestymiskieltoasioissa on perusteltua olla samansuuruinen kuin rikosasioissa.

Ulosotosta valittavilla velallisilla ei usein ole varaa maksaa käsittelymaksua, joten jos valitus ei menesty, mahdollisesti perittävä käsittelymaksu siirtyy yleensä suoraan ulosottoon. Maksulla saattaa kuitenkin olla ulosottoasioissakin ohjausvaikutus.

Hovioikeuden jatkokäsittelylupamenettelyn piiriin kuuluvissa asiassa perittäisiin täysi maksu nykyiseen tapaan myös niissä asioissa, joissa jatkokäsittelylupa evätään.

Kärjäoikeuksien käsittelemisissä niin sanotuissa summaarisissa asioissa eli oikeudenkäymiskaaren 5 luvun 3 §:n mukaisissa riita-asioissa, jotka ratkaistaan yksipuolisella tuomiolla, perittäisiin vastaisuudessakin alempi maksu kuin muissa riita-asioissa. Maksujen esitetään pysyvän ennallaan 65 ja 86 eurossa, asian vireillepanotavasta riippuen. Jos asiaa koskevat tiedot on toimitettu suoraan kärjäoikeuden tietojärjestelmään, sovellettavaksi tulisi 65 euron maksu. Jos asiaa koskevat tiedot on toimitettu kärjäoikeuteen muulla tavalla, maksu olisi 86 euroa. Summaarisena asiana kärjäoikeuteen saapuvasta asiasta, joka riitaantuu ja jota ei siksi ratkaista yksipuolisella tuomiolla, peritään riita-asian käsittelymaksu.

Kyseisiin maksuihin ei esitetä korotusta, koska ne ovat jo nyt lähellä asioiden käsittelyn omakustannusarvoa. Vuonna 2013 summaaristen asioiden käsittelyn kustannusvastavuusprosentti oli 96. Huomioon tulee ottaa myös se yleinen tavoite, että velallisille kertyviä velkojen perintäkuluja tulisi pikemminkin rajoittaa kuin lisätä. Lisäksi kysymys summaaristen asioiden siirtämisestä ulosottoviranomaiselle on erikseen ratkaistavana. Riitaantuessaan summaariset asiat siirtyisivät jatkossakin selvitysmiesten ehdotuksen mukaan ulosottoviranomaiselta kärjäoikeuteen, jossa niistä tulisi periä oikeudenkäyntimaksu.

Suoraan kärjääoikeuden tietojärjestelmään toimitettujen summaaristen asioiden ja muulla tavoin vireille pantujen summaaristen asioiden välinen maksuero tulee säilyttää, jotta järjestelmä edelleen kannustaisi toimittamaan asiat sähköisesti kärjääoikeuteen. Summaarisissa asioissa joidenkin kymmenien eurojenkin erolla voidaan ajatella olevan merkitystä vireillepanijan näkökulmasta, sillä summaarisista asioista aiheutuu muita oikeudenkäyntikuluja selvästi vähemmän kuin muista riita-asioista.

Hallinto-oikeuden oikeudenkäyntimaksun ehdotetaan olevan sama 250 euroa kuin kärjääoikeuteen ja hovioikeuteen ehdotettavan alemman oikeudenkäyntimaksun. Hallinto-oikeuden oikeudenkäyntimaksu siten noin 2,5-kertaistuisi nykyisestä. Hallinto-oikeuden oikeudenkäyntimaksun tulee olla selvästi alempi kuin laajojen riita-asioiden käsittelymaksun, sillä hallinto-oikeuksien asioissa on kyse hallinnon lainalaisuusperiaatteen kannalta keskeisestä oikeudesta saattaa viranomaisen päätöksen oikeellisuus tuomioistuimen arvioitavaksi. Lisäksi hallinto-oikeudessa käsiteltävien asioiden keskimääräiset käsittelykustannukset ovat selvästi riita-asioiden keskimääräisiä käsittelykustannuksia alemmat.

Työtuomioistuimen ja markkinaoikeuden oikeudenkäyntimaksu ehdotetaan pääsääntöisesti noin kahdeksankertaistettavaksi 2 000 euroon. Yksityishenkilöiden oikeudenkäyntimaksun näissä tuomioistuimissa ehdotetaan olevan 500 euroa. Vaikka esitetyt maksut ovat aiempaa selvästi korkeammalla tasolla, ne eivät Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisukäytännön valossa ole niin suuria, että vaikeuttaisivat kohtuuttomasti asianosaisten oikeuksiinsa pääsemistä. Vuonna 2013 asian keskimääräinen käsittelykustannus työtuomioistuimessa oli 5 095 euroa ja markkinaoikeudessa 5 315 euroa. Aiemmasta poiketen täysi maksu tulisi maksaa myös niissä tapauksissa, joissa markkinaoikeus ei käsittelylupa-asiassa myönnä käsittelylupaa.

Työtuomioistuimen käsittelemissä työ- ja virkaehtosopimusriidoissa asianosaisia ovat työnantaja- ja työntekijäliitot, työnantajapuolella myös työmarkkinalaitokset. Vastajana voi olla myös työnantajayhtiö ja työrauha-asioissa ammattiosasto. Työtuomioistuimen käsittelemistä asioista noin puolet on erilaisia esimerkiksi palkkaukseen ja irtisanomiseen liittyviä tulkintaerimielisyyksiä, joissa lopputulokset jakautuvat työnantaja- ja työntekijäpuolen mukaan jaoteltuna suunnilleen tasan. Aiempaa korkeampi oikeudenkäyntimaksu jakautuisi sekin näissä asioissa siten tasaisesti molemmille työmarkkinaosapuolille. Puolet työtuomioistuimen käsittelemistä asioista on työrauha-asioita, joissa työnantajapuoli lähes aina voittaa jutun. Korotettu oikeudenkäyntimaksu tulisi näissä tapauksissa siten lähes aina työntekijäpuolen kannettavaksi osana vastapuolen oikeudenkäyntikulujen korvaamista.

Markkinaoikeuden asiakkaat ovat pääasiassa yrityksiä, joiden intressit tuomioistuinasioissa ovat suuria, eikä korkeallakaan oikeudenkäyntimaksulla ole tällöin olennaista merkitystä verrattuna riitaintressin arvoon tai asianajokuluihin. Etenkin hankinta-, patentti- ja tavaramerkkiriidat käydään usein suurten yritysten kesken. Asiat ovat työläitä käsitellä, ja niiden käsittelyssä on mukana kolme tuomaria ja mahdollisesti asiantuntijajäseniä.

Laajojen riita-asioiden oikeudenkäyntimaksun käräjäoikeudessa ja yksityishenkilön oikeudenkäyntimaksun työtuomioistuimessa ja markkinaoikeudessa on perusteltua olla samansuuruinen, koska esimerkiksi työtuomioistuimen ja yleisten tuomioistuinten käsittelemät työriidat muistuttavat paljon toisiaan.

Vakuutusoikeudessa ehdotetaan otettavaksi käyttöön 500 euron oikeudenkäyntimaksu. Koska perusmaksu koskisi muita kuin yksityishenkilöitä, sen on perusteltua olla selvästi korkeampi kuin samantyyppisiä asioita käsittelevien hallinto-oikeuksien maksun. Maksun suuruus vastaisi yleisten tuomioistuinten riita-asian maksua.

Vireillepanijalta perittäisiin nykyistä poiketen kaikissa tuomioistuimissa täysi maksu myös silloin, kun ylimääräinen muutoksenhakemus hylätään.

Pykälän 2 momentissa säädettäisiin oikeudenkäyntimaksusta markkinaoikeudessa käsiteltävissä julkisia hankintoja koskevista asioista. Niissä ehdotetaan otettavaksi käyttöön hankinnan arvoon perustuva, kolmiportainen maksu. Jos hankinnan arvo olisi alle miljoona euroa, käsittelymaksu olisi markkinaoikeuden perusmaksu eli 2 000 euroa; vähintään miljoonan mutta alle 10 miljoonan euron asiassa käsittelymaksu olisi 4 000 euroa ja vähintään 10 miljoonan euron asiassa 6 000 euroa.

Porrastus perustuu siihen, että mitä suurempi hankinnan arvo on, sitä suurempi on todennäköisesti asiasta valittamisen intressi. Korkean taloudellisen intressin asiaa koskevan oikeudenkäynnin vireillepanijalla voidaan ajatella olevan valmius maksaa asian käsittelystä tuomioistuimessa enemmän kuin taloudellisesti vähämerkityksisemmän asian. Yleensä suurimman intressin asiat ovat myös kalliimpia käsitellä, vaikkakaan aina näin ei ole.

Julkisia hankintoja koskevista asioista hankinnan arvo on yleensä yksitulkinomainen. Tulokinnanvaraisissa tapauksissa arvo lasketaan samalla tavalla kuin miten yksittäisen hankinnan suurin mahdollinen ennakoitu arvo eli niin sanottu kynnyсарvo lasketaan julkisista hankinnoista annetun lain (348/2007) mukaan.

Markkinaoikeuden vuosittain käsittelemistä noin tuhannesta asiasta yli puolet on hankinta-asioita. Vuonna 2013 noin puolessa markkinaoikeuden ratkaisemista hankinta-asioista hankinnan arvo oli yli miljoona euroa. Hankinnan arvo ylitti 10 miljoonaa euroa 27 asiassa.

Pykälän 3 momentissa säädettäisiin yksityishenkilön oikeudenkäyntimaksusta erityistuomioistuimissa.

Markkinaoikeudessa ja työtuomioistuimessa yksityishenkilön oikeudenkäyntimaksu olisi 500 euroa, mikä vastaisi laajojen riita-asioiden käsittelymaksua yleisissä tuomioistuimissa. Molemmissa erityistuomioistuimissa vireillepanijoista pieni osa on yksityishenkilöitä. Työtuomioistuimessa yksityinen henkilö voi olla esimerkiksi valittajana

poikkeuslupa-asiassa tai kantajana tulkintariidassa. Markkinaoikeudessa yksityishenkilöitä on asioiden vireillepanijoina esimerkiksi tekijänoikeusasioissa, työsuhdekeksintöasioissa ja verkkotunnusvalituksissa.

Vakuutusosoikeudessa yksityishenkilön oikeudenkäyntimaksu olisi 250 euroa. Yksityishenkilöiden valitukset vakuutusosoikeudessa olisivat maksullisia silloin, kun valitus ei koske vireillepanijan oikeutta etuuteen, etuuden suuruutta tai sen takaisinperintää, vaan kun yksityishenkilö panee asian vireille esimerkiksi työnantajan tai yksityisyrittäjän roolissa tai kun kyseessä on päätöksen poistamista koskeva asia.

Pykälän 4 momentissa säädettäisiin maksusta muutoksenhaussa markkinaoikeuden ratkaisemaan asiaan. Maksu olisi näissä asioissa sekä korkeimmassa oikeudessa että korkeimmassa hallinto-oikeudessa samansuuruinen kuin markkinaoikeudessa ja määräytyisi samojen perusteiden mukaan. Muutoksenhaussa markkinaoikeuden ratkaisemaan asiaan maksu olisi siis 500, 2 000, 4 000 tai 6 000 euroa. Säännös on tarpeen, jotta muutoksenhaku markkinaoikeuden ratkaisuihin ei olisi valittajalle edullisempaa kuin asian käsittely markkinaoikeudessa. Korkein hallinto-oikeus käsittelee vuosittain arviolta 50–100 markkinaoikeuden ratkaisua ja korkein oikeus noin 10, vastaisuudessa ehkä noin 20.

Pykälän 5 momentin mukaan maksujen suuruus tarkistettaisiin voimassa olevassa tuomioistuimmaksulaissa säädettyä vastaavasti kolmivuotiskausittain rahan arvon muutosta vastaavasti. Maksujen suuruudet pyöristettäisiin lähimpään täyteen kymmeneen euroon. Tarkistus tehtäisiin oikeusministeriön asetuksella. Maksujen reaalitason alentaminen tai korottaminen olisi edelleenkin mahdollista vain lakia muuttamalla.

Pykälän 6 momentti vastaisi voimassa olevan tuomioistuimmaksulain 3 §:n 4 momenttia. Sen mukaan riita-asioita koskevaa maksusäännöstä sovellettaisiin myös menettelyyn, josta on säädetty eurooppalaisen maksamismääräysmenettelyn käyttöönotosta annetussa Euroopan parlamentin ja neuvoston asetuksessa (EY) N:o 1896/2006 ja eurooppalaisesta vähäisiin vaatimuksiin sovellettavasta menettelystä annetussa Euroopan parlamentin ja neuvoston asetuksessa (EY) N:o 861/2007.

4 §. Hakemusmaksun suuruus. Pykälä sisältäisi tuomioistuimessa hakemuksesta vireille tulevien asioiden käsittelymaksuja koskevan asetuksenantovaltuutuksen. Hakemusmaksuja koskeva asetuksenantovaltuutus olisi muuten samanlainen kuin voimassa olevassa laissa, mutta valtuutus annettaisiin oikeusministeriölle, kun se nyt on valtioneuvostolla. Yleisperusteluissa mainituista syistä asetuksenantovaltuutus ei koskisi enää toimitus- eli tiedoksiantomaksuja eikä toimituskirjamaksuja, vaan oikeusministeriö voisi antaa niistä asetuksen maksuperusteluin nojalla.

Pykälän 1 momentissa todettaisiin asetuksessa säädettävien hakemusmaksujen perusteet: maksut voisivat olla enintään suoritteiden tuottamisesta valtiolle aiheutuvien keskimääräisten kokonaiskustannusten suuruisia. Suoritteiden omakustannusarvon laskemisesta on säädetty valtion maksuperusteasetuksessa (211/1992), minkä vuoksi sitä koskevaa asetuksenantovaltuutusta ei ole tarpeen ottaa enää tuomioistuinmaksulakiin.

Pykälän 2 momentti sisältäisi valtuutuksen säätää asetuksella siitä, milloin hakemusmaksu jätetään kokonaan perimättä. Maksu voitaisiin säätää jätettäväksi kokonaan perimättä, jos siihen on sosiaalisia tai oikeudenhoitoon liittyviä syitä. Samansisältöinen säännös sisältyy valtion maksuperustelain 6 §:n 3 momenttiin. Maksuttomuus voisi koskea esimerkiksi tiettyjä asiaryhmiä.

Pykälän 3 momentissa olisi nykyistä tuomioistuinmaksuasetuksen 3 §:n 2 momenttia vastaava säännös siitä, että jos hakemuksesta vireille tuleva asia siirretään riitaisena istuntokäsittelyyn, siitä peritään maksu kuten riita-asiassa.

Nyt voimassa olevan tuomioistuinmaksulain asetuksenantovaltuuden nojalla voidaan säätää myös suoritteiden tuottamisesta valtiolle aiheutuvien keskimääräisten kokonaiskustannusten laskemisesta, maksun määräajasta, ennakkomaksusta, viivästyskorosta ja perimiskuluista tai niiden sijaan perittävästä viivästysmaksusta sekä vähäisten saatavien perimättä jättämisestä. Näistä asioista ei katsota tarpeelliseksi ottaa asetuksenantovaltuutusta tuomioistuinmaksulakiin, sillä ennakkomaksua lukuun ottamatta kaikista mainituista asioista säädetään valtion maksuperustelaisissa ja sen nojalla annetuissa säädöksissä. Näihin säännöksiin viitattaisiin lain 13 §:ssä. Maksuperustelaki ja -asetus tulevat sovellettaviksi myös tuomioistuinmaksuihin, sikäli kuin nyt ehdotettavasta laista ei muuta johdu. Ennakkomaksuista puolestaan tulee perustuslakivaliokunnan kannan (143/2010 vp) mukaan säätää lain tasolla.

5 §. Oikeudenkäyntimaksun perimättä jättäminen eräissä tapauksissa. Pykälän 1 momentti vastaisi voimassa olevan lain 3 §:n 3 momentissa olevaa säännöstä, jonka mukaan oikeudenkäyntimaksua ei peritä, jos asian käsittely päättyy käräjäoikeudessa haastetta antamatta muulla kuin oikeudenkäymiskaaren 5 luvun 6 §:ssä tarkoitetulla perusteella. Kun asian käsittely päättyy ennen haasteen tiedoksiantamista, käräjäoikeudelle on ehtinyt aiheutua asiasta yleensä vasta vähäisiä käsittelykustannuksia. Myöskään vastapuolelle ei tässä vaiheessa ole vielä ehtinyt aiheutua kustannuksia viireille tulleesta tuomioistuinasiasta.

Maksu perittäisiin vastaisuudessakin täysimääräisenä silloin, kun asian käsittely päättyy haastetta antamatta oikeudenkäymiskaaren 5 luvun 6 §:ssä tarkoitetulla perusteella. Säännöksen mukaan haastetta ei anneta, jos haastehakemus on niin puutteellinen, ettei se kelpaa oikeudenkäynnin perustaksi eikä kantaja noudata hänelle annettua täydennyskehotusta tai koska tuomioistuin ei muusta syystä voi ottaa asiaa tutkittavaksi taikka koska kantajan vaatimus on selvästi perusteeton. Tapauksissa, joissa maksun periminen olisi näissä tapauksissa kohtuutonta, sovellettavaksi voisi tulla ehdotettavan lain 8 §:n 2 momentti.

Lakiin ei ehdoteta otettavaksi nykyisenkaltaista säännöstä, jonka mukaan maksua ei peritä, jos käräjäoikeudessa käsiteltävä muutoksenhakuasia tai asia muussa tuomioistuimessa jää sillensä tai raukeaa taikka jää tutkimatta. Asian sillensä jääminen johtuu yleensä siitä, että valitus peruutetaan. Asia voi jäädä sillensä myös esimerkiksi jos valittaja jättää saapumatta asian suulliseen käsittelyyn. Sillensä jäävä asia on saattanut aiheuttaa tuomioistuimessa jo paljonkin työtä.

Asian raukeaminen voi johtua esimerkiksi siitä, että rikosasian muutoksenhakija kuolee ennen asian käsittelyä. Myös näissä tapauksissa maksu perittäisiin vastaisuudessa täysimääräisenä. Kohtuuttomissa yksittäistapauksissa maksun määrääjä voisi lain 8 §:n 2 momentin nojalla päättää, ettei maksua peritä.

Myös tutkimattajättämispäätökseen päättyvästä asiasta perittäisiin täysi maksu. Tutkimattajättämispäätös voi vaatia tuomioistuimelta paljon työtä ja aiheuttaa siten kustannuksia. Aina näin ei ole, vaan valitus jätetään tutkimatta myös, jos se saapuu myöhässä.

Pykälän 2 momentin mukaan oikeudenkäyntimaksua ei perittäisi, jos ylimääräinen muutoksenhakemus hyväksytään tai asia aineellisia kysymyksiä osaksikaan ratkaisematta palautetaan alemman viranomaisen käsiteltäväksi tai siirretään toimivaltaiselle viranomaiselle. Tämä vastaa voimassa olevan lain 3 §:n 3 momentissa olevaa säännöstä.

Ylimääräiseen muutoksenhakuun on usein syynä jokin hakijasta riippumaton syy saattaa asia käsiteltäväksi muutoksenhakuajan jälkeen tai alemman tuomioistuimen mahdollinen virhe. Näissä tapauksissa ei olisi perusteltua, että muutoksenhakija joutuisi maksamaan maksun, kun ylimääräinen muutoksenhakemus hyväksytään.

Kun asia aineellisia kysymyksiä osaksikaan ratkaisematta palautetaan tai siirretään toiselle viranomaiselle, asiassa perii säädetyn maksun se viranomainen, jolle asia on siirretty. Asian käsittelykustannukset kyseisessä tuomioistuimessa ovat monesti vähäisiä. Jos asia ratkaistaan tuomioistuimessa joltakin osin ja siirretään joltakin osin toiselle viranomaiselle, maksu peritään täysimääräisenä.

6 §. Maksuttomat suoritteet. Pykälässä säädettäisiin maksuttomista asiaryhmistä.

Pykälän 1 kohdan mukaan oikeudenkäyntimaksua ei perittäisi yksityishenkilön vireille panemissa sosiaalihuoltolaissa eikä terveydenhuoltolaissa tarkoitettua palvelua tai etuutta koskevissa asioissa. Sosiaalihuoltolaissa tarkoitettuja etuuksia ovat esimerkiksi toimeentulotuki ja kunnan myöntämät sosiaaliavustukset. Palvelut on lueteltu sosiaalihuoltolain 17 §:ssä. Niitä ovat esimerkiksi kotipalvelut, asumispalvelut, laitoshuolto, perhehoito, kehitysvammaisten erityishuolto, vammaisuuden perusteella järjestettävät palvelut ja tukitoimet sekä omaishoidon tuki.

Asiaryhmä säädettäisiin maksuttomaksi sen luonteen vuoksi: asioissa on usein kyse vähäraisten ihmisten välttämättömään perusturvaan liittyvistä sosiaalihuollon etuuksista ja kunnan peruspalveluista.

Voimassa olevan tuomioistuinmaksulain 6 §:n 1 momentin 4 kohdassa maksuttomiksi on säädetty korkeimman hallinto-oikeuden ja hallinto-oikeuden käsittelemät sosiaalasiat. Sosiaali- ja terveysasiat liittyvät lainsäädännössä yhteen yhtä tiiviimmin, joten niitä ei nähdä perustelluksi käsitellä keskenään eri tavoin tuomioistuinmaksulaissa. Terveystuolitoilaissa tarkoitettua palvelua tai etuutta koskevien valitusasioiden maksuttomaksi saattaminen ei olisi iso maksuttomuuskategorian laajennus, koska sellaisia terveydenhuoltoa koskevia asioita, joista tehdään valituskelpoisia hallintopäätöksiä, on melko vähän. Käytännössä sosiaaliasiat-termin on usein katsottu kattavan myös terveydenhuoltoasiat, jolloin niistä valittamisesta ei ole peritty maksua. Terveystuolitoilaasiat olisivat vastaisuudessaakin maksullisia.

Koska maksuttomuus olisi voimassa olevasta laista poiketen rajattu koskemaan tietyissä laeissa säädettyjä palveluja ja etuuksia, esimerkiksi päivähoitoa koskevan valitusasian käsittely olisi maksullista. Maksuttomuus ei koskisi myöskään sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksuja.

Sosiaali- tai terveyspalvelua tai -etuutta koskevat valitusasiat käsiteltäisiin maksutta vain silloin, kun vireillepanijana on yksityishenkilö. Maksullisiksi muuttuisivat näin ollen esimerkiksi kuntien välisiä keskinäisiä korvauksia koskevat hallintoriita-asiat sosiaaliasioissa. Yhteisöjen vireille panemien asioiden maksuttomalle käsittelylle ei ole perusteita. Tiettyjen viranomaisten maksuvapautuksesta säädettäisiin lain 9 §:ssä.

Maksuttomien sosiaali- ja terveysasioiden määrittelyyn on syytä palata uudelleen, kun eduskunnan käsittelyssä parhaillaan oleva sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisen uudistus toteutuu.

Erikseen säädettäisiin sosiaalietuuksia koskevien asioiden käsittelystä maksutta vakuutus-oikeudessa. Pykälän 2 kohdassa säädettäisiin maksuttomiksi yksityishenkilöiden vakuutus-oikeudessa vireille panemat valitusasiat, joissa on kyse oikeudesta etuuteen, etuuden suuruudesta tai etuuden takaisinperinnästä. Etuudella tarkoitetaan kaikkia vakuutus-oikeudessa sovellettavien toimeentuloturvaetuslakien nojalla myönnettäviä etuuksia. Varsinaisten toimeentuloturvaetuuslakien lisäksi etuus-käsite kattaisi myös erilaiset avustus- tai vahingonkorvaustyyppiset etuudet.

Maksuttomuus ei kuitenkaan koskisi sellaisia yksityishenkilöiden valitusasioita, joissa ei ole kyse vireillepanijan välittömästä etuudesta. Välittömästä etuudesta ei ole kyse silloin, kun yksityishenkilö valittaa työnantajan, yrittäjän tai ammatin- tai elinkeinonharjoittajan ominaisuudessa. Yksityishenkilö voi esimerkiksi harjoittaa taloudellista toimintaa, joka tulee vakuuttaa yrittäjien eläkelain nojalla. Myös näistä vakuutusmaksuista on mahdollista valittaa vakuutus-oikeuteen. Maksullisiksi ehdotettavat asiat voivat koskea esimerkiksi vakuuttamisvelvollisuutta, vakuutusmaksun perustetta, vakuutusmaksun

suuruutta tai sen maksuunpanoa. Näissä asioissa ei ole kyse välittömästi toimeentulo-turvaetuutta koskevasta asiasta vaan sen tyyppisistä elinkeinotoimintaan liittyvistä maksuista, joita koskevat tuomioistuinasiat ovat muutoinkin oikeudenkäyntimaksun alaisia.

Koska maksuttomuus koski vain valitusasioita, päätöksen poistamista koskevia asioita ei käsiteltäisi maksutta silloinkaan, kun vireillepanijana on yksityishenkilö. Vakuutusoi-keus on toimivaltainen poistamaan vakuutusoi-keuden tai muutoksenhakulautakunnan lainvoimaisen päätöksen. Näissä asioissa on käytännössä kysymys lainvoimaisten pää-tösten purkamisesta eli ylimääräisestä muutoksenhausta.

Muille kuin yksityishenkilöille valittaminen vakuutusoi-keuteen olisi maksullista asiasta riippumatta.

Pykälän 3 kohdan mukaan oikeudenkäyntimaksua ei perittäisi lastensuojelulain mukai-sissa asioissa. Niitä ovat esimerkiksi huostaanotot, kiireelliset sijoitukset ja sijaishuol-topaikan muutokset sekä erilaiset rajoittamistoimet. Asiaryhmä käsitellään maksutta myös voimassa olevan lain mukaan, koska se luetaan sosiaaliasioiden alaan. Asiaryhmän mak-suttomuudesta säädettäisiin nyt erikseen, koska maksuttomuus koski myös muita kuin yksityishenkilöiden vireille panemia asioita. Vireillepanijana lastensuojeluasiassa voi olla esimerkiksi kunta.

Pykälän 4 kohdassa maksutta käsiteltäväksi asiaryhmäksi säädettäisiin yksityishenkilön vireille panemat ulkomaalaislain mukaiset kansainvälistä suojelua koskevat asiat. Asia-ryhmässä on kyse muutoksenhausta Maahanmuuttoviraston turvapaikka-asioissa an-tamiin päätöksiin. Voimassa olevassa laissa maksusta on vapautettu kaikki ulkomaalais-lain mukaiset asiat. Näin laajan maksuvapautuksen ei katsota olevan enää tarpeen, sillä myös kyseisten valitusten kohteena olevat Maahanmuuttoviraston päätökset ovat pääsääntöisesti maksullisia, eivätkä vireillepanijat esimerkiksi kansalaisuus- ja oleskelu-lupa-asioissa ole lähtökohtaisesti vähävaraisia. Vuonna 2014 kansalaisuushakemuksen käsittelymaksu Maahanmuuttovirastossa oli 350–400 euroa ja ensimmäisen oleskelu-lupahakemuksen käsittelymaksu 230–540 euroa. Kansainvälistä suojelua koskevat pää-tökset ovat hakijalle ilmaisia myös Maahanmuuttovirastossa.

Asiaryhmä olisi maksuton vain, jos vireillepanijana olisi yksityishenkilö. Perusteita vi-ranomaisen maksuvapautukselle kansainvälistä suojelua koskevissa asioissa ei ole.

Käytännön syistä maksuttomina katsotaan tarpeelliseksi pitää edelleen yksityishenki-lön velkajärjestelystä annetun lain mukaiset asiat, kuitenkin vain kun velallinen itse on asiassa vireillepanijana. Tästä säädettäisiin pykälän 5 kohdassa. Velkajärjestelyasiat ovat hakemusasioita, mutta jos ne siirretään riitaisina istuntoon, niistä peritään oikeu-denkäyntimaksu. Myös hovioikeudessa niistä peritään oikeudenkäyntimaksu. Maksut koskisivat muita vireillepanijoita kuin velallista, esimerkiksi velkojaa.

Pykälän 6 kohdassa säädettäisiin edelleen maksuttomiksi sakon muuntorangaistusta koskevat asiat. Niissä asianosaiset ovat lähtökohtaisesti varattomia.

Pykälän 7 kohdan mukaan maksua ei edelleenkään perittäisi oikeusapulaissa tarkoitettua oikeusavun myöntämistä koskevissa asioissa, sillä asiaryhmän vireillepanijat ovat yleensä oikeutettuja maksuvapautukseen oikeusapulain nojalla. Sen sijaan oikeudenkäyntiavustajalle maksettavaa palkkiota ja kulukorvausta koskevat asiat muutettaisiin maksullisiksi, koska vastaavanlaista syytä asiaryhmän käsittelemiselle maksutta ei ole.

Pykälän 8 kohdassa säädettäisiin tartuntatautilain, päihdehuoltolain ja mielenterveyslain mukaisten asioiden maksuttomasta käsittelystä. Kyseisissä laeissa on säädetty itsemääräämisoikeuden rajoituksista. Lakien nojalla voidaan tehdä päätös esimerkiksi tahdosta riippumattomaan hoitoon määräämisestä tai eristämisestä.

Pykälän 9 kohdan mukaan hakemusmaksua ei perittäisi pakkokeinolain mukaisissa asioissa. Pakkokeinoasioiden maksuttomasta käsittelystä käräjäoikeudessa säädetään nyt tuomioistuinnmaksuasetuksessa. Käräjäoikeuksien käsittelemiä pakkokeinoasioita ovat vangitseminen, matkustuskielto, hukkaamiskiello, vakuustakavarikko sekä telekuuntelu, televalvontaa ja teknistä tarkkailua koskevat luvat. Koska suurin osa pakkokeinoista kohdistuu vahvasti henkilön itsemääräämisoikeuteen, siitä valittamisen tulisi olla maksutonta. Vireillepanijana pakkokeinoasioissa voi olla pakkokeinon kohteen lisäksi syyttäjä, poliisi, tulli- tai rajaviranomainen, vankilan johtaja tai asianomistaja. Näistä suurin osa olisi maksusta vapautettuja ehdotetun lain 9 §:n nojalla.

Pykälän 10 kohdan mukaan siviilipalveluslain mukaiset asiat käsiteltäisiin edelleen maksutta, koska myös varusmiespalvelukseen liittyvistä päätöksistä voi valittaa maksutta. Varusmiespalvelukseen liittyvistä asioista ei voi valittaa tuomioistuimeen, vaan muutoksenhakuviranomaisena asevelvollisuusasioissa toimivan kutsunta-asiain keskuslautakunnan päätökset ovat lopullisia.

Pykälän 11 kohdan mukaan yleisiä vaaleja ja saamelaiskäräjien vaaleja koskevat asiat käsiteltäisiin maksutta. Kansalaisten osallistumisoikeuksien käyttöön ei lähtökohtaisesti tulisi liittyä maksuja. Vaaleja koskevat valitusasiat koskevat joko vaalien tuloksen vahvistamista tai äänioikeusrekisteriä.

Voimassa olevan lain 6 §:n 1 momentin 4 kohdan mukaan vaaleja koskevat asiat käsitellään maksutta. Ehdotettu lainkohta olisi sanamuodoltaan täsmällisempi kuin voimassa oleva lainkohta. Yleisiä vaaleja ovat eduskuntavaalit, presidentinvaali, europarlamenttivaalit, kunnallisvaalit, Ahvenanmaan maakuntapäivävaalit ja Ahvenanmaan kunnallisvaalit. Maksuttomuutta ei ole perusteltua ulottaa muihin kuin ehdotetussa lainkohdassa tarkoitettuihin vaaleihin.

Pykälän 12 kohdassa säädettäisiin voimassa olevan lain tavoin, ettei oikeudenkäyntimaksua peritä valmiuslain eikä puolustustilalain mukaisissa asioissa. Valmiuslaissa ja

puolustustilalaissa säädetään viranomaisten poikkeuksellisista, yksilön oikeusasemaan merkittävästi puuttuvista toimivaltuuksista erityisen vakavissa kriiseissä.

Selvyyden vuoksi pykälän 13 kohdassa säädettäisiin edelleen maksuttomaksi niiden asioiden käsittely, joiden käsittely tuomioistuimessa on muualla laissa säädetty maksuttomaksi.

Voimassa olevassa tuomioistuinmaksulaissa säädetään täytäntöönpanon kieltoa tai keskeyttämistä koskevien asioiden ja oikeudenkäynnin julkisuutta koskevien asioiden maksuttomasta käsittelystä. Näiden asioiden käsittely olisi ehdotettavan lain 2 §:n mukaan edelleen maksutonta, jos ne liittyisivät tuomioistuimessa käsiteltävänä olevaan pääasiaan.

7 §. Maksuvelvolliset. Pykälässä säädettäisiin siitä, kenen on maksettava tuomioistuinmaksu. Pykälä vastaisi asiasisällöltään voimassa olevan lain 5 §:ää. Tarpeettomina nykyisestä pykälästä poistettaisiin virkkeet ”Alistusasiassa maksuvelvollinen on se, jonka menettelystä alistus on aiheutunut” ja ”Muutoksenhakuasiassa maksuvelvollinen on muutoksenhakija tai hänen sijaansa tullut”. Poistoilla ei ole tarkoitus muuttaa oikeustilaa.

Maksulliset alistusasiat tulevat vireille yleensä sen takia, että asianosainen ei hyväksy tietyn elimen tai viranomaisen päätöstä asiassa, jolloin asia joudutaan alistamaan tuomioistuimen vahvistettavaksi. Maksuvelvollinen on silloin se taho, joka on halunnut alistaa päätöksen tuomioistuimen vahvistettavaksi. Niissä alistusasioissa, jotka viranomaisen siirtää tuomioistuimen vahvistettavaksi, asianosaisella ei ole maksuvelvollisuutta.

Järjestelmän yksinkertaisuuden vuoksi maksut perittäisiin 3 momentin mukaan edelleen kaikilta vireillepanijoilta yhteisesti, vaikkakin monissa asiaryhmissä tuomioistuimen työmäärä saattaa kasvaa olennaisesti, jos asialla on monta vireillepanijaa. Toisaalta se, että yhdessä asiassa on monta vireillepanijaa, helpottaa työmäärää verrattuna siihen, että kaikki laittaisivat asian vireille erikseen.

Myös ehdotettavan pykälän 4 momentti vastaa nykysääntelyä. Maksuvelvolliset vastaavat maksusta yhteisvastuullisesti. Yhden asianosaisen maksuvapautus ei vähennä muiden maksuvelvollisuutta. Vaikka kahdesta vireillepanijasta toinen olisi oikeusapupäätöksen nojalla vapautettu käsittelymaksuista, toisen olisi maksettava täysi maksu.

8 §. Maksusta vapauttaminen. Pykälässä säädettäisiin henkilöön ja hänen varallisuustilanteeseensa liittyvistä maksuvapautuksista. Pykälän 1 momentissa olisi viittaus oikeusapulakiin, jonka nojalla viranomaisten käsittelymaksuista vapautetun ei tarvitse suorittaa tuomioistuinmaksua. Asianosaiset olisi edelleen vapautettu käsittelymaksusta myös niissä asioissa, joissa heidät on muualla laissa vapautettu suorittamasta maksuja viranomaisen toimenpiteistä.

Kaikilla niillä, jotka olisivat oikeutettuja oikeusapuun ilman omavastuuta, ei ole oikeusapupäätöstä. Tarkoitus ei kuitenkaan ole, että tuomioistuinmaksujen nostaminen johdtaa siihen, että aiempaa useampi hakee oikeusaputoimistolta oikeusapupäätöksen. Sen vuoksi pykälän 2 momentissa säädettäisiin, että jos maksun periminen olisi ilmeisen kohtuutonta maksuvelvollisen taloudellisen aseman tai muiden olosuhteiden vuoksi, viranomainen tai maksun määräävä virkamies voisi yksittäistapauksessa määrätä, ettei maksua peritä. Maksun perimättä jättäminen voisi tulla kyseeseen esimerkiksi tapauksessa, jossa vireillepanija ei ole hakenut oikeusapua, mutta olisi esittämiensä selvityksen perusteella siihen taloudellisen tilanteensa vuoksi ilmeisesti oikeutettu, jos sitä hakisi. Asian tulisi koskea henkilön omaa etua tai oikeutta. Harkinnassa tulisi ottaa huomioon myös asian tärkeys ja siihen liittyvä oikeussuojan tarve. Esimerkiksi asian intressin pienuus ei olisi peruste jättää maksua perimättä, koska tällaisen asian saataminen tuomioistuimen ratkaistavaksi ei yleensä ole erityisen tärkeää.

Maksun perimättä jättämisen edellytyksenä ei olisi, että asianosainen on pyytänyt sitä. Maksun määrääjällä ei kuitenkaan olisi velvollisuutta hankkia tietoa asianosaisen taloudellisesta tilanteesta oma-aloitteisesti eikä selvittää asianosaisen taloudellista asemaa asiakirjoista ilmenevää laajemmin.

9 §. *Viranomaisten ja eräiden muiden vapauttaminen maksuista.* Pykälässä säädettäisiin viranomaisten ja eräiden muiden tahojen asemaan perustuvasta maksuvapautuksesta.

Pykälän 1 momentin 1 kohdan nojalla maksusta vapautettuja olisivat oikeudenhoidollisista syistä poliisi-, esitutkinta-, syyttäjä- ja ulosottoviranomaiset. Muut oikeusministeriön hallinnonalan viranomaiset olisivat voimassa olevasta laista poiketen tuomioistuimissa maksuvelvollisia. Esitutkintatyötä suorittavat poliisin lisäksi tulliviranomaiset ja rajavartiolaitosviranomaiset. Poliisi olisi edelleen maksuista vapaa muutoinkin kuin toimissaan esitutkintaviranomaisena. Syyttäjän maksuvapautuksen vuoksi myöskään rikosasian asianomistaja ei olisi maksuvelvollinen ensimmäisessä tuomioistuinsteossa asioissa, joita syyttäjä ajaa.

Momentin 2 ja 3 kohtien nojalla maksuvapautus koskisi samoja valvovia viranomaisia kuin voimassa olevan lainkin nojalla: valtion ja kunnan ympäristö- ja terveydensuojeluviranomaisia näiden hoitaessa laissa säädettyä valvontatehtävää ja valtion ja kunnan viranomaisia näiden hoitaessa vesilaisissa säädettyä valvontatehtävää sekä työsuojeluviranomaisia asioissa, jotka koskevat työsuojelua. Lakisäätteistä valvontatehtävää hoitavan viranomaisen toimintaa ei ole perusteita kuormittaa tuomioistuinmaksuin.

Momentin 4 kohdan mukaan oikeudenkäyntimaksua ei perittäisi työsuojeluvaltuutetun vireille panemissa työtuomioistuimesta annetun lain 1 §:n 3 momentin mukaisissa asioissa. Työtuomioistuinlain 1 §:n 3 momentin mukaan työtuomioistuin käsittelee ja ratkaisee työehtosopimuksen yleissitovuuden vahvistamisesta annetun lain (56/2001) 9 §:ssä tarkoitetun valituksen työehtosopimuksen yleissitovuudesta ja työneuvostosta

ja eräistä työsuojelun poikkeusluvista annetun lain (400/2004) 13 §:ssä tarkoitetun valituksen työneuvoston oikaisuvaatimukseen antamasta päätöksestä. Työsuojeluvaltuutettu voi käytännössä olla vireillepanijana jälkimmäisenä mainitussa asiaryhmässä. Näissä asioissa on yleensä kyse työaikalain 36 §:n mukaisista poikkeusluvista, jotka koskevat työvuoroluettelon laatimista. Olisi kohtuutonta, että työsuojeluvaltuutetun maksettavaksi tulisi oikeudenkäyntimaksu, kun hän toimii työsuojeluasiassa vireillepanijana asemansa puolesta. Esimerkiksi työnantajan taikka työntekijöiden tai työnantajien järjestön vireille panemissa tämän asiaryhmän asioissa perusteita maksuttomuudelle ei ole.

Valvonta-asioihin rinnastettavia ovat kuluttaja-asiamiehen ajamat kuluttajansuojalain mukaiset asiat markkinaoikeudessa. Niiden maksuttomuudesta säädettäisiin pykälän 1 momentin 5 kohdassa. Kuluttaja-asiamies tuo markkinaoikeuteen yleisesti merkittäviä asioita. Voimassa olevan lain 6 §:n 1 momentin 5 kohdassa kaikki kuluttajansuojalain mukaiset asiat on säädetty markkinaoikeudessa maksuttomiksi.

Momentin 6 kohdan mukaan maksujen suorittamisesta olisi vapaa työttömyysturvasiames vakuutusoikeudessa. Työttömyysturva-asiamiehellä on itsenäinen valitusoikeus työttömyysturva-asioissa. Työttömyysturva-asiamiehen tehtävänä on valvoa työttömyysturva-asioissa tehtävien päätösten lainmukaisuutta ja tässä tarkoituksessa tarvittaessa valittaa vakuutusoikeuteen saakka. Työttömyysturva-asiamiehen vireille panemien asioiden maksuttomuudesta on tarpeen säätää erikseen, koska muiden kuin yksityishenkilöiden vireille panemissa vakuutusoikeuden asioissa ehdotetaan otettavaksi käyttöön oikeudenkäyntimaksu. Työttömyysturva-asiamiesten valituksia ratkaistaan vakuutusoikeudessa vuosittain muutamia.

Momentin 7 kohta vastaisi voimassa olevan tuomioistuinmaksulain 7 §:n 1 momentin 4 kohdassa olevaa säännöstä muuten, mutta sosiaalasioita hoitavat kunnalliset viranomaiset eivät olisi enää maksujen suorittamisesta vapaita sosiaalitoimen asioissa. Lapsen huoltoa koskevat asiat olisivat kuitenkin edelleen maksuttomia kunnallisille viranomaisille. Kunnallinen viranomainen voi panna vireille lapsen huoltoa koskevan asian tuomioistuimessa esimerkiksi jos lapsi on jäänyt ilman huoltajaa.

Lisäksi viranomaiset olisivat vapautettuja maksuista holhoustointa ja lähestymiskieltoa koskevissa asioita.

Momentin 8 kohdan mukaan holhousviranomaiset eli maistraatti ja Ahvenanmaan valtionvirasto olisivat edelleen maksusta vapaita holhustoimen asioissa.

Pykälän 2 momentissa todettaisiin nykyisin tavoin, että vieraan valtion viranomaiset, kansalaiset ja oikeushenkilöt sekä kansainväliset toimielimet ovat vapaita maksujen suorittamisesta asioissa, joita käsitellään soveltaen kansainvälistä oikeusapua tai täytäntönpäntöä koskevia sopimuksia ja säännöksiä.

10 §. Asian lopputuloksen vaikutus. Pykälässä säädettäisiin tapauksista, joissa asian ratkaisu vaikuttaa maksun perimiseen.

Pykälän 1 kohdan mukaan oikeudenkäyntimaksua ei perittäisi, jos tuomioistuin muuttaa ulosottomiehen päätöstä muutoksenhakijan eduksi. Voimassa olevan lain 7 §:n 1 momentin 7 a kohdan mukaan maksuvapautus koskee vain käräjäoikeutta, nyt se laajenisi hovioikeuteen ja korkeimpaan oikeuteen.

Pykälän 2 kohdan mukaan oikeudenkäyntimaksua ei perittäisi, jos muutoksenhaku-tuomioistuin muuttaa rikosasiassa alemman tuomioistuimen ratkaisua muutoksenhakijan eduksi. Vastaava säännös on voimassa olevan tuomioistuinmaksulain 6 §:n 1 momentin 6 a kohdassa. Valituksenalaisen ratkaisun muuttaminen muutoksenhakijan eduksi tarkoittaa esimerkiksi rangaistuksen, korvausvelvollisuuden tai muun seuraamuksen pienentämistä tai poistamista. Yksinomaan perustelujen muuttaminen ei vapauta maksuvelvollisuudesta.

Pykälän 3 kohdan mukaan oikeudenkäyntimaksua ei perittäisi, jos hallinto-oikeus, korkein hallinto-oikeus tai vakuutus-oikeus muuttaa valituksenalaista päätöstä muutoksenhakijan eduksi. Ehdotettu säännös vastaa voimassa olevan lain 7 §:n 1 momentin 8 ja 9 kohtia muuten, mutta voimassa olevan lain mukaan korkeimmassa hallinto-oikeudessa asian ratkaisusta johtuva maksuttomuus koskee vain veroa ja julkista maksua koskevia päätöksiä.

Veroasiassa annettua ennakkoratkaisua koskevassa muutoksenhakuasiassa maksu perittäisiin kuitenkin riippumatta asian lopputuloksesta. Nykyisin maksullisuus lopputuloksesta riippumatta koskee vain korkeimmassa hallinto-oikeudessa käsiteltäviä keskusverolautakunnan antamista ratkaisuista tehtyjä valituksia. Nyt samaa periaatetta ehdotetaan sovellettavan hallinto-oikeudessa ja korkeimmassa hallinto-oikeudessa kaikissa ennakkoratkaisuja koskevissa veroasioissa.

Vakuutus-oikeus on tarpeen lisätä säännökseen, koska maksut otettaisiin esityksen mukaan käyttöön myös siellä.

Säännösmuutoksilla tehtäisiin entistä selkeämmäksi pääsäännöksi se, että valittajan ei tarvitse maksaa oikeudenkäyntimaksua, kun hänen viranomaispäätöksestä tekemänsä valitus menestyy. Hallintolainkäytössä vastapuoli määrätään korvaamaan juttunsa voitaneen osapuolen oikeudenkäyntikulut vain harvoin, toisin kuin yleisissä tuomioistuimissa. On kohtuullista, ettei oikeudenkäyntimaksu jäisi kuitenkaan hallintotuomioistuimissakaan juttunsa voittavan osapuolen maksettavaksi.

Veroasioissa annetut ennakkoratkaisut, joihin verovelvolliset voivat halutessaan vedota verotusta varsinaisesti toimitettaessa, eivät ole luonteeltaan samanlaisia viranomaispäätöksiä kuin muut hallintotuomioistuinten käsiteltäviksi saatettavat viranomaispäätökset. Niin Verohallinnon kuin keskusverolautakunnankin antamat ennako-

ratkaisut ovat maksullisia niiden sisällöstä riippumatta, ja samaa periaatetta sovellettaisiin myös tuomioistuimissa.

Markkinaoikeudessa ei nähdä tarpeelliseksi säätää asian lopputuloksesta riippuvaa maksuvapautusta, vaikka oikeudenkäynnissä markkinaoikeudessa sovelletaankin hallintolainkäyttölakia. Markkinaoikeudessa asian hävinnyt osapuoli määrätään yleensä korvaamaan vastapuolen oikeudenkäyntikulut, jos vastapuoli sitä vaatii. Oikeudenkäyntikulut pitävät sisällään mahdollisen oikeudenkäyntimaksun. Työtuomioistuimessa asiansa hävinnyt voidaan työtuomioistuinlain 33 a §:n mukaan velvoittaa korvaamaan vastapuolen oikeudenkäyntikulut kokonaan tai osaksi. Milloin asian epäselvyyden vuoksi asianosaisilla on ollut perusteltua aihetta oikeudenkäyntiin, voidaan määrätä, että he saavat pitää oikeudenkäyntikulunsa vahinkonaan.

11 §. Maksun määrääminen. Pykälässä säädettäisiin menettelystä maksun määräämisessä. Se vastaisi voimassa olevan tuomioistuinmaksulain 9 §:ää. Maksun määräisi asian ratkaisija, esittelijä, pöytäkirjanpitäjä, toimituskirjan antaja tai muu tehtävään määrätty virkamies. Joustava säännös antaisi mahdollisuuden päättää maksun määrääjästä kussakin tuomioistuimessa tarkoituksenmukaisimmalla tavalla. Käytännössä maksun määrääjästä on voitu päättää esimerkiksi tuomioistuimen työjärjestyksellä.

Pykälän 2 momentissa olisi viittaus hallintolain säännöksiin asia- ja kirjoitusvirheen korjaamisesta. Maksun määräämisessä todettu virhe voitaisiin korjata noudattaen, mitä hallintolain 8 luvussa säädetään asia- ja kirjoitusvirheen korjaamisesta.

12 §. Maksua koskeva muutoksenhaku. Pykälä vastaisi asiasisällöltään voimassa olevan tuomioistuinmaksulain 10 §:ää. Siihen ei kuitenkaan otettaisi säännöksiä, jotka ovat päällekkäisiä hallintolain tai hallintolainkäyttölain kanssa, vaan viitattaisiin näihin yleislakeihin.

Maksun määräämistä koskevaan päätökseen saisi vaatia oikaisua siten, kuin hallintolaissa säädetään. Yleiset säännökset oikaisuvaatimusmenettelystä ovat hallintolain 7 a luvussa. Oikaisuvaatimus olisi hallintolain yleissäännöksestä poiketen tehtävä kuuden kuukauden kuluessa maksun määräämisestä, mikä vastaa voimassa olevassa tuomioistuinmaksulaissa olevaa määräaikaa.

Oikaisuvaatimukseen annettuun päätökseen saisi hakea muutosta valittamalla hallinto-oikeuteen siten kuin hallintolainkäyttölaissa säädetään. Hallintolainkäyttölain 22 §:n mukaan valitus on tehtävä 30 päivän kuluessa päätöksen tiedoksisaannista. Lain 12 §:ssä on säännökset toimivaltaisesta hallinto-oikeudesta.

Hallinto-oikeuden päätöstä koskeva valituskielto säilytettäisiin. Maksua koskevissa päätöksissä on kyse oikeudellisesti yksinkertaisista asioista, jotka eivät ole taloudellisesti erityisen merkittäviä. Oikeusturvan kannalta riittävänä voidaan edelleen pitää oikaisuvaatimusmenettelyä ja mahdollisuutta valittaa hallinto-oikeuteen.

Ehdotettu muutoksenhakusäännös vastaa valtion maksuperustelakiin esitettyä (HE 230/2014) muutoksenhakusäännöstä.

Pykälän 2 momentti vastaisi voimassa olevan tuomioistuinmaksulain 10 §:n 2 momenttia. Kohtuuttomuusperusteella yksittäistapauksessa tehtyyn maksuvapautuspäätökseen ei saisi vaatia oikaisua eikä hakea muutosta, koska kohtuullisuusarvioinnissa on tarkoitus jättää viranomaiselle harkintavaltaa poiketa yksittäistapauksissa lain yleisistä säännöksistä maksuvelvollisen hyväksi.

13 §. Maksujen perintä ja kokonaiskustannusten laskeminen. Pykälässä säädettäisiin maksun maksamisajankohdasta. Maksut perittäisiin suoritteen valmistumisen jälkeen.

Muuten maksujen perintään sovellettaisiin valtion maksuperustelakia ja sen nojalla annettuja säännöksiä. Asetusmaksuja säädettäessä suoritteen tuottamisesta aiheutuvat kokonaiskustannukset laskettaisiin maksuperustelain 12 §:n nojalla annetun maksuperusteasetuksen mukaisesti.

14 §. Ulosottokelpoisuus. Laissa olisi viittaus verojen ja maksujen täytäntöönpanosta annettuun lakiin, jonka mukaan julkinen maksu on suoraan ulosottokelpoinen. Oikeudenkäyntimaksut ja muut tuomioistuinten suoritteista perimät maksut ovat julkisia maksuja. Kyseisen lain 1 §:n 1 momentin 2 kohdan mukaan myös muu julkisoikeudellinen saatava on suoraan ulosottokelpoinen, jos lailla niin säädetään. Muita julkisoikeudellisia saatavia ovat esimerkiksi voimassa olevassa tuomioistuinmaksuasetuksessa säädetyt kuulutuskustannukset. Suoraan ulosottokelpoiset saatavat voidaan periä ilman tuomiota tai päätöstä.

15 §. Voimaantulo. Laki ehdotetaan tulemaan voimaan aikaisintaan kolmen kuukauden kuluttua siitä, kun eduskunta on sen hyväksynyt. Lailla kumottaisiin tuomioistuinten ja eräiden oikeushallintoviranomaisten suoritteista perittävistä maksuista annettu laki ja sen nojalla annettu valtioneuvoston asetus tuomioistuinten ja eräiden oikeushallintoviranomaisten suoritteista perittävistä maksuista (1057/2013).

Siirtymävaihetta varten säädettäisiin, että sellaisen asian käsittelystä, joka on tullut vireille asianomaisessa viranomaisessa ennen lain voimaantuloa, peritään käsittelymaksu sen suuruisena kuin siitä oli säädetty perittäväksi maksua asian vireille tullessa voimassa olleiden säännösten mukaan, joko tuomioistuinmaksulaissa tai -asetuksessa. Vastaavasti meneteltäisiin muiden suoritteiden suhteen, joiden maksuperuste on syntynyt ennen lain voimaantuloa. Muilla suoritteilla tarkoitetaan esimerkiksi toimituskirjoja, joiden maksuista on säädetty tuomioistuinmaksuasetuksessa.

7.2 Laki hallinto-oikeuslain muuttamisesta

Hallinto-oikeuslain 12 a §:ssä olevaa viittaussäännöstä tuomioistuinmaksulakiin ehdotetaan muutettavan. Muutos on puhtaasti tekninen.

7.3 Laki riita-asioiden sovittelusta ja sovinnon vahvistamisesta yleisissä tuomioistuimissa annetun lain muuttamisesta

Riita-asioiden sovittelusta ja sovinnon vahvistamisesta yleisissä tuomioistuimissa annetun lain 28 §:ssä olevaa viittaussäännöstä tuomioistuinmaksulakiin ehdotetaan muutettavan. Muutos on puhtaasti tekninen.

8 Tarkemmat säännökset ja määräykset

Ehdotettavan tuomioistuinmaksulain 4 §:ssä on valtuutus säätää oikeusministeriön asetuksella tuomioistuimessa hakemuksesta vireille tulevien asioiden käsittelymaksuista. Maksut voisivat olla enintään suoritteen tuottamisesta valtiolle aiheutuvien keskimääräisten kokonaiskustannusten suuruisia. Pykälässä annettaisiin valtuutus säätää asetuksella myös hakemusmaksun jättämisestä perimättä tietyin perustein.

Valtuutussäännöksen nojalla on tarkoitus antaa oikeusministeriön asetus tuomioistuinmaksuista. Voimassa oleva valtioneuvoston asetus tuomioistuinten ja eräiden oikeushallintoviranomaisten suoritteista perittävistä maksuista kumoutuisi samalla, kun nyt voimassa oleva tuomioistuinten ja eräiden oikeushallintoviranomaisten suoritteista perittävistä maksuista annettu laki kumottaisiin.

Lisäksi ehdotettavan lain 3 §:n 5 momentissa on valtuutus tarkistaa oikeusministeriön asetuksella oikeudenkäyntimaksujen suuruus kolmivuotiskausittain.

Muista tuomioistuinten perimistä maksuista ja syyttäjälaitoksen maksuista säädettäisiin valtion maksuperustelain nojalla annettavassa oikeusministeriön asetuksessa.

9 Voimaantulo

Lait ehdotetaan tuleviksi voimaan vuoden 2016 alkupuolella, kuitenkin aikaisintaan kolmen kuukauden kuluttua niiden hyväksymisestä. Lakien hyväksymisen jälkeen ennen niiden voimaantuloa on varattava aikaa maksujärjestelmän muutoksista tiedottamiselle sekä vakuutusosoikeuden maksujärjestelmän käytännön organisoinnille.

10 Suhde perustuslakiin ja säätämisyjärjestys

Perustuslain 21 §:n mukaan jokaisella on oikeus saada asiansa käsitellyksi asianmukaisesti ja ilman aiheetonta viivytystä lain mukaan toimivaltaisessa tuomioistuimessa tai muussa viranomaisessa sekä oikeus saada oikeuksiaan ja velvollisuuksiaan koskeva päätös tuomioistuimen tai muun riippumattoman lainkäyttöelimen käsiteltäväksi. Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan mukaan jokaisella on oikeus kohtuullisen ajan kuluessa oikeudenmukaiseen ja julkiseen oikeudenkäyntiin laillisesti perustetussa riippumattomassa ja puolueettomassa tuomioistuimessa silloin, kun päätetään hänen oikeuksistaan ja velvollisuuksistaan tai häntä vastaan nostetusta rikossyytteestä.

Ehdotettuja oikeudenkäyntimaksuja voidaan arvioida edellä mainittuja, oikeuteen pääsyä koskevia perustuslain säännöksiä ja ihmisoikeussopimuksen määräyksiä vasten.

EIT:n ratkaisukäytäntöä on selostettu edellä jaksossa 2.2.6. EIT on todennut, että oikeus päästä tuomioistuimeen ei ole ehdoton, vaan valtio voi rajoittaa tätä oikeutta valitsemillaan keinoilla taatakseen tehokkaan pääsyn tuomioistuimeen. Tuomioistuimeen pääsulle voidaan asettaa myös taloudellisia rajoituksia. Rajoituksilla täytyy kuitenkin olla hyväksyttävä tavoite, ja käytettyjen keinojen tulee olla oikeassa suhteessa tavoitteisiin. Etukäteen vaaditulla maksulla on katsottu olleen hyväksyttävä tarkoitus, kun sillä on esimerkiksi pyritty välttämään asioiden ruuhkautuminen tuomioistuimessa ja estämään viivytystarkoituksessa tehdyt valitukset sekä samalla varmistamaan hyvä oikeudenhoito.

EIT on katsonut oikeuteen pääsyä koskevaa 6 artiklaa rikutun, kun etukäteen vaadittu maksu on ollut niin suuri suhteessa valittajan taloudelliseen asemaan, että sen vaatiminen ennakoon on muodostanut tosiasiallisen esteen päästä oikeuteen. Esimerkiksi siviiliasioissa vaaditut 2 400 ja 24 000 euron oikeudenkäyntimaksut eivät EIT:n näkemyksen mukaan vielä automaattisesti olleet vastoin 6 artiklaa, mutta koska jälkimmäinen vastasi vuoden keskipalkkaa (Puolassa), se oli suhteessa asianomistajan taloudelliseen asemaan kohtuuton.

Nyt ehdotettavat oikeudenkäyntimaksut eivät ole EIT:n ratkaisukäytännön valossa korkeita. Maksujärjestelmän uudistamisen taustalla on samankaltaisia syitä, jotka EIT on katsonut hyväksyttäväksi tarkoitukseksi maksujen perinnässä myös etukäteen.

Perustuslakivaliokunta korosti lausunnossaan (PeVL 29/2014 vp) oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin ja asioiden viivytyksettömään käsittelyyn liittyvien perusoikeuksien merkitystä oikeusvaltion kulmakivinä. Jokaisen tulee saada asiansa asianmukaisesti tutkituksi tuomioistuimessa tai muussa viranomaisessa kohtuullisessa ajassa ja kohtuullisin kustannuksin. Niin yksityishenkilöiden kuin yritystenkin tulee oikeusvaltiossa

pystyä saattamaan asiansa oikeuden tutkittaviksi ilman pelkoa kohtuuttomista kustannuksista tai viivästyksistä.

Nyt ehdotettavia maksuja ei ole pidettävä kustannusten kohtuullisuutta edellyttävän kannan vastaisina. Maksujen lisääntyvä ohjausvaikutus on omiaan tukemaan viivytyksettömyystavoitteen toteutumista. Ehdotetut maksutasot ohjaavat asianosaisia mahdollisesti harkitsemaan aiempaa tarkemmin asian vientiä tuomioistuimeen, ja ne, joille maksu olisi tosiasiallinen este päästä oikeuteen, vapautetaan maksun suoritusvelvollisuudesta ehdotettavan lain 8 §:n nojalla.

Edellä mainituilla perusteilla esityksen ei katsota olevan ristiriidassa perustuslain 21 §:ssä turvatun oikeuteen pääsyn kanssa. Laki voidaan näin ollen hyväksyä tavallisen lain säätämisjärjestyksessä.

LAKIEHDOTUKSET

1.

Tuomioistuinmaksulaki

Eduskunnan päätöksen mukaisesti säädetään:

1 § *Soveltamisala*

Tässä laissa säädetään tuomioistuinten oikeudenkäynti- ja hakemusmaksuista.

2 § *Oikeudenkäyntimaksu ja hakemusmaksu*

Tämän lain mukaan peritään oikeudenkäyntimaksuja ja hakemusmaksuja korvauksena asian käsittelystä ja suoritetuista toimenpiteistä.

Maksu sisältää korvauksen asiassa annettavasta ratkaisun tai välipäätöksen sisältävästä toimituskirjasta. Lisäksi maksu sisältää korvauksen muusta asian käsittelyyn liittyvästä viranomaisen toimenpiteestä, jollei siitä perittävistä maksusta tai kustannusten korvauksesta ole erikseen säädetty.

Oikeudenkäyntimaksu sisältää korvauksen asiaan liittyvästä sovittelusta sekä pääasiaan liittyvän täytäntöönpanon kieltoa tai keskeyttämistä koskevan asian käsittelystä.

3 § *Oikeudenkäyntimaksun suuruus*

Riita-, rikos- ja muutoksenhakuasian, ylimääräistä muutoksenhakua koskevan asian sekä hallinto-oikeudessa ja käräjäoikeudessa myös muun lainkäyttöasian käsittelystä peritään oikeudenkäyntimaksua seuraavasti:

Tuomioistuin	euroa
korkein oikeus	500
korkein hallinto-oikeus	500
hovioikeus	500

– rikosasia, lähestymiskieltoasia ja ulosottokaaren mukainen muutoksenhakuasia sekä asia, jossa sovinto ei ole sallittu	250
hallinto-oikeus	250
käräjäoikeus	
– riita-asia	500
– rikosasia, lähestymiskieltoasia ja ulosottokaaren mukainen muutoksenhakuasia sekä asia, jossa sovinto ei ole sallittu	250
– yksipuolisella tuomiolla ratkaistu oikeudenkäymiskaaren 5 luvun 3 §:n mukainen riita-asia, jota koskevat tiedot on toimitettu suoraan käräjäoikeuden tietojärjestelmään	65
– muu yksipuolisella tuomiolla ratkaistu oikeudenkäymiskaaren 5 luvun 3 §:n mukainen riita-asia	86
työtuomioistuin	2 000
markkinaoikeus	2 000
vakuutusoikeus	500

Jos markkinaoikeudessa käsiteltävässä julkisia hankintoja koskevassa asiassa hankinnan arvo on vähintään 1 miljoona euroa, käsittelymaksu on 4 000 euroa. Jos hankinnan arvo on vähintään 10 miljoonaa euroa, käsittelymaksu on 6 000 euroa.

Yksityishenkilön oikeudenkäyntimaksu markkinaoikeudessa ja työtuomioistuimessa on 500 euroa ja vakuutusoikeudessa 250 euroa.

Muutoksenhaussa markkinaoikeuden ratkaisemaan asiaan korkeimmassa oikeudessa ja korkeimmassa hallinto-oikeudessa maksu on samansuuruinen ja määräytyy samojen perusteiden mukaan kuin markkinaoikeudessa.

Edellä säädettyjen maksujen suuruus tarkistetaan kolmivuotiskausittain oikeusministeriön asetuksella rahan arvon muutosta vastaavasti. Maksujen suuruudet pyöristetään lähimpään täyteen kymmeneen euroon.

Eurooppalaisen maksamismääräysmenettelyn käyttöönotosta annetussa Euroopan parlamentin ja neuvoston asetuksessa (EY) N:o 1896/2006 ja eurooppalaisesta vähäisiin vaatimuksiin sovellettavasta menettelystä annetussa Euroopan parlamentin ja neuvoston asetuksessa (EY) N:o 861/2007 säädettyssä menettelyssä peritään oikeudenkäyntimaksua siten kuin oikeudenkäyntimaksusta riita-asiassa säädetään.

4 §

Hakemusmaksun suuruus

Tuomioistuimessa hakemuksesta vireille tulevien asioiden käsittelymaksuista säädetään oikeusministeriön asetuksella. Maksut voivat olla enintään suoritteiden tuottamisesta valtiolle aiheutuvien keskimääräisten kokonaiskustannusten suuruisia.

Maksu voidaan säätää jätettäväksi kokonaan perimättä, jos siihen on sosiaalisia tai oikeudenhoitoon liittyviä syitä.

Jos hakemusasia siirretään riitaisena istuntokäsittelyyn, maksu peritään kuten riita-asiassa.

5 §

Oikeudenkäyntimaksun perimättä jättäminen eräissä tapauksissa

Jos asian käsittely päättyy käräjäoikeudessa haastetta antamatta muulla kuin oikeudenkäymiskaaren 5 luvun 6 §:ssä tarkoitetulla perusteella, asiassa ei peritä 3 §:ssä säädettyä maksua.

Oikeudenkäyntimaksua ei peritä myöskään, jos ylimääräinen muutoksenhakemus hyväksytään tai asia aineellisia kysymyksiä osaksikaan ratkaisematta palautetaan alemman viranomaisen käsiteltäväksi tai siirretään toimivaltaiselle viranomaiselle.

6 §

Maksuttomat suoritteet

Tämän lain mukaista maksua ei peritä:

- 1) yksityishenkilön vireille panemissa sosiaalihuoltolaissa (710/1982) eikä terveydenhuoltolaissa (1326/2010) tarkoitettua palvelua tai etuutta koskevissa asioissa;
- 2) yksityishenkilön vakuutus oikeudessa vireille panemissa valitusasioissa, jotka koskevat oikeutta etuuteen, etuuden suuruutta tai sen takaisinperintää;
- 3) lastensuojelulain (417/2007) mukaisissa asioissa;
- 4) yksityishenkilön vireille panemissa ulkomaalaislain (301/2004) mukaisissa kansainvälistä suojelua koskevissa asioissa;
- 5) velallisen vireille panemissa yksityishenkilön velkajärjestelystä annetun lain (57/1993) mukaisissa asioissa;
- 6) sakon muuntorangaistusta koskevissa asioissa;
- 7) oikeusapulaissa (257/2002) tarkoitetun oikeusavun myöntämistä koskevissa asioissa;
- 8) tartuntatautilain (583/1986), päihdehuoltolain (41/1986) eikä mielenterveyslain (1116/1990) mukaisissa asioissa;
- 9) pakkokeinolain (806/2011) mukaisissa asioissa;
- 10) siviilipalveluslain (1446/2007) mukaisissa asioissa;
- 11) yleisiä vaaleja eikä saamelaiskäräjien vaaleja koskevissa asioissa;
- 12) valmiuslain (1552/2011) eikä puolustustilalain (1083/1991) mukaisissa asioissa;
- 13) asioissa, joiden käsittely tuomioistuimessa on muualla laissa säädetty maksuttomaksi.

7 §
Maksuvelvolliset

Maksuvelvollinen on asian vireillepanija tai hänen sijaansa tullut. Konkurssi-asiassa maksu peritään konkurssin alettua konkurssipesän varoista. Muiden suoritteiden osalta maksuvelvollinen on suoritteen tilaaja.

Asiassa, jossa vastaaja kirjallisen vastahaasteen nojalla ajaa vastakannetta, peritään maksu kummaltakin osapuolelta erikseen.

Jos yhtä useampi asianosainen saattaa asian käsiteltäväksi samalla kirjelmällä, heiltä peritään vain yksi maksu. Jos tuomioistuimien erottaa eri asianosaisia koskevat asiat erikseen käsiteltäviksi, peritään kustakin näin erotetusta asiasta asianosaiselta maksu erikseen.

Jos saman maksun suorittamisesta on vastuussa kaksi tai useampia maksuvelvollisia, he vastaavat siitä yhteisvastuullisesti. Yhden asianosaisen maksuvapautus ei vähennä muiden asianosaisten maksuvelvollisuutta.

8 §
Maksusta vapauttaminen

Maksua ei peritä oikeusapulain (257/2002) nojalla käsittelymaksuista vapautetuilta eikä muualla laissa viranomaisen toimenpiteistä suoritettavista maksuista vapautetuilta.

Jos maksun periminen olisi ilmeisen kohtuutonta maksuvelvollisen taloudellisen aseman tai muiden olosuhteiden vuoksi, viranomainen tai maksun määräävä virkamies voi yksittäistapauksessa määrätä, ettei maksua peritä.

9 §
Viranomaisten ja eräiden muiden vapauttaminen maksuista

Tämän lain mukaisten maksujen suorittamisesta ovat vapaat:

- 1) poliisi-, esitutkinta-, syyttäjä- ja ulosottoviranomaiset;
- 2) valtion ja kunnan ympäristö- ja terveydensuojeluviranomaiset näiden hoitaessa laissa säädettyä valvontatehtävää sekä valtion ja kunnan viranomaiset näiden hoitaessa vesilaisissa (587/2011) säädettyä valvontatehtävää;
- 3) työsuojeluviranomaiset asioissa, jotka koskevat työsuojelua;
- 4) työsuojeluvaltuutettu työtuomioistuimesta annetun lain (646/1974) 1 §:n 3 momentin mukaisissa asioissa;
- 5) kuluttaja-asiamies kuluttajansuojalain (38/1978) mukaisissa asioissa;
- 6) työttömyysturva-asiamies vakuutusosoikeudessa;
- 7) kunnalliset viranomaiset asioissa, jotka koskevat holhoushoitoa, lapsen huoltoa tai lähestymiskieltoa;
- 8) holhoushoitoa annetun lain (442/1999) 84 §:n 2 ja 3 momentissa mainitut viranomaiset asioissa, jotka koskevat holhoushoitoa.

Lisäksi vieraan valtion viranomaiset, kansalaiset ja oikeushenkilöt sekä kansainväliset toimielimet ovat vapaat maksujen suorittamisesta asioissa, joita käsitellään soveltaen kansainvälistä oikeusapua tai täytäntöönpanoa koskevia sopimuksia ja säännöksiä.

10 §

Asian lopputuloksen vaikutus

Oikeudenkäyntimaksua ei peritä, jos

- 1) tuomioistuin muuttaa ulosottomiehen päätöstä muutoksenhakijan eduksi;
- 2) muutoksenhakutuomioistuin muuttaa rikosasiassa alemman tuomioistuimen ratkaisua muutoksenhakijan eduksi;
- 3) hallinto-oikeus, korkein hallinto-oikeus tai vakuutus-oikeus muuttaa valituksenalaista päätöstä muutoksenhakijan eduksi; veroasiassa annettua ennakkoratkaisua koskevassa muutoksenhakuasiassa maksu peritään kuitenkin riippumatta lopputuloksesta.

11 §

Maksun määrääminen

Maksun määrää asian ratkaisija, esittelijä, pöytäkirjanpitäjä, toimituskirjan antaja tai muu tehtävään määrätty virkamies.

Maksun määräämisessä todettu virhe voidaan korjata noudattaen, mitä hallintolain (434/2003) 8 luvussa säädetään asia- ja kirjoitusvirheen korjaamisesta.

12 §

Maksua koskeva muutoksenhaku

Maksun määräämistä koskevaan päätökseen saa vaatia oikaisua kuuden kuukauden kuluessa maksun määräämisestä siten kuin hallintolaissa (434/2003) säädetään. Oikaisuvaatimukseen annettuun päätökseen saa hakea muutosta valittamalla hallinto-oikeuteen siten kuin hallintolainkäyttölaissa (586/1996) säädetään. Hallinto-oikeuden päätökseen ei saa hakea muutosta valittamalla.

Edellä 8 §:n 2 momentissa tarkoitettuun ratkaisuun ei saa vaatia oikaisua eikä hakea muutosta.

13 §

Maksujen perintä ja kokonaiskustannusten laskeminen

Maksut peritään suoritteen valmistumisen jälkeen.

Muuten maksujen perimisessä sekä suoritteen tuottamisesta aiheutuvien kokonaiskustannusten laskemisessa noudatetaan, mitä valtion maksuperustelain (150/1992) 12 §:n nojalla on säädetty.

14 §
Ulosottokelpoisuus

Tässä laissa tai tämän lain nojalla annetussa asetuksessa säädetyt maksut ja kustannusten korvaukset saadaan periä ilman tuomiota tai päätöstä siinä järjestyksessä kuin verojen ja maksujen täytäntöönpanosta annetussa laissa (706/2007) säädetään.

15 §
Voimaantulo

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 20 .

Tällä lailla kumotaan tuomioistuinten ja eräiden oikeushallintoviranomaisten suoritteista perittävästä maksuista annettu laki (701/1993).

Sellaisen asian käsittelystä, joka on tullut asianomaisessa viranomaisessa vireille ennen tämän lain voimaantuloa, peritään käsittelymaksu sen suuruisena kuin siitä perittävä maksu olisi ollut tämän lain voimaan tullessa voimassa olleiden säännösten mukaan. Sama koskee muita suoritteita, joiden maksuperuste on syntynyt ennen tämän lain voimaantuloa.

2.

Laki
hallinto-oikeuslain 12 a §:n muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti muutetaan hallinto-oikeuslain (430/1999) 12 a §:n 1 momentin 11 kohta, sellaisena kuin se on laissa 102/2014, seuraavasti:

12 a §
Hallinto-oikeuden kokoonpano eräissä asioissa

Hallinto-oikeus on päätösvaltainen myös kokoonpanossa, johon kuuluu kaksi jäsentä, jollei asiassa ratkaistavana olevan kysymyksen laatu edellytä kolmijäsenisen kokoonpanon käyttämistä ja ratkaistavana on muutoksenhakuasia, jossa on kysymys:

11) tuomioistuinmaksulain (/), valtion maksuperustelain (150/1992) tai maksuvapautuslain (529/1980) soveltamisesta;

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 20 .

3.

Laki
riita-asioiden sovittelusta ja sovinnon vahvistamisesta
yleisissä tuomioistuimissa annetun lain 28 §:n muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti muutetaan riita-asioiden sovittelusta ja sovinnon vahvistamisesta yleisissä tuomioistuimissa annetun lain (394/2011) 28 § seuraavasti:

28 §
Maksut

Asian sovittelemista tai sovinnon täytäntöönpanokelpoiseksi vahvistamista tämän lain mukaisesti tarkoittavan hakemuksen tai pyynnön käsittelemisestä perittävistä maksuista säädetään tuomioistuinmaksulaissa (/).

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 20 .

LAGFÖRSLAG

1.

Lag om domstolsavgifter

I enlighet med riksdagens beslut föreskrivs:

1 § *Tillämpningsområde*

I denna lag föreskrivs det om domstolarnas rättegångs- och ansökningsavgifter.

2 § *Rättegångsavgift och ansökningsavgift*

Enligt denna lag tas rättegångsavgifter och ansökningsavgifter ut som ersättning för behandlingen av ett mål eller ärende och för de åtgärder som vidtagits.

I avgiften ingår ersättning för expedition som ges i ett mål eller ärende och som innehåller ett avgörande eller ett uppskovsbeslut. I avgiften ingår även ersättning för andra åtgärder som myndigheten har vidtagit i samband med behandlingen av målet eller ärendet, om det inte föreskrivs särskilt om avgift eller kostnadsersättning som ska tas ut för dessa åtgärder.

I rättegångsavgiften ingår ersättning för medling i ett mål eller ärende samt ersättning för behandling av ett mål eller ärende som gäller verkställighetsförbud eller avbrytande av verkställigheten i anslutning till huvudsaken.

3 § *Rättegångsavgiftens storlek*

För behandling av tviste-, brott- och fullföljds mål och mål som gäller extraordinärt ändringsökande samt för behandling av andra rättskipningsmål vid förvaltningsdomstol eller tingsrätt tas det ut rättegångsavgift som följer:

Domstol	euro
högsta domstolen	500
högsta förvaltningsdomstolen	500
hovrätten	500

– brottmål, ärenden eller mål som gäller besöksförbud och fullföljdsärenden enligt ut-sökningsbalken samt ärenden eller mål där förlikning inte är tillåten	250
förvaltningsdomstolen	250
tingsrätten	
– tvistemål	500
– brottmål, ärenden eller mål som gäller besöksförbud och fullföljdsärenden enligt ut-sökningsbalken samt ärenden eller mål där förlikning inte är tillåten	250
– tvistemål enligt 5 kap. 3 § i rättegångsbalken som avgjorts genom tredskodom, där uppgifterna har förmedlats direkt till tingsrättens datasystem	65
– andra tvistemål enligt 5 kap. 3 § i rättegångsbalken som avgjorts genom tredskodom	86
arbetsdomstolen	2 000
marknadsdomstolen	2 000
försäkringsdomstolen	500

Om värdet av en upphandling i ett ärende som gäller offentlig upphandling och som be-handlas i marknadsdomstolen är minst 1 miljon euro, är handläggningsavgiften 4 000 euro. Om värdet av upphandlingen är minst 10 miljoner euro, är handläggningsavgiften 6 000 euro.

Rättegångsavgiften för privatpersoner är i marknadsdomstolen och arbetsdomstolen 500 euro och i försäkringsdomstolen 250 euro.

Vid ändringssökande hos högsta domstolen och högsta förvaltningsdomstolen i ett mål eller ärende som avgjorts i marknadsdomstolen är avgiften lika stor som i marknads-domstolen och fastställs enligt samma principer som i marknadsdomstolen.

Storleken på de avgifter som nämns ovan ska justeras genom förordning av justitiemini-steriet med tre års mellanrum så att de motsvarar förändringen i penningvärdet. Avgif-terna avrundas till närmaste hela tio euro.

I det förfarande som föreskrivs i Europaparlamentets och rådets förordning (EG) nr 1896/2006 om införande av ett europeiskt betalningsföreläggande och i Europaparla-mentets och rådets förordning (EG) nr 861/2007 om inrättande av ett europeiskt små-målsförfarande tas rättegångsavgift ut i enlighet med bestämmelserna om rättegångs-kostnaderna i tvistemål.

4 §

Ansökningsavgiftens storlek

Bestämmelser om handläggningsavgifterna för mål och ärenden som genom ansökan blir anhängiga i en domstol utfärdas genom förordning av justitieministeriet. Avgifterna

får uppgå till ett belopp som är högst lika stort som statens genomsnittliga totala kostnader för prestationen.

Det får föreskrivas att avgift inte behöver tas ut om detta föranleds av sociala orsaker eller orsaker i anslutning till rättsvården.

Om ett ansökningsärende såsom tvistigt överförs till behandling vid sammanträde, tas avgift ut på samma sätt som i tvistemål.

5 §

Avstående från att ta ut rättegångsavgift i vissa fall

Om behandlingen av ett mål eller ärende upphör vid tingsrätten utan att stämning utfärdas på annan grund än den som nämns i 5 kap. 6 § i rättegångsbalken, tas i målet eller ärendet inte ut avgift enligt 3 §.

Rättegångsavgift tas inte heller ut om en extraordinär ändringsansökan bifalls eller ett mål eller ärende utan att de materiella frågorna ens delvis avgörs återförvisas för behandling vid en lägre myndighet eller överförs till en behörig myndighet.

6 §

Avgiftsfria prestationer

Avgifter enligt denna lag tas inte ut

- 1) i ärenden som gäller service eller förmåner som avses i socialvårdslagen (710/1982) och hälso- och sjukvårdslagen (1326/2010) och som anhängiggjorts av en privatperson,
- 2) i besvärärenden som gäller rätt till en förmån, förmånens storlek eller återkrav av förmånen och som en privatperson har anhängiggjort vid försäkringsdomstolen,
- 3) i ärenden enligt barnskyddslagen (417/2007),
- 4) i ärenden som gäller internationellt skydd enligt utlänningslagen (301/2004) och som anhängiggjorts av en privatperson,
- 5) i ärenden enligt lagen om skuldsanering för privatpersoner (57/1993) som anhängiggjorts av gäldenären,
- 6) i ärenden som gäller förvandlingsstraff för böter,
- 7) i ärenden som gäller beviljande av rättshjälp enligt rättshjälpslagen (257/2002),
- 8) i ärenden enligt lagen om smittsamma sjukdomar (583/1986), lagen om missbrukarvård (41/1986) och mentalvårdslagen (1116/1990),
- 9) i ärenden enligt tvångsmedelslagen (806/2011),
- 10) i ärenden enligt civiltjänstlagen (1446/2007),
- 11) i ärenden som gäller allmänna val och val till sametinget,
- 12) i ärenden enligt beredskapslagen (1552/2011) och lagen om försvarstillstånd (1083/1991),
- 13) i mål eller ärenden som enligt någon annan lag ska behandlas avgiftsfritt vid en domstol.

7 §
Betalningsskyldiga

Betalningsskyldig är den som har anhängiggjort ärendet eller den som trätt i hans eller hennes ställe. I ett konkursärende betalas avgiften efter konkursens början med konkursboets tillgångar. I fråga om andra prestationer är den som har beställt prestationen betalningsskyldig.

I ett mål där svaranden med stöd av en skriftlig genstämning väckt genkärsmål tas avgift ut av vardera parten.

Om flera än en part anhängiggör ett ärende genom samma skrivelse, tas endast en handläggningsavgift ut av dem. Om domstolen avskiljer de ärenden som gäller olika parter till särskilda mål, tas avgift ut särskilt av respektive part för varje ärende som avskilts på detta sätt.

Om två eller flera parter är skyldiga att betala samma avgift, ansvarar de solidariskt för den. Om en part är befriad från att betala avgift minskar detta inte de övriga parternas betalningsskyldighet.

8 §
Befrielse från betalningsskyldighet

Avgift tas inte ut av dem som med stöd av rättshjälpslagen (257/2002) är befriade från handläggningsavgifter eller av dem som enligt någon annan lag är befriade från avgifter som ska betalas för myndigheternas åtgärder.

Om det är uppenbart oskäligt att avgift tas ut på grund av den betalningsskyldiges ekonomiska ställning eller andra omständigheter, får myndigheten eller den tjänsteman som påför avgiften i enskilda fall bestämma att avgift inte ska tas ut.

9 §
Befrielse från avgifter i fråga om myndigheter och vissa andra

Befriade från att betala avgifter enligt denna lag är

- 1) polis-, förundersöknings-, åklagar- och utskökningsmyndigheterna,
- 2) statliga och kommunala miljömyndigheter och hälsoskyddsmyndigheter då de sköter lagstadgade tillsynsuppgifter samt statliga och kommunala myndigheter då de sköter tillsynsuppgifter enligt vattenlagen (587/2011),
- 3) arbetarskyddsmyndigheterna i ärenden som gäller arbetarskyddet,
- 4) arbetarskyddsfullmäktige i ärenden enligt 1 § 3 mom. i lagen om arbetsdomstolen (646/1974),
- 5) konsumentombudsmannen i ärenden enligt konsumentskyddslagen (38/1978),
- 6) utkomstskyddsombudet i försäkringsdomstolen,
- 7) kommunala myndigheter i ärenden som gäller förmyndarverksamhet, vårdnad om barn eller besöksförbud,

8) de myndigheter som anges i 84 § 2 och 3 mom. i lagen om förmyndarverksamhet (442/1999) i ärenden som gäller förmyndarverksamheten.

Dessutom är myndigheter, medborgare och juridiska personer i en främmande stat samt internationella organ befriade från att betala avgifter i ärenden som behandlas med tillämpning av avtal och bestämmelser om internationell rättshjälp eller verkställighet.

10 §

Inverkan av utgången i ett mål eller ärende

Rättegångsavgift tas inte ut om

- 1) domstolen ändrar utmätningssmannens beslut till förmån för ändringssökanden,
- 2) fullföljdsdomstolen i ett brottmål ändrar ett avgörande av en lägre domstol till förmån för ändringssökanden,
- 3) förvaltningsdomstolen, högsta förvaltningsdomstolen eller försäkringsdomstolen ändrar ett överklagat beslut till förmån för ändringssökanden; i ett fullföljdsfall som gäller ett förhandsavgörande som meddelats i ett skatteärende tas avgift dock ut oberoende av utgången.

11 §

Påförande av avgift

Avgiften påförs av den som avgör ärendet, föredraganden, protokollföraren, den som ger ut expeditionen eller någon annan tjänsteman som har förordnats för uppdraget.

Ett fel som konstateras ha skett vid påförandet av en avgift får rättas med iakttagande av vad som i 8 kap. i förvaltningslagen (434/2003) föreskrivs om rättelse av sak- och skrivfel.

12 §

Sökande av ändring i en avgift

Omprövning av ett beslut om påförande av en avgift får begäras inom sex månader från fastställandet av avgiften på det sätt som anges i förvaltningslagen (434/2003). Ett beslut som har meddelats med anledning av begäran om omprövning får överklagas genom besvär hos förvaltningsdomstolen på det sätt som anges i förvaltningsprocesslagen (586/1996). Förvaltningsdomstolens beslut får inte överklagas genom besvär.

I avgöranden enligt 8 § 2 mom. får omprövning inte begäras och ändring inte sökas.

13 §

Uttag av avgifter och beräkning av de totala kostnaderna

Avgifterna tas ut efter utförd prestation.

I övrigt iakttas vid uttagandet av avgifter och beräkningen av totalkostnaderna för prestationen vad som föreskrivs i 12 § i lagen om grunderna för avgifter till staten (150/1992).

14 §

Utsökbarhet

De avgifter och kostnadsersättningar som avses i denna lag eller i en förordning som har utfärdats med stöd av denna lag får drivas in utan dom eller beslut på det sätt som bestäms i lagen om verkställighet av skatter och avgifter (706/2007).

15 §

Ikraftträdande

Denna lag träder i kraft den 20 .

Genom denna lag upphävs lagen om avgifter för domstolars och vissa justitieförvaltningsmyndigheters prestationer (701/1993).

För behandlingen av ett ärende som har anhängiggjorts hos den behöriga myndigheten före denna lags ikraftträdande tas handläggningsavgift ut till ett belopp som motsvarar den avgift som skulle ha tagits ut enligt de bestämmelser som gällde när denna lag trädde i kraft. Detsamma gäller andra prestationer vars betalningsgrund har uppstått före denna lags ikraftträdande.

2.

Lag
om ändring av 12 a § i lagen om förvaltningsdomstolarna

I enlighet med riksdagens beslut ändras i lagen om förvaltningsdomstolarna (430/1999) 12 a § 1 mom. 11 punkten, sådan den lyder i lag 102/2014, som följer:

12 a §
Sammansättning i vissa ärenden

Förvaltningsdomstolen är domför också i en sammansättning med två ledamöter, om inte en fråga som ska avgöras i ärendet på grund av sin natur kräver en sammansättning med tre ledamöter och domstolen ska avgöra ett fullföljdsärende som gäller

11) tillämpningen av lagen om domstolsavgifter (/), lagen om grunderna för avgifter till staten (150/1992) eller lagen om avgiftsbefrielse (529/1980),

Denna lag träder i kraft den 20 .

3.

**Lag
om ändring av 28 § i lagen om medling i tvistemål och stadfästelse
av förlikning i allmänna domstolar**

I enlighet med riksdagens beslut ändras i lagen om medling i tvistemål och stadfästelse av förlikning i allmänna domstolar (394/2011) 28 § som följer:

28 §
Avgifter

Bestämmelser om de avgifter som tas ut för behandlingen av en ansökan eller en begäran om medling eller stadfästelse enligt denna lag av en förlikning så att den blir verkställbar finns i lagen om domstolsavgifter (/).

Denna lag träder i kraft den 20 .

Etukäteismaksun käyttöönotto tuomioistuinmaksujärjestelmässä

Työryhmän tehtävänanto

Työryhmän asettamispäätöksen¹ mukaan työryhmän yhtenä tehtävänä on harkita, tulisiko tuomioistuimissa siirtyä ohjausvaikutuksen aikaansaamiseksi ennakkomaksuihin ja jos, niin missä asioissa, sekä laatia ehdotus mahdollisuuksien mukaan tuomioistuinmaksujen perimisestä ennakolta. Työryhmän tulee arvioida sitä, mihin asiaryhmiin ja menettelyihin ennakkomaksu soveltuisi, missä vaiheessa ennakkomaksu perittäisiin, miten asia otettaisiin käsitteilyyn maksun suorittamisen jälkeen ja mitä seuraisi siitä, että maksu jätettäisiin maksamatta. Jotta mahdollisilla etukäteismaksuilla ei lisättäisi vaan pikemminkin vähennettäisiin tuomioistuinten työtä nykyisestä, työryhmän tulee valmistella maksujen perimiseen ja maksuvelvollisuudesta vapautumiseen selkeä ja yksinkertainen menetelmä. Mahdollisuuksien mukaan tulee hyödyntää jo nykyisin käytössä olevia sähköisiä järjestelmiä.

Nykyisen maksujärjestelmän taustaa

Nykyisen tuomioistuinmaksulain² 8.1 §:n mukaan maksut peritään suoritteen valmistumisen jälkeen, jollei muuta ole säädetty. Asetuksella voidaan säätää ajasta, jonka kuluessa maksu on suoritettava, sekä ennakkomaksujen perimisestä. Tuomioistuinmaksuasetuksen³ 12 §:n mukaan maksuvelvollisen suoritettavaksi määrätty maksu peritään toimituskirjaa tai muuta asiakirjaa luovutettaessa, postiennakolla tai erillisellä laskulla. Maksua laskulla perittäessä ei eräpäivää saa määrätä aikaisemmaksi kuin kolmen viikon eikä myöhäisemmäksi kuin kuuden viikon päähän siitä päivästä, jona lasku annetaan asiakkaalle tai postin kuljetettavaksi. Maksuvelvollinen voi suorittaa maksun myös etukäteen, jos viranomainen tämän hyväksyy.

Nykyinen laki pohjautuu vuonna 1987 voimaan tulleeseen lakiin yleisen alioikeuden, maistraatin ja julkisen notaarin suoritteista perittävien maksujen perusteista (285/1987). Tuolloin kyseisissä viranomaisissa siirryttiin perimään suoriteperusteisia maksuja leimaveron, lunastusten tai toimituspalkkioiden sijasta.

Vuoden 1987 maksulakia pohtineessa työryhmässä arvioitiin sitä, tulisiko maksu maksaa etuvai jälkikäteen. Tuolloin päädyttiin jälkikäteismaksuun, koska etukäteislaskutus olisi vaatinut huomattavasti enemmän manuaaliryötä tuomioistuimissa pankkitilille maksetun maksun yhdistämisessä käsiteltävään asiaan. Poikkeuksena tästä pidettiin sallittuna maksun maksaminen etukäteen, jos vireillepanija maksaa maksun käteisellä tuomioistuimen kassaan.⁴

¹ Tuomioistuinmaksuja koskevan lainsäädännön uudistamistyöryhmä, OM 8/31/2013

² Laki tuomioistuinten ja eräiden oikeushallintoviranomaisten maksuista (701/1993)

³ Valtioneuvoston asetus tuomioistuinten ja eräiden oikeushallintoviranomaisten suoritteista perittävistä maksuista (1057/2013)

⁴ Haastateltu oikeusministeriön talousyksikön kehittämisspäälikköä, joka toimi työryhmän jäsenenä

Kansainvälinen vertailu

Vuonna 2012 julkaistu Euroopan Neuvoston pysyvän CEPEJ-komitean (European Commission for the Efficiency of Justice) raportti⁵ sisältää vertailun EN:n 47 jäsenvaltion tuomioistuinten maksujärjestelmistä. Raportin mukaan tuomioistuinmaksuja peritään Luxemburgia lukuun ottamatta kaikissa EN:n jäsenvaltioissa. Maksujen suuruudet ja määräytymisperusteet vaihtelevat jäsenvaltioiden välillä huomattavasti. Pääosin maksu peritään muissa kuin rikosoikeudellisissa asioissa etukäteen. Suomen jälkikäteismaksujärjestelmä mainittiin poikkeuksena yleiseen käytäntöön.

EIT:n ratkaisukäytäntö

Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisukäytännössä oikeudenkäyntimaksuja on tarkasteltu Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan mukaisen oikeuteen pääsyn näkökulmasta.

EIT on todennut, että oikeus päästä tuomioistuimeen ei ole ehdoton, vaan valtio voi rajoittaa tätä oikeutta valitsemillaan keinoilla taatakseen tehokkaan pääsyn tuomioistuimeen EIS 6 artiklan mukaisesti. EIT:n ratkaisukäytännön mukaan tuomioistuimeen pääsille voidaan asettaa taloudellisia rajoituksia. Rajoituksilla täytyy kuitenkin olla hyväksyttävä tavoite, ja käytettyjen keinojen tulee olla oikeassa suhteessa tavoitteisiin. Valitusasteissa taloudelliset rajoitukset voivat olla tiukempia.

Etukäteismaksuun prosessinedellytyksenä ei EIT:n ratkaisukäytännössä suhtauduta sinänsä kielteisesti. Etukäteismaksu voidaan kuitenkin nähdä ongelmana, jos sillä rajoitetaan olennaisesti tuomioistuimeen pääsyä ja rajoitteelta puuttuu hyväksyttävä tarkoitus. Maksun suuruuden tulee olla kohtuullinen ja etukäteismaksukäytännölle tulee olla hyväksyttävät tavoitteet ja perustelut.

EIT on katsonut EIS:n 6 artiklan tulleen rikotuksi, jos käsittelymaksu tai vastapuolen kulujen korvaamiseksi asetettu vakuus on ollut niin suuri, että sen vaatiminen ennakkoon on muodostanut tosiasiallisen esteen päästä oikeuteen. EIT on joissakin ratkaisuisaan katsonut, että ennakkoon maksettavaksi vaadittu summa on ollut suuruudeltaan kohtuuton. Kohtuuttomuus on näissä tapauksissa liittynyt vaaditun summan suuruuteen suhteessa valittajan taloudelliseen asemaan.

Esimerkiksi tapauksessa *Kreuz v. Puola* (2001) yksityishenkilön vahingonkorvauskanne kuntaa vastaan oli rauennut, koska kantaja oli jättänyt maksamatta häneltä prosessin alkamisen edellytyksenä vaaditun lähes 24 000 euron suuruisen oikeudenkäyntimaksun. EIT totesi, että tällaisen maksun edellyttäminen siviiliasioissa ei automaattisesti ollut vastoin 6 artiklaa. Maksu oli kuitenkin liian suuri olosuhteisiin, esimerkiksi valittajan maksukykyyn nähden. Vaadittu maksu vastasi vuoden keskipalkkaa Puolassa.

⁵ CEPEJ, European judicial systems - Edition 2012 (2010 data) - Efficiency and quality of justice. http://www.coe.int/t/dghl/cooperation/cepej/evaluation/2012/Rapport_en.pdf

Vastaavalla tavalla liian korkeita olivat varattomalta yhtiöltä etukäteen vaadittu noin 2 400 euron oikeudenkäyntimaksu (*Podbielski & PPU Polpure v. Puola* 2005) ja heikossa taloudellisessa asemassa olleelta yhtiöltä vaadittu lähes 3,8 miljoonan euron vakuus verovalitusasiassa (*Belgia v. Loncke* 2007).

Tapauksissa *Manibardo v. Espanja* (2000) ja *di Gussola, Desbordes & Omer v. Ranska* (2000) EIT katsoi, että etukäteen vaaditulla summalla on ollut hyväksyttävä tarkoitus, kun sillä on pyritty välttämään asioiden ruuhkautuminen tuomioistuimessa taikka turvaamaan velkojien edut, estämään viivytystarkoituksessa tehdyt valitukset, vahvistamaan ylioikeuksien auktoriteettia ja samalla varmistamaan hyvä oikeudenhoito. Kyseisissä tapauksissa EIS 6 artiklaa katsottiin kuitenkin rikotun, koska vaaditut summat olivat olleet liian suuria valittajien taloudellisiin oloihin nähden.

Liian suurena etukäteismaksuna EIT ei pitänyt Saksan perustuslakituomioistuimen vaatimaa 750 euron kuluennakkoa (*Reuther v. Saksa* 2003) eikä Iso-Britannian valitustuomioistuimen määräämää noin 157 000 euron vakuutta (*Tolstoy Miloslavsky v. Iso-Britannia* 1995).

Perustuslakivaliokunnan lausunto

Hallituksen esityksessä 143/2010⁶ esitettiin, että käräjäoikeudessa käsiteltävissä summaarisissa riita-asioissa oikeudenkäyntimaksu porrastetaan asian vireilletulotavan mukaan, siten että sähköisesti vireillepannuille riita-asioille säädettäisiin muulla tavalla vireillepantuja riita-asioita 25 prosenttia alempi maksu. Lisäksi ehdotettiin, että oikeudenkäyntimaksun jälkikäteisestä perinnästä tehtäisiin poikkeus asiointiliittymän kautta vireillepantujen riita-asioden suhteen siten, että niissä oikeudenkäyntimaksu perittäisiin asian vireillepanon yhteydessä. Asiaa ei otettaisi käsittelyyn, ellei oikeudenkäyntimaksua maksettaisi. Jälkikäteislaskutus koskisi edelleen kantajia, jotka toimittavat paperisen haastehakemuksen tai käyttävät sähköistä Santra-yhteyttä. Etukäteismaksusta ehdotettiin säädettäväksi asetuksen tasolla.

Esitystä koskevassa perustuslakivaliokunnan lausunnossa⁷ todetaan, että oikeudenkäyntimaksun etukäteismaksun asettaminen edellytykseksi asian käsittelyyn ottamiselle rajoittaa perustuslain 21 §:n 1 momentissa turvattua oikeutta saada asiansa käsitellyksi tuomioistuimessa eikä siitä voida säätää asetuksella. Valiokunta katsoo myös, ettei esityksessä ole esitetty perusoikeuden rajoittamiselle sellaista hyväksyttävää perustetta, että siitä voitaisiin säätää myöskään lailla.

Lausunnon mukaan ehdotetun mukainen asian vireilletuloa koskeva sääntely näyttäisi olevan ristiriidassa oikeudenkäymiskaaren 5 luvun 1 §:n 2 momentin kanssa, jonka mukaan asia tulee vireille ja sen valmistelu alkaa, kun haastehakemus saapuu käräjäoikeuden kansliaan. Lisäksi lausunnossa todettiin, että esityksessä ei ole tuotu esille perustuslain 6 §:n kannalta hyväksyttäviä perusteita sille, että kantajat asetettaisiin asian käsittelyyn ottamisen suhteen eri asemaan.

⁶ HE laiksi tuomioistuinten ja eräiden oikeushallintoviranomaisten suoritteista perittävistä maksuista annetun lain muuttamisesta (HE 143/2010 vp)

⁷ PeVL 35/2010 vp

Mahdollinen etukäteismaksujärjestelmä

Käytännössä etukäteismaksujärjestelmän luominen tarkoittaisi nykyaikaisten sähköisten viireilletulohakemusten ja maksamismenetelmien käyttöönottoa tuomioistuimissa. Etukäteismaksujärjestelmään olisi käytännössä mahdollista siirtyä sitä mukaa kuin uudet asiansäilytysjärjestelmät ovat eri tuomioistuinten ja asiaryhmien osalta käyttöönotettavissa. Etukäteismaksujärjestelmässä käytettäisiin mahdollisuuksien mukaan hyväksi sähköistä asiointitiliä, sähköisesti viireillepantavia lomakepohjia ja sähköisiä verkkomaksamisratkaisuja joiden käyttö on yleistä jo monissa muissa internet-palveluissa.

Etukäteismaksujärjestelmässä maksu perittäisiin asian viireillepanon yhteydessä. Asian käsittely aloitettaisiin tuomioistuimessa vasta maksun tultua suoritetuksi, jollei asiaan soveltuisi jokin maksuttomuusperuste, mukaan lukien viireillepanijan henkilöön liittyvät seikat. Maksu ei kuitenkaan vaikuttaisi asian viireilletuloajankohtaan tuomioistuimessa. Esimerkiksi määräaikana tuomioistuimeen saapunutta valitusta ei pidettäisi myöhästyneenä sillä perusteella, että maksu olisi vielä maksamatta.

Jos sähköisen hakemuksen yhteydessä maksu maksetaan samanaikaisesti verkkopankissa tai luottokorttitililtä, asian käsittely voidaan aloittaa tuomioistuimessa saman tien. Jos maksu maksetaan laskulla, asian käsittely aloitettaisiin sen jälkeen, kun maksu on tuloutunut tuomioistuimen tilille. Hakemuksen yhteydessä kysyttäisiin viireillepanijan tulotiedot. Jos viireillepanija on tulo- ja varallisuustason perusteella oikeutettu julkiseen oikeusapuun, maksua ei perittäisi. Tuomioistuimessa viireillepanijan ilmoittamat tulotiedot voitaisiin tarkistaa Verohallinnon sähköisen liittymän kautta viimeksi toimitetusta verotuksesta. Vastaavanlainen järjestelmä on käytössä yleisissä tuomioistuimissa päiväsakon rahamäärän laskennassa. Teknisen käyttöyhteyden luominen verottajan tiedostoon tässä tarkoituksessa edellyttäisi asiaa säätämistä lailla.

Nykyiset jälkikäteen perittävät maksut suoritetaan käytännössä tilisiirtona tai muuten maksujärjestelmien välityksellä. Tällaisia maksumenettelyjä olisi työryhmän käsityksen mukaan pidettävä etukäteismaksujärjestelmässä riittävinä. Järjestelmään ei siten olisi tarvetta sisällyttää käteismaksumahdollisuutta, vaikka maksun suorittaminen olisikin lähtökohtaisesti asian käsiteltäväksi ottamisen edellytys.

Vireillepanijan voittaessa asian, tulee hävinneen osapuolen vaadittaessa korvata oikeudenkäyntimaksusta aiheutunut kulu osana määrättäviä oikeudenkäyntikulukorvauksia niissä tuomioistuimissa ja asiaryhmissä, missä oikeudenkäyntikulujen korvaamisesta yleensä tehdään ratkaisu. Siltä osin, kun on kyse syyttäväviranomaisen korvausvelvollisuudesta tai esimerkiksi tuomioistuimen ratkaisu koskee tuomiovirheen korjaamisesta, maksettu maksu korvattaisiin valtion varoista. Jos oikeudenkäyntikulukorvausmenettelyä ei ole laajamittaisesti käytössä, kuten on laita hallintotuomioistuimen käsittelemissä asiaryhmissä, maksettu oikeudenkäyntimaksu palautettaisiin asian voittaneelle viireillepanijalle.

Etukäteismaksuun siirtyminen ei aiheuttaisi merkittäviä muutoksia tuomioistuinmaksulain aineellisiin pykäliin. Menettelysäännöksiin liittyisi sitä vastoin muutostarpeita, jotka koskisivat muun muassa sitä, missä vaiheessa maksu peritään, miten asia otettaisiin käsittelyyn maksun suorittamisen jälkeen ja mitä maksun jättämisestä maksamatta seuraisi. Osa tarvittavista säännöksistä tulisi mahdollisesti sisällyttää asianomaisiin prosessilakeihin.

Etukäteismaksun ohjausvaikutukset

Ohjausvaikutukseltaan etukäteismaksu on tehokkaampi kuin nykyinen jälkikäteislaskutus. Etukäteismaksun asettamisen voidaan ajatella lisäävän asiakkaan harkintaa vireilletulohakemusta ja muutoksenhakemusta jätettäessä etenkin niissä tapauksissa, missä asian menestymismahdollisuus on hyvin alhainen tai asian taloudellinen intressi ja oikeusturvaintressi on huomattavan pieni. Etukäteismaksu auttaisi hakijaa arvioimaan asian tuomioistuinkäsittelyyn viemisen hintaa etukäteen. Etukäteismaksun asettaminen saattaa myös vähentää sellaisia kansalaisen itse vireille laittamia asioita, jotka jäävät sillensä, mutta ovat jo ehtineet aiheuttaa toimenpiteitä tuomioistuimessa. Ohjausvaikutusta voisi jonkin verran olla muun muassa lähestymiskieltoasioissa, kunnallisvalituksissa ja kanteluissa, kaava-asioissa ja pysäköintivirhemaksuja koskeissa valituksissa.

Etukäteismaksun asettaminen saattaa ohjata asiakkaita jo vireillepanovaiheessa enemmän julkisen oikeusavun hakemiseen. Tuomioistuinten ja sujuvan oikeudenhoidon kannalta asia-miehen käyttö olisi toivottavaa. Oikeusavustaja voi jo asian käsittelyn alkuvaiheessa auttaa punnitsemaan asian oikeudellisia kysymyksiä, harkitsemaan tarvetta tuomioistuinkäsittelylle ja tuoda asiakkaalle esiin myös muita vaihtoehtoja asian selvittämiseksi. Avustajan käyttö on eduksi myös vireilletulohakemuksen laatimisessa, sillä täsmällisesti laadittu ja asiakohdiltaan hyvin perusteltu hakemus säästää tuomioistuimen työtä ja nopeuttaa asian käsittelyä.

Maksujärjestelmän ohjausvaikutuskeinoja kehittämällä pyritään myös lisäämään vaihtoehtoisten riidanratkaisumenetelmien käyttöä. Erilaiset sovittelumenettelyt ovat usein nopeampia ja halvempia kuin tuomioistuinkäsittely. Usein esimerkiksi sovintoratkaisuun myös sitoudutaan hyvin.

Ennalta on vaikea arvioida, kuinka suuri merkitys etukäteismaksujen ohjausvaikutuksilla on asiakkaan käyttäytymiseen ja tuomioistuimen työmäärään. Riski joutua maksamaan maksuihin nähden suuremmat asianajokulut lisää jo tällä hetkellä tehokkaasti harkintaa tuomioistuinkäsittelyn aloittamiseen. Kuitenkin toivottavien ohjausvaikutusten toteutuminen on etukäteismaksujärjestelmässä parempi kuin nykytilanteessa, kun maksu peritään jälkikäteen. Tavoitteena on, että tuomioistuimet pystyvät suuntaamaan voimavarojaan niihin asioihin, joissa oikeusturvan tarve on suurin

Etukäteismaksun toiminnalliset ja taloudelliset vaikutukset

Etukäteismaksun käyttöönoton tavoitteena on säästää työtä tuomioistuimissa vähentämällä etenkin taloushallinnon ja laskutuksen nykyisiä manuaalityövaiheita siten, että jo vireilletulovaiheessa kirjattavat asiakas- ja laskutustiedot siirtyvät automaattisesti asianhallintajärjestelmän ja laskutusjärjestelmän välillä. Sähköisesti vireillepantavassa asiassa on myös mahdollista, että vireillepanijan antamat asiakas- ja laskutustiedot tiedot siirtyvät automaattisesti järjestelmiin, jolloin tuomioistuimissa tämä tallennustyövaihe poistuu kokonaan. Nykyään jälkikäitelaskutuksessa tuomioistuimissa on erilaisia epäyhteneviä laskutuskäytäntöjä. Usein laskutuksen käsittelijä etsii laskutuksessa tarvittavat tiedot tuomioistuimen ratkaisusta ja tallentaa ne sen jälkeen erikseen laskutusjärjestelmään.

Asian vireillepanoon ja etukäteislaskutukseen liittyvät uudistukset on tarkoituksenmukaista toteuttaa siinä vaiheessa, kun tuomioistuinten uudet asiankäsittelyjärjestelmät otetaan käyttöön. Yleisten tuomioistuinten aineistopankki (AIPA) otetaan käyttöön vaiheittain vuosina 2015–2018. Hallintotuomioistuinten vastaava aineistopankki-hanke (HAIPA) on käynnistetty vuonna 2014. Nykyiset tuomioistuinten käytössä olevat asiankäsittelyjärjestelmät ovat elinkaarensa loppuvaiheessa eikä niihin ole järkevää toteuttaa etukäteismaksujärjestelmää tukevia muutoksia. Vastaavasti tuomioistuimissa otetaan vuoden 2016 loppupuolella käyttöön valtion yhteinen talous- ja henkilöstöhallinnon järjestelmä (Kieku), mihin etukäteismaksujärjestelmästä aiheutuvia muutoksia ja asiankäsittelyjärjestelmäkohtaisia liittymiä on kustannussyistä aiheellista toteuttaa nykyisten poistuvien taloushallintojärjestelmien sijaan.

Laskutusvaiheen siirtäminen jälkikäteisestä etukäteislaskutukseen ei sinällään lisää eikä vähennä tuomioistuimen työtä. Kuitenkin, kun samassa yhteydessä nykyisiä manuaalityövaiheita automatisoidaan uusien järjestelmien mahdollistamana, etukäteislaskutus tulee tehostamaan tuomioistuinten työtä vireillepanovaiheessa ja laskutusvaiheessa. Käyttöönoton alkuvaiheessa kouluttautuminen ja uusien työmenetelmien omaksuminen luonnollisesti lisäävät etenkin laskujen käsittelyyn osallistuvien henkilöiden työmäärää.

Etukäteismaksun käyttöönoton tavoitteena on myös vähentää viivästyneiden maksujen laskutus- ja perintätehtävistä tuomioistuimille aiheutuvia menoja sekä muiden valtion viranomaisten työmäärää. Valtion talous- ja henkilöstöhallinnon palvelukeskus (Palkeet) hoitaa tuomioistuinten myyntireskontran sekä viivästyneiden laskujen perinnän. Vuonna 2013 viivästyneitä maksuja koskevia maksukehotuksia lähetettiin noin 16 000 kappaletta. Maksukehotuksen jälkeen maksettiin noin 9 000 laskua ja 7 000 laskun osalta Palkeet teki ulosottohakemuksen ulosottoviranomaiselle. Näistä toimenpiteistä tuomioistuimet maksavat palvelumaksuina vuosittain 110 000 euroa. Tileistä poistoja niistä maksuista, joita ei saada perityksi, on viime vuosina 140 000 euroa, mikä vähensi tuomioistuinten käytössä olevaa määrärahaa. Myös ulosottoviranomaisen työmäärä vähenee 7 000 asialla.

Työryhmä päätyi etukäteismaksujärjestelmän osalta seuraaviin päätelmiin:

Etukäteismaksujärjestelmä on Euroopassa tyypillisin oikeudenkäyntimaksujen suorittamismenettely. Myös Suomessa tällaiseen järjestelmään liittyisi useita etuja verrattuna nykyisenkaltaiseen maksujen jälkikäteiseen laskutukseen. Etukäteismaksujen ohjausvaikutus voidaan edellä selostetuin tavoin arvioida nykyistä tehokkaammaksi, kun maksuvelvollisuus liittyy ajallisesti oikeudenkäynnin vireillepanoon. Maksuvelvollisuuden olemassaolo ja sisältö tulevat myös varmemmin vireillepanijan tietoon. Nykyiseen jälkikäteiseen maksuun perustuva menettely sisältää useita manuaalisia työvaiheita, jotka aiheuttavat hallinnollisia kustannuksia sekä virheriskejä. Maksujen jälkikäteiseen laskuttamiseen liittyy kustannuksia ja saamatta jäävät maksut alentavat myös tuomioistuinten käytettävissä olevia määrärahoja. Ohjausvaikutuskeinojen lisäämisen, tuomioistuinten toiminnan tehostamisen ja laskutusmenettelyistä aiheutuvien kustannusten vähentämisen perimmäisenä tavoitteena on parantaa tuomioistuinten mahdollisuuksia varmistaa oikeusturvan saatavuus ja oikeussuojan toteutuminen.

Toisaalta etukäteismaksujärjestelmään liittyy myös heikkouksia ja puutteita. Jos maksun suorittaminen asetetaan asian käsiteltäväksi ottamisen edellytykseksi, on otettava tarkoin huomioon lähtökohta, jonka mukaan kansalaisilla tulee olla mahdollisuus saada oikeudelliset asiansa tuomioistuimen käsiteltäväksi. Tällä seikalla on erityisen korostettu merkitys hallintolainkäytössä, jossa on tyypillisesti kyse oikeusvaltion ytimeen kuuluvasta kansalaisen oikeudesta saada viranomaispäätöksen laillisuus tuomioistuimen arvioitavaksi. Heikkoutena voidaan pitää sitäkin, että tuomioistuimen päätös saatetaan saada vasta huomattavan pitkän ajan päästä maksun suorittamisesta. Etukäteismaksujärjestelmän soveltamiseen liittyy myös kustannuksia ja uusien tietojärjestelmien rakentaminen aiheuttaa lisäksi kertaluonteisia menoja. Käytännön soveltamisen kannalta etukäteismaksujärjestelmä voidaan arvioida osin yksinkertaisemmaksi mutta osin myös nykymallia monimutkaisemmaksi. Etukäteismaksujen edut jäävät vähäisemmiksi silloin, kun lopullinen maksuvelvollisuus tai maksun suuruus on riippuvainen asian vireillepanon jälkeisistä seikoista kuten asian käsittelytavasta tuomioistuimessa tai lopputuloksesta.

Työryhmä on päätenyt etuja ja haittoja punnitessaan näkemykseen, jonka mukaan etukäteismaksuihin siirtyminen on varteenotettava ja tulevaisuudessa lähtökohtaisesti tavoiteltava oikeudenkäyntimaksumenettelyn kehittämissuunta. Periaatteellisia, muun muassa oikeuteen pääsyyn liittyviä kysymyksiä ei ole pidettävä esteinä etukäteismaksuille, kun otetaan huomioon maksujen suuruusluokka ja myös pienituloisten maksuvapautukset sekä sosiaali-asioiden jääminen laajasti maksuttomiksi. Perustuslain säännökset ja niiden tähänastinen tulkintakäytäntö eivät nämä tekijät huomioon ottaen anna aihetta muuhun päätelmään ja sama koskee Euroopan ihmisoikeussopimuksen määräyksiä myös ihmisoikeustuomioistuimen asiaa sivuavan käytännön valossa. Työryhmä katsoo kuitenkin, että etukäteismaksujen mahdollisesta käyttöönotosta on säädettävä lailla.

Eri vaihtoehtojen käytännön toimeenpanoon liittyvät edut ja haitat ovat riippuvaisia niin maksumenettelyistä kuin tietojärjestelmäympäristöstäkin. Työryhmän alustavan arvion mukaan etukäteismaksujärjestelmä on kuitenkin rakennettavissa nykymallia helpommin ja edullisemmin hoidettavaksi.

Työryhmä ei ole kuitenkaan tehnyt esitystä etukäteismaksun käyttöönotosta samassa yhteydessä kun maksujärjestelmän aineellista sisältöä koskevat muutokset tulisivat voimaan. Työryhmän saamien selvitysten valossa ei ole tarkoituksenmukaista rakentaa liittymiä nykyisiin tietojärjestelmiin, joista osan on määrä poistua käytöstä, kun uudet, muun muassa AIPA- ja HAIPA-hankkeissa rakennettavat järjestelmät tulevat käyttöön. Mahdollinen etukäteismaksuun siirtyminen on siten perusteltua ajoittaa ottaen huomioon tietojärjestelmämuutosten aikataulut. Ei ole myöskään estettä sille, että etukäteismaksut otetaan käyttöön eri aikoina esimerkiksi erilaisissa tuomioistuimissa, jos tähän on aihetta. Tämä voi merkitä esimerkiksi sitä, että etukäteismaksujärjestelmään siirrytään aikaisemmin yleisissä tuomioistuimissa, joita koskeva AIPA-hanke on ajallisesti hallintotuomioistuinten HAIPA-hanketta edellä.

Etukäteismaksujärjestelmään siirtyminen edellyttäisi joitakin säännösmuutoksia nyt ehdotettavaan lakiin. Muutokset eivät olisi kuitenkaan laajoja. Säännösten muotoilussa on perusteltua ottaa huomioon myöhemmin tarkentuvat käytännön toimeenpanoon liittyvät näkökohdat.

OIKEUSMINISTERIÖ JUSTITIEMINISTERIET

ISSN-L 1798-7105
ISBN 978-952-259-415-0 (PDF)

Oikeusministeriö
PL 25
00023 Valtioneuvosto
www.oikeusministerio.fi

Justitieministeriet
PB 25
00023 Statsrådet
www.oikeusministerio.fi